

IPA program Evropske Unije za Bosnu i Hercegovinu

Priručnik za unapređenje kvalifikacija u stručnom obrazovanju i obuci

Projekat finansira Evropska unija

Projekat implementira
EPRD u saradnji sa
SQA, IBF i INBAS

**PRIRUČNIK ZA
UNAPREĐENJE KVALIFIKACIJA U STRUČNOM
OBRAZOVANJU I OBUCI**

Urednik Priručnika:

Prof. Dr. Mile Dželalija, EU projekta *“Razvoj kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje”*

U izradi Priručnika sudjelovali članovi radne grupe Projekta:

Almina Ćibo (Ministarstvo civilnih poslova BiH - Sektor za obrazovanje), Zorica Krsmanović (Ministarstvo civilnih poslova BiH - Sektor za rad, zapošljavanje, socijalnu zaštitu i penzije), Radmila Kocić-Ćučić (Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske), Slavica Kuprešanin (Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske), Radmila Pejić (Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske), Amir Kadribegović (Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke), Almira Ezić (Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona), Nikola Čiča (Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona), Slađan Matković (Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona), Amira Borovac (Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona Goražde), Zoran Matošević (Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednje-bosanskog kantona), Karmela Zlomislić (Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i športa Hercegovačko-neretvanske županije-kantona), Nada Đerek (Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta Županije Zapadnohercegovačke), Lamija Husić (Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo), Mate Križanac (Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa kantona 10), Mara Matkić (Odjeljenje za obrazovanje Brčko distrikta BiH), Dina Borovina (Prosvjetno-pedagoški zavod Kantona Sarajevo), Sanja Hadžihajdić (Pedagoški zavod Zeničko-dobojskog kantona), Nijaz Zorlak (Pedagoški zavod Bosansko-podrinjskog kantona Goražde), Zlatko Ibrišimović (Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona), Ejub Alagić (Pedagoški zavod Unsko-sanskog kantona), Boris Krešić (Zavod za školstvo Mostar), Sabaheta Bijedić (Pedagoški zavod Mostar), Zoran Bogdanović (Republički pedagoški zavod Republike Srpske), Slobodan Ristić (Pedagoška institucija Brčko distrikta BiH), Dušan Sarajlić (Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje APOSO), Jasmina Hercegovac (Federalno ministarstvo rada i socijalne politike), Mira Vasić (Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske), Jasmina Kurspahić (Udruženje poslodavaca FBiH), Aida Ivčev (Udruženje poslodavaca Brčko distrikta BiH), Milka Kantar (Unija udruženja poslodavaca Republike Srpske), Tanja Markuš (Zavod za zapošljavanje Republike Srpske), Viktorija Bešević-Čomić (Federalni zavod za zapošljavanje), Admir Galijatović (Zavod za zapošljavanje Brčko distrikta BiH), Goran Zmijanac (Zavod za obrazovanje odraslih Republike Srpske), Suad Alić (JUSŠ poljoprivrede, prehrane, veterine i uslužnih djelatnosti, Sarajevo), Valentina Sovilj (Ugostiteljsko-ekonomska škola, Prijedor)

U pregledu Priručnika sudjelovali članovi Upravnog odbora Projekta:

Adnan Husić (Ministarstvo civilnih poslova BiH - Sektor za obrazovanje), Zorica Krsmanović (Ministarstvo civilnih poslova BiH - Sektor za rad, zapošljavanje, socijalnu zaštitu i penzije), Radmila Kocić-Ćučić (Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske), Slavica Kuprešanin (Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske), Goran Zmijanac (Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske), Mira Vasić (Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske), Rajko Kličković (Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske), Amir Demirović (Ministarstvo obrazovanja i nauke FBiH), Jasmina Hercegovac (Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH), Slavoljub Bašić (Odjeljenje za obrazovanje Vlade Brčko distrikta BiH), Pero Gudeljević (Odjeljenje za privredni razvoj, sport i kulturu Vlade Brčko distrikta BiH), Azra Delić (Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona), Nada Dujković (Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta Posavskog kantona), Nikola Čiča (Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona), Bernadeta Galijašević (Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona), Emira Drakovac (Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona Goražde), Zoran Matošević (Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednje-bosanskog kantona), Elvir Heljić (Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i športa Hercegovačko-neretvanskog kantona), Mario Mikulić (Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i sporta Županije Zapadnohercegovačke), Alija Grabovica (Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo), Mate Križanac (Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i sporta kantona 10)

Ovaj priručnik izrađen je u okviru EU projekta *“Razvoj kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje”* koji je povezan sa Osnovama kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, br. 31/11 i 39/12) i Akcionim planom za izradu i provođenje kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini za period 2014. – 2020. („Službeni glasnik BiH“, broj 28/15).

SADRŽAJ

PREDGOVOR	6
DIO I. SMJERNICE ZA RAZVOJ KVALIFIKACIJA STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE	7
1. Osnovni pojmovi	8
1.1. Klasifikacijski instrumenti	9
1.2. Elementi	11
1.3. Karakteristike elemenata i njihovo određivanje	14
1.4. Standardi i procesi	19
2. Ishodi učenja	22
2.1. Ishodi učenja u različitim kontekstima	23
2.2. Opravdanost uvođenja ishoda učenja	24
2.3. Karakteristike ishoda učenja	24
3. Karakteristike kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke	26
3.1. Koncept kvalifikacije	26
3.2. Vrste kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke	27
4. Metodologija i procesi razvoja kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke	30
DIO II. SMJERNICE ZA RAZVOJ STANDARDA ZANIMANJA, STANDARDA KVALIFIKACIJA I NASTAVNIH PLANOVA I PROGRAMA U STRUČNOM OBRAZOVANJU I OBUCI	36
1. Uvod u proces razvoja standarda zanimanja i standarda kvalifikacija	37
2. Razvoj standarda zanimanja	38
2.1. Metodologija razvoja standarda zanimanja	38
2.2. Obrazac standarda zanimanja	41
3. Razvoj standarda kvalifikacija	43
3.1. Metodologija razvoja standarda kvalifikacija	43
3.2. Obrazac standarda kvalifikacija	46
4. Razvoj nastavnih planova i programa	48
4.1. Ključni koraci razvoja nastavnih planova i programa	49
4.2. Ključni elementi nastavnih planova i programa	49
DIO III. SMJERNICE ZA VREDNOVANJE NEFORMALNOG OBRAZOVANJA I INFORMALNOG UČENJA	51
1. Uvod u vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja	52

---

2. Analiza praksi u drugim zemljama	56
3. EU preporuke	56
4. Metodologija i procesi za vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja	59
4.1. Principi	59
4.2. Proces i institucijski okvir	60
DIO IV. VODIČ ZA KORIŠTENJE MODULA U STRUČNOM OBRAZOVANJU I OBUCI	64
1. Uvod u pojam modula	65
2. Obrazac modula	65
3. Prednosti i načini korištenja modula	66
4. Korelacija između modula i drugih elemenata NPP-a i upute za korištenje modula	68
LITERATURA	70
PRILOG 1. PRIMJERI ISHODA UČENJA	71
PRILOG 2. PRIMJER STANDARDA ZANIMANJA	72
PRILOG 3. PRIMJER STANDARDA KVALIFIKACIJA	79
PRILOG 4. ANALIZA PRAKSI VREDNOVANJA NEFORMALNOG OBRAZOVANJA I INFORMALNOG UČENJA U DRUGIM ZEMLJAMA	84
PRILOG 5. OBUKA TRENERA O UNAPREĐENJU KVALIFIKACIJA STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE	88

PREDGOVOR

Priručnik je rezultat aktivnog rada predstavnika svih nadležnih obrazovnih vlasti te drugih ključnih partnerskih institucija u Bosni i Hercegovini i namijenjen je svim institucijama, odnosno tijelima uključenim u proces razvoja osnovnih elemenata kvalifikacijskog okvira (standardi zanimanja, standardi kvalifikacija, nastavni planovi i programi, korištenje ishoda učenja). Priručnik je neposredno povezan s programom obuke trenera za unapređenje kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke, koji uključuje dodatne radne materijale za obuku.

Priručnik je podijeljen u četiri temeljna dijela:

- prvi dio objašnjava sve ključne pojmove, uključujući ishode učenja, kvalifikacije te metodologiju razvoja kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke;
- drugi dio opisuje razvoj standarda zanimanja, standarda kvalifikacija, nastavnih planova i programa i modula u sistemima stručnog obrazovanja i obuke, postavljajući ih u jasan odnos;
- treći dio predstavlja sistem vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja kao važnog procesa poticanja cjeloživotnog učenja pojedinaca;
- četvrti dio objašnjava pojam modula te daje upute za njegovo korištenje u različitim uvjetima.

Nakon četiri temeljna dijela ovog priručnika, slijedi pet priloga:

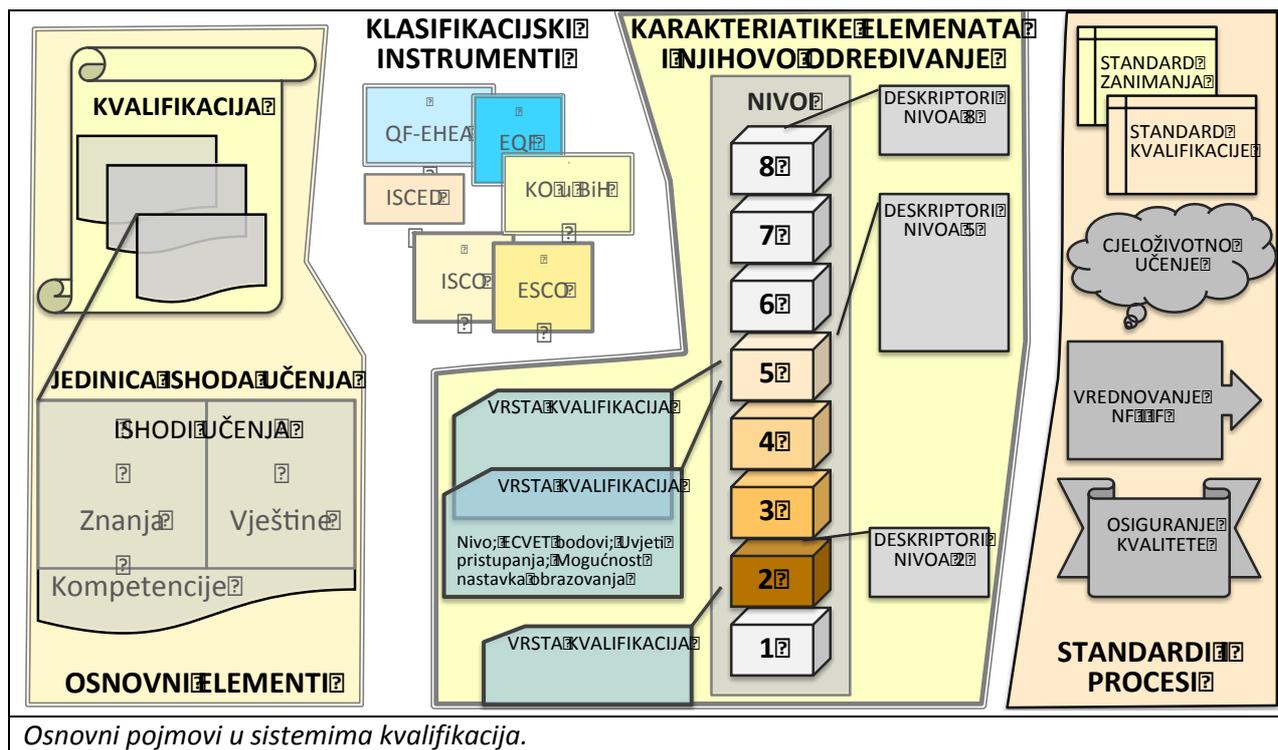
- Primjeri ishoda učenja;
- Primjer standarda zanimanja;
- Primjer standarda kvalifikacija;
- Analiza praksi vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja u drugim zemljama;
- Program obuke trenera o unapređenju kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke.

DIO I. SMJERNICE ZA RAZVOJ KVALIFIKACIJA STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE

1. Osnovni pojmovi

Kvalifikacijski okviri u svim zemljama, između ostaloga, imaju za cilj stvaranja veće jasnoće u sistemima kvalifikacija koja postoje u tim zemljama. To se postiže tako da se uvedu pojmovi koji su međusobno jasno povezani te da takvih pojmova bude što je moguće manje.

Osnovni pojmovi u kvalifikacijskim okvirima na kojima se svi daljnji pojmovi grade su – **kvalifikacija i ishodi učenja**.

Za bolje razumijevanje ključnih pojmova i njihovo korištenje od strane svih učesnika u procesu, pojmove treba strukturirati i klasificirati, a za što su prvenstveno namijenjeni kvalifikacijski okviri. Različiti pojmovi imaju različitu ulogu u kvalifikacijskim sistemima. Neki među njima predstavljaju podpojmove drugim temeljnim pojmovima.

Postoje pojmovi koje već jako dugo koriste obrazovne institucije, poslodavci kao i nadležne obrazovne vlasti, ali su im ponekad nazivi različiti od strane različitih korisnika. U takvim se slučajevima stvaraju poteškoće u razumijevanju i izgradnji sistema osiguranja kvalitete.

U mnogim kvalifikacijskim sistemima različitih zemalja zadnjih su se godina kreirali novi pojmovi koji prije nisu bili u upotrebi, a u današnja vremena postaju nužnost. Tu spadaju pojmovi kao što su – ishodi učenja, nivoi kvalifikacija, deskriptori nivoa, kreditni sistemi, i drugi. Za mnoge vrlo često dolazi do otežanog razumijevanja čak i za temeljne pojmove koji su u redovitoj upotrebi kao što su – zanimanja i kvalifikacije.

Zanimanje označava popis srodnih grupa poslova, a za koje su potrebna odgovarajuća znanja, vještine i kompetencije kako bi se navedeni poslovi uredno izvršavali. Kvalifikacije se stječu kroz obrazovanje, a predstavljaju se javnim ispravama, kao što su diplome ili svjedodžbe. Do zabuna i miješanje pojmova često dolazi u slučajevima kada su kvalifikacije fokusirane na točno određena zanimanja, npr. – kuhar. U takvim slučajevima takve kvalifikacije i zanimanja imaju isti naziv. No, jasno je da ne označavaju isti pojam. Jedan od njih označava konkretne poslove na tržištu rada (zanimanje), a drugi sveukupne ishode učenja koja su važna za uspješno izvršavanje prihvaćenih zadataka u okviru takvih poslova (kvalifikacija). Rekli bismo sljedeće – *”osoba je kvalificirana za poslove u okviru zanimanja kuhara, ako je stekla kvalifikaciju kuhara u jednoj od odobrazovnih ustanova stručnog obrazovanja i obuke”*.

U ovom priručniku¹, osnovni pojmovi se grupiraju na sljedeći način:

- Klasifikacijski instrumenti (primjeri su: Europski kvalifikacijski okvir, International Standard Classification of Education – ISCED, International Standard of Classification of Occupations – ISCO) [1,2,3];
- Elementi (primjeri su: kvalifikacija, ishodi učenja) [4,5];
- Karakteristike elemenata i njihovo određivanje (primjeri karakteristika za kvalifikaciju su: nivo, kreditni bodovi) [4,5];
- Standardi i procesi (primjer procesa je: osiguranje kvalitete) [6].

1.1. Klasifikacijski instrumenti

Klasifikacijskim instrumentima u ovom priručniku nazivamo skupinu metoda kojima se uređuju i klasificiraju osnovni elementi i procesi u kvalifikacijskim sistemima, kao što su – vrste obrazovanja, kvalifikacije, zanimanja. Ishodi učenja su ključni za transparentno klasificiranje. Takvi instrumenti dalje uvode karakteristike tih elemenata po kojima ih klasificiraju, kao i metode za određivanje tih karakteristika.

Ovdje se uvodi nekoliko klasifikacijskih instrumenata:

- ISCED (International Standard Classification of Education);
- ISCO (International Standard Classification of Occupations);
- ESCO (European Skills, Competences, Qualifications and Occupations taxonomy);
- Europski kvalifikacijski okvir za cjeloživotno učenje (EQF);
- Kvalifikacijski okvir Evropskog prostora visokog obrazovanja (QF-EHEA);
- Državni kvalifikacijski okvir (NQF);
- Kvalifikacijski okvir u Bosni i Hercegovini (KO u BiH ili QF in BiH).

ISCED (International Standard Classification of Education) je međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja.

ISCED klasificira obrazovanje u devet nivoa: od 0 do 8. Nivo 8 odgovara obrazovanju za stjecanje doktorata ili ekvivalentnih kvalifikacija. Potrebno je uočiti da ISCED ne klasificira kvalifikacije već obrazovanje za stjecanje kvalifikacija. Pored ISCED klasifikacije obrazovanja po nivoima postoji i

---

¹ Pojmovi, koji su već definirani u drugim objavljenim dokumentima, preuzeti su iz tih dokumenata.

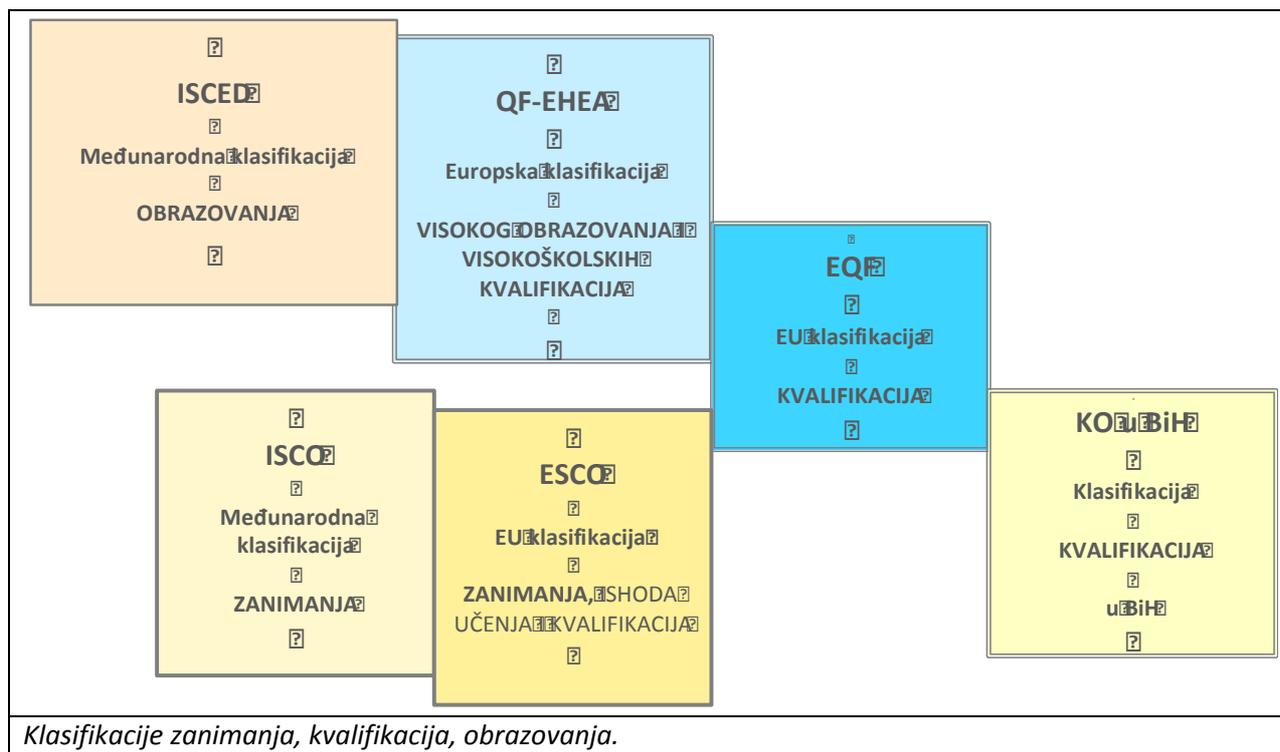
klasifikacija po područjima/poljima (ISCED-F). Šira podjela po područjima ima jedanaest podjela: od 00 do 10. Npr., 05 označava prirodne znanosti/nauke, matematiku i statistiku.

ISCO (International Standard of Classification of Occupations) je međunarodna klasifikacijska struktura za klasifikaciju zanimanja u niz hijerarhijskih grupa u skladu s ključnim poslovima u tim zanimanjima.

ISCO je osnova za klasifikaciju zanimanja u mnogim zemljama, a razvila ju je Međunarodna organizacija za rad (ILO, International Labour Organization). Najčešće se koriste za prikaz statističkih podataka, kao i za primjene orijentirane na različite korisnike, uključujući povezivanje osoba koje traže zaposlenje s poslodavcima, odnosno institucijama koje se bave zapošljavanjem osoba i obukom.

ESCO (European Skills/Competences, qualifications and Occupations) je višejezična klasifikacija vještina/kompetencija, zanimanja i kvalifikacija.

ESCO su razvile zemlje Europske Unije, a predstavlja vrlo važan alat za potporu provedbe strategije Europa 2020. ESCO je razvio i klasificirao tri grupe elemenata, a to su: zanimanja, kvalifikacija te njihove poveznice – vještine/kompetencije. Ovdje vještine/kompetencije označavaju termin koji je direktno preveden ("skills/competences"). Ovaj termin označava pojmove koji se u KO u BiH nazivaju – znanja i vještine. Za razvoj kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke, kad god je to moguće, predlažemo koristiti termine iz ESCO-a.

Evropski kvalifikacijski okvir za cjeloživotno učenje (European Qualifications Framework for Lifelong Learning – EKO ili EQF) je instrument uspostavljanja nivoa kvalifikacija, organizovan tako da djeluje kao sredstvo prepoznavanja i razumijevanja kvalifikacija između nacionalnih kvalifikacijskih okvira.

EQF je primjer transnacionalnog kvalifikacijskog okvira. Za EQF se još kaže da je metaokvir, tj. kvalifikacijski okvir u koji se ne smještaju kvalifikacije nego se povezuju kvalifikacijski okviri različitih zemalja pod točno određenim uvjetima i kriterijima. Originalno je zamišljen kao okvir za povezivanje kvalifikacijskih okvira EU zemalja te zemalja koje su u ekonomskoj povezanosti s EU (Norveška, Island, Švicarska, Lihtenštajn), kao i onih zemalja koje su u procesima pristupanja u EU. U novije vrijeme postoje inicijative za povezivanje na EQF i kvalifikacijskih okvira drugih zemalja iz svijeta te se, stoga, definiraju uvjeti i kriteriji za takve slučajeve (npr. Australija, Hong Kong, Novi Zeland).

Kvalifikacijski okvir Evropskog prostora visokog obrazovanja (Qualifications Framework for the European Higher Education Area – QF-EHEA) je dokument koji je usvojila Konferencija evropskih ministara obrazovanja u Bergenu 2005. godine, koji definiše generičke deskriptore za svaki od tri ciklusa visokog obrazovanja i koji se primjenjuje u svim državama potpisnicama Bolonjskog procesa.

QF-EHEA je primjer transnacionalnog kvalifikacijskog okvira koji se odnosi samo za visoko obrazovanje. Trenutačno uključuje 48 zemalja. Sve zemlje koje su uključene u EQF su ujedno i u QF-EHEA. Obratno nije slučaj.

Državni kvalifikacijski okvir (National Qualifications Framework – NQF) je instrument klasifikovanja kvalifikacija stečenih u određenoj zemlji, kojim se daju osnove za jasnoću, pristupanje, prohodnost, sticanje i kvalitet kvalifikacija.

Trenutačno u svijetu takvih kvalifikacijskih okvira ima u više od 155 zemalja – npr., Njemački kvalifikacijski okvir, Francuski kvalifikacijski okvir, Australijski kvalifikacijski okvir, Austrijski kvalifikacijski okvir, itd.

Kvalifikacijski okvir u Bosni i Hercegovini (Qualifications Framework in Bosnia and Herzegovina – KO u BiH ili QF in BiH) je instrument klasifikovanja kvalifikacija stečenih u Bosni i Hercegovini, kojim se daju osnove za jasnoću, pristupanje, prohodnost, sticanje i kvalitet kvalifikacija.²

Aktivnosti koje se provode u vezi s kvalifikacijskim okvirom su usuglašene s EQF-om, kao i s QF-EHEA.

1.2. Elementi

Ovdje se uvode sljedeći elementi:

- Kvalifikacija;
- Ishodi učenja;
  - Znanja;
  - Vještine;
  - Kompetencije;
- Jedinica ishoda učenja;

---

² Trenutno u BiH postoje Osnove kvalifikacijskog okvira u BiH („Službeni glasnik BiH“ br. 31/11 i 39/12) a definicija je preuzeta iz Akcionog plana za izradu i provođenje kvalifikacijskog okvira u BiH za period 2014.-2020 („Službeni glasnik BiH“ broj 28/15). U zaključku Narodne skupštine Republike Srpske 01-998/14 definisano je da se donese Kvalifikacioni okvir Republike Srpske.

- Modul;
- Zanimanje.

Kvalifikacija (Qualifications) označava formalni naziv za rezultat procesa procjene i validacije, koji je dobijen kad kompetentno tijelo odredi da je pojedinac ostvario ishode učenja prema predviđenim standardima.

Primjeri kvalifikacija su:

- majstor kuhar;
- specijalist mehatroničar;
- elektrotehničar;
- kuhar.

Ishodi učenja (Learning outcomes) opisuju šta učenik/student/osoba koja uči zna, razumije i može obavljati na osnovu završenog procesa učenja, definisanog kroz znanje, vještine i kompetencije.

Ishodi učenja su ključni elementi u kvalifikacijskim sistemima. Sve što osobe stječu učenjem, bez obzira na način učenja, nazivaju se – ishodi učenja.

Za ishode učenja, pored procesa učenja, važni su procesi za provjeru ishoda učenja koje su učenici stekli učenici, kao što su – ispiti, projekti, eseji, itd. Ishode učenje moguće je klasificirati na različite načine i grupirati. Grupiranjem ishoda učenja stvaraju se različite strukture, kao što su – kvalifikacije, jedinice ishoda učenja i moduli.

Ishodi učenja se koriste kao osnova za određivanje različitih karakteristika kvalifikacija. Da bi to bilo učinkovito, važno je ishode učenja definirati na dogovorene načine. Postoje različite teorije koje se koriste za definiranje ishoda učenja, a u praksi imaju više ili manje uspjeha. Potrebno je izabrati i prilagoditi neke od tih teorija kako bi svi učesnici u procesu imali koristi od tako definiranih ishoda učenja, od studenata i učenika, roditelja, poslodavaca, profesora i drugih zainteresiranih. Ako su dogovoreni načini definiranja ishoda učenja previše formalno, odnosno previše teorijski postavljeni, tada vrlo često ne dolazi do provedbe – jer za većinu učesnika u procesu postaje vrlo komplicirano. S druge strane, ako su dogovoreni načini definiranja ishoda učenja previše fleksibilni, tada postaju beskorisni.

Ishodi učenja neke kvalifikacije su dobro prikazani ako je na relativno jednostavan način moguće odrediti glavne karakteristike kvalifikacije kojoj pripadaju navedeni ishodi učenja, te ako su jasni procesi ispitivanja ishoda učenja.

Cilj je postići ishode učenja koji trebaju biti sadržani u okviru nastavnih predmeta, modula, kao i na nivou nastavnih planova i programa.

Znanje (Knowledge) je skup činjenica, principa, teorija i praksi koje se odnose na područje rada ili izučavanja, nastalo kao rezultat usvajanja informacija u procesu učenja. U kontekstu Evropskog kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje znanje se opisuje kao teoretsko i/ili činjenično.

Znanja predstavljaju temelj za druge vidove ishoda učenja. Za bolju upotrebu u kvalifikacijskom okviru, znanja se klasificiraju po svojoj složenosti, npr., na – pamćenje, objašnjavanje, primjenjivanje, analiziranje, sintetiziranje, procjenjivanje, kreiranje.

Vještine (Skills) predstavljaju sposobnost primjene znanja i korištenja principa "znati kako" da se izvrši određeni zadatak i pomažu pri rješavanju problema. Vještine mogu biti kognitivne (uključuju korištenje logičkog, intuitivnog i kreativnog razmišljanja), praktične (podrazumijevaju fizičku spretnost i korištenje metoda, materijala, sprava i instrumenata) i socijalne (vještine komunikacije i saradnje, emocionalna inteligencija i druge).

Vještine predstavljaju jedan vid ishoda učenja, a koje se oslanjaju na znanja. U sistemu obrazovanja nema smisla govoriti o vještinama učenika ako te vještine nisu temeljene na znanju.

Kompetencije (Competences) označavaju sposobnost primjene znanja, vještina i personalnih, socijalnih i metodoloških sposobnosti na radnom mjestu ili tokom učenja, kao i u privatnom i profesionalnom razvoju.

U EQF-u, termin "*competence*" koji se odnosio na odgovornost i samostalnost u EQF Preporukama iz 2017. godine doživio je izmjene – i sada označava dokazanu cjelovitost upotrebe znanja, vještina te drugih sposobnosti u različitim situacijama, te se ne odnosi samo na "odgovornost i samostalnost".

Jedinica ishoda učenja (Unit of learning outcomes) označava ishode učenja koji stvaraju najmanji koherentni/povezani dio neke kvalifikacije.

Pojedinačnih iskaza ishoda učenja ima na desetke tisuća (unutar ESCO-a, do 2017. godini registrirano ih je preko 13.000). Stoga je vrlo važno dogovoriti načine njihovog grupiranja i hijerarhijskog klasificiranja. Jedan od takvih načina ostvaruje se kroz jedinice ishoda učenja.

Dobro uređeni sistemi jedinica ishoda učenja i njihova provedba u praksi omogućavaju izgradnju fleksibilnosti obrazovnih sistema i boljeg organiziranja cjeloživotnog učenja.

Modul (Module) je logički zaokružena cjelina funkcionalno i tematski povezanih programskih sadržaja i oblika rada, koja sadrži ishode učenja i kriterije za njihovo ispitivanje i ocjenjivanje, obuhvaćajući jedan ili više predmeta, a dio je programa za stjecanje kvalifikacije.

Kako je već vidljivo iz definicije, modul predstavlja jedan dio nastavnog plana i programa za stjecanje kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke, a opravdanost uvođenja ostvaruje u mobilnosti učenika i optimalnijem organiziranju obrazovanja. Jedna od važnih karakteristika modula je usklađenost njegovog obima ili veličine. To znači da je broj kreditnih bodova modula usklađen s kreditnim bodovima ostalih modula. Npr., ima smisla dogovoriti da svi moduli unutar nekog programa ili čak obrazovnog sistema imaju broj kreditnih bodova jednak višekratniku broja 5 – 5, 10, 15, 20, 30 ili 60 kreditnih bodova (ECVET).

Zanimanje (Occupation) označava popis srodnih grupa poslova na osnovi zajedničkih karakteristika po sadržaju i složenosti, koji zahtijevaju odgovarajuće kompetencije pojedinca.

Primjer zanimanja je:

- pekar;
- turistički tehničar;
- krojač majstor.

Zanimanja se klasificiraju po različitim karakteristikama, najčešće po različitim grupama i podgrupama koje se mogu odnositi na sektore (Mašinstvo i obrada metala, Zdravstvo, Ugostiteljstvo i turizam, Šumarstvo i prerada drva, itd.), ili po složenosti poslova na koje se odnose. Primjer međunarodnih klasifikacija zanimanja su: ISCO i ESCO.

1.3. Karakteristike elemenata i njihovo određivanje

Za klasifikaciju kvalifikacija uvode se sljedeće karakteristike elemenata:

- Radno opterećenje;
  - Kreditni bod;
    - ECVET bod;
- Deskriptori nivoa;
  - Nivo kvalifikacije;
- Vrste kvalifikacija;
- Klasa kvalifikacija;
  - Cjelovita kvalifikacija;
  - Djelomična kvalifikacija.

Radno opterećenje (Workload) označava procijenjeno vrijeme za sve aktivnosti učenja koje je nužno za postizanje određenih ishoda učenja.

Radno opterećenje se određuje na osnovi procijenjenog ukupnog vremena koje treba prosječnim uspješnim učenicima za učenje i postizanje ishoda učenja. Takvu procjenu mogu dati samo predmetni nastavnici. Uzimaju se u obzir svi nužni oblici učenja za efikasno postizanje dogovorenih ishoda učenja, od direktne nastave u školi do samostalnog učenja, korištenja biblioteke, te čak vremena koje se potroši za polaganje ispita, odnosno drugih načina provjere.

Radno opterećenje za stjecanje određenih ishoda učenja ne predstavlja opterećenje pojedinog učenika već procijenjeno vremensko opterećenje koje je potrebno za stjecanje tih ishoda učenja bez obzira o kojim se učenicima radi. Pretpostavimo da se procijenilo da za savladavanje svih predviđenih ishoda učenja iz matematike u 1. razredu srednje škole treba ukupno 150 sati za prosječnog učenika za sve potrebne aktivnosti učenja. To znači da će se za svakog učenika koji uspješno stekne sve predviđene ishode učenja iz matematike pridružiti ista vrijednost opterećenja bez obzira koliko je zaista vremena trebalo svakom pojedinom učeniku. Neki će učenici u stvarnosti trebati vremena puno više od navedenih 150 sati, a drugi puno manje. No svi će uspješni učenici imati isto opterećenje od 150 sati.

Radno opterećenje je podloga za određivanje kreditnih bodova odgovarajućih ishoda učenja.

Kreditni bod (Credit point) je mjerna jedinica za iskazivanje opsega/obima stečenih kompetencija, a određuje se prosječnim ukupno utrošenim vremenom uspješnih studenata/učenika/osoba koje je potrebno za sticanje tih kompetencija. Primjer, ECTS-bod (European Credit Transfer and Accumulation System) u visokom obrazovanju.

Kreditni bod predstavlja dogovoreni način prikazivanja radnog opterećenja za ishode učenja. U zemljama EU najčešće su u upotrebi ista vrsta krednih bodova za odgovarajuće obrazovne sisteme. U stručnom obrazovanju i obuci koristi se ECVET, a za visoko obrazovanje je ECTS. Postoje zemlje koje koriste svoje posebne kreditne bodove, ali iste i za stručno obrazovanje i obuke i visoko obrazovanje (npr., Irska, Škotska, Hong Kong).

ECVET bod (ECVET credit points) – označava numerički prikaz ukupnog opsega/obima postignutih ishoda učenja, a određuje se prosječnim ukupno utrošenim vremenom učenika/osoba koje je potrebno za postizanje ishoda učenja. Jedan ECVET bod (1 ECVET) odgovara prosječnom ukupno utrošenom vremenu učenika od 25 sati, uključujući direktnu nastavu, samostalno učenje učenika i ispite.

ECVET bod je kreditni bod za prikazivanje obima postignutih ishoda učenja u stručnom obrazovanju i obuci. Koristi se za prikaz stečenih kvalifikacija ili manjih grupa ishoda učenja (modula, predmeta i jedinica ishoda učenja). Jedna godina u punom radnom opterećenju ima 60 ECVET-a. To znači da je ukupno radno opterećenje učenika u jednoj školskoj godini – 1500 sati.

Deskriptori nivoa (Level Indicators/Descriptors) označavaju generički opis ishoda učenja određenog nivoa.

Deskriptori nivoa predstavljaju način određivanja nivoa kvalifikacije na osnovi ishoda učenja koji predstavljaju tu kvalifikaciju. Deskriptori nivoa ne mogu se koristiti ako ishodi učenja nisu navedeni u odgovarajućoj kvalifikaciji, ili ako su loše definirani. Stoga je vrlo važno definirati ishode učenja u skladu s dogovorenim pravilima i uputama.

Deskriptori za nivoe 2, 3, 4 i 5 iz Osnova kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini:

Nivo	Znanja	Vještine	Kompetencije	Objašnjenje
8				
7				
6				
5	Ova osoba: <ul style="list-style-type: none"> • posjeduje široko teoretsko i činjenično znanje, kao i specijalizirano praktično znanje vezano za određenu oblast učenja ili rada; 	Ova osoba: <ul style="list-style-type: none"> • posjeduje široke, za određenu oblast vezane, teoretske i praktične vještine. • ima sposobnost jednostavnih apstraktnih kreativnih razmišljanja potrebnih za razvijanje rješenja apstraktnih problema u djelimično nepredvidivim 	Profesionalne kompetencije: Ova osoba: <ul style="list-style-type: none"> • demonstrira široko praktično iskustvo u radu ili učenju; • demonstrira kapacitet da primjenjuje znanje i vještine u iznalaženju strateških rješenja za dobro definirane apstraktne i konkretne probleme; • ima kapacitet za preuzimanje pune odgovornosti u upravljanju/koordiniranju ljudi i 	Na ovaj nivo smještaju se kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke: specijalist i majstor iz različitih struka. Postoji mogućnost i stjecanja kvalifikacija u

	<ul style="list-style-type: none"> ima sposobnost analiziranja i sintetiziranja činjenica i teorijskih znanja, kao i njihovo vrednovanje; ima sposobnost praktične primjene teorijskih znanja i činjenica, te njihovo analiziranje, sintetiziranje i vrednovanje. 	<p>uslovima.</p> <ul style="list-style-type: none"> ima sposobnost složene upotrebe metoda, instrumenata, alata i materijala i izvođenja složenih pokreta u djelimično nepredvidivim uslovima, kao i izradu jednostavnih metoda, instrumenata, alata i materijala. 	<p>projekata u djelimično nepredvidivim uslovima;</p> <ul style="list-style-type: none"> ima ograničenu odgovornost za vrednovanje unapređenja aktivnosti u djelimično nepredvidivim uslovima. <p>Lične kompetencije: Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> pokazuje nezavisnost u učenju, te volju i pozitivan stav prema ključnim kompetencijama cjeloživotnog učenja kao što je npr. učiti kako učiti; komunikacija na stranim jezicima; digitalne kompetencije; osjećaj za inicijativu i preduzetništvo 	<p>visokom obrazovanju kroz tzv. kratke cikluse.</p> <p>Bez obzira o kojim vrstama kvalifikacija se radilo, predviđeni ishodi učenja na svim tim kvalifikacijama moraju udovoljiti deskriptore ovog nivoa.</p>
4	<p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> posjeduje značajno, za određenu oblast vezano, teoretsko i praktično znanje. ima kapacitet da analizira činjenice i teoretska znanja unutar područja rada ili učenja. 	<p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> je sposobna da primjenjuje opća i specijalistička znanja i vještine u promjenjivim uslovima. ima sposobnost <u>jednostavnih apstraktnih logičkih i kreativnih razmišljanja</u> i izvođenja složenih pokreta, te složenu upotrebu metoda, instrumenata, alata i materijala, potrebnih za odabir i primjenu relevantnih informacija u izvršenju skupa složenih specifičnih zadataka, u promjenjivim uslovima; može prikupljati, odabirati i upotrebljavati relevantne informacije iz raznih izvora. 	<p>Profesionalne kompetencije: Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> demonstrira praktično iskustvo u radu ili učenju; ima kapacitet za obavljanje složenih zadataka i rješava probleme samostalno; ima kapacitet da nadgleda druge. <p>Lične kompetencije: Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> preuzima djelimičnu odgovornost za vrednovanje i unapređenje aktivnosti u promjenjivim uslovima; pokazuje samousmjeravanje u učenju, te volju i pozitivan stav prema ključnim kompetencijama cjeloživotnog učenja kao što je npr. učiti kako učiti i slično. 	<p>Na ovaj nivo smješta se kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke: tehničara iz različitih struka.</p> <p>Dodatno kvalifikaciji tehničara, na ovaj nivo smještaju se različite kvalifikacije općeg srednjoškolskog obrazovanja.</p> <p>Bez obzira o kojim vrstama kvalifikacija se radilo, predviđeni ishodi učenja na svim tim kvalifikacijama moraju udovoljiti deskriptore ovog nivoa.</p>
3	<p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> posjeduje za određenu oblast 	<p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> posjeduje šire, za određenu oblast vezane, <u>praktične vještine</u>, u 	<p>Profesionalne kompetencije: Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> demonstrira ograničeno praktično iskustvo u radu ili 	<p>Na ovaj nivo smješta se kvalifikacija stručnog</p>

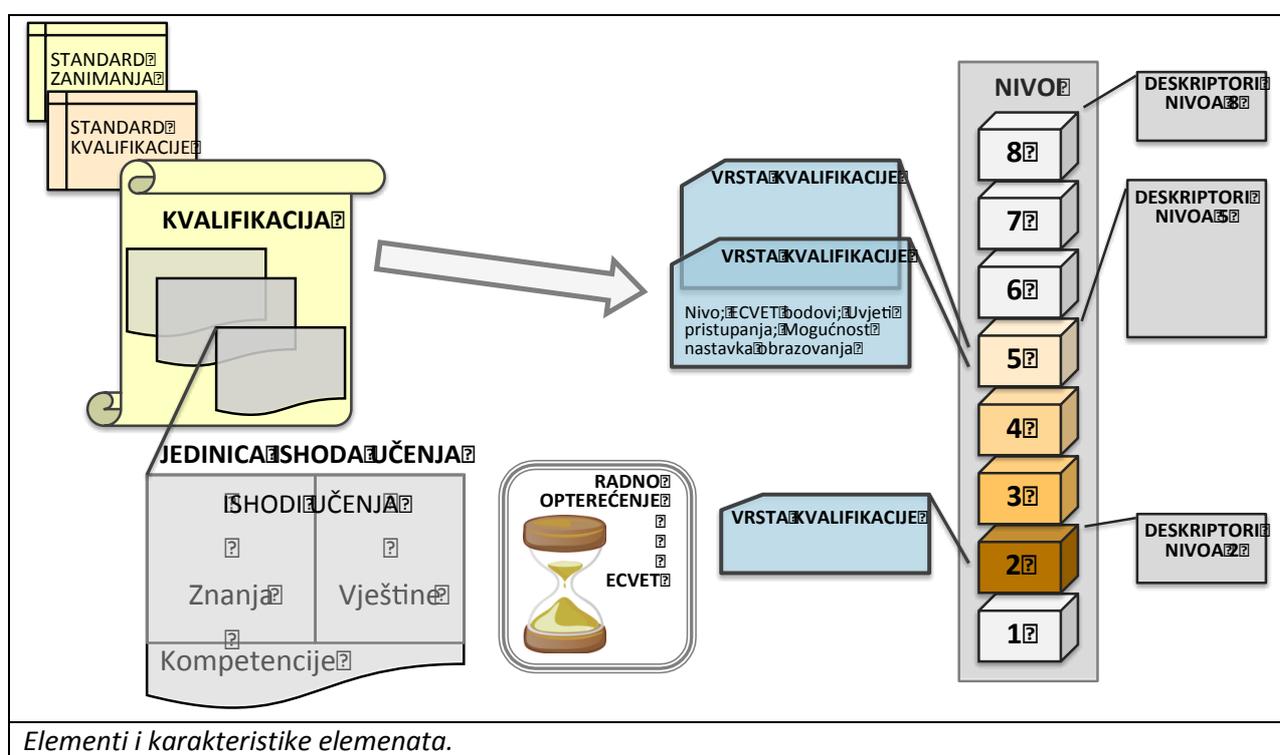
	<p>praktično i teoretsko znanje (činjenice, principe, procese i opće koncepte vezane za područje rada ili učenja);</p> <ul style="list-style-type: none"> ima kapacitet da analizira činjenice unutar područja rada ili učenja. 	<p>promjenjivim uslovima;</p> <ul style="list-style-type: none"> posjeduje <u>konkretna kreativna i jednostavna apstraktna razmišljanja</u>, te sposobnost izvođenja složenih pokreta, zadataka i rješavanje problema odabirom i primjenom osnovnih metoda, alata, informacija i materijala, u promjenjivim uslovima; može prikupljati, odabirati i upotrebljavati relevantne informacije iz raznih izvora. 	<p>učenju;</p> <ul style="list-style-type: none"> ima kapacitet za obavljanje zadataka uz usmjeravanje i prilagođavanje vlastitog ponašanja unutar zadanih smjernica u promjenjivim uslovima. <p>Lične kompetencije: Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> preuzima ograničenu odgovornost za izvršenje jednostavnih i/ili složenijih zadataka u promjenjivim uslovima i za vlastito učenje. Učestvuje u radu kao član tima Pokazuje pozitivan stav prema ključnim kompetencijama cjeloživotnog učenja – kao npr. učenje stranih jezika Posjeduje osjećaj za inicijativu i preduzetništvo i građanske kompetencije 	<p>obrazovanja i obuke: kvalificirani radnik iz različitih struka.</p> <p>Predviđeni ishodi učenja na ovim kvalifikacijama moraju udovoljiti deskriptore ovog nivoa.</p>
2	<p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> posjeduje <u>uska</u>, za određenu oblast vezana teoretska i praktična znanja i u mogućnosti je da ih primjenjuje u izvršavanju zadataka unutar područja rada ili učenja (uključujući i ispravno korištenje stručnog rječnika). 	<p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> posjeduje <u>uske</u>, za određenu oblast vezane, praktične vještine (npr. sposobnost korištenja jednostavnih metoda, alata, instrumenata i materijala) u poznatim uslovima; posjeduje <u>jednostavna konkretna logička razmišljanja</u> potrebna za primjenu relevantnih informacija u izvršenju skupa jednostavnih i/ili složenijih rutinskih zadataka u poznatim uslovima. 	<p>Profesionalne kompetencije: Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> ima kapacitet da pronalazi rješenja i da izvršava jednostavne i/ili složenije zadatke za poznate probleme uz stručni neposredni nadzor u poznatim uslovima; <p>Lične kompetencije: Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> preuzima ograničenu odgovornost za izvršenje jednostavnih i/ili složenijih zadataka u poznatim uslovima i za vlastito učenje. 	<p>Na ovaj nivo smješta se kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke: nisko kvalificirani radnik iz različitih struka.</p> <p>Predviđeni ishodi učenja na ovim kvalifikacijama moraju udovoljiti deskriptore ovog nivoa.</p>
1				

Nivo kvalifikacije (Reference Level of Qualification) označava složenost stečenih kompetencija, a opisuje se skupom deskriptora.

Nivo kvalifikacije je brojčani prikaz složenosti ishoda učenja kvalifikacija u skladu s deskriptorima nivoa. U KO u BiH, nivoi kvalifikacija mogu biti od 1 do 8, što je ekvivalentno Europskom kvalifikacijskom okviru za cjeloživotno učenje. Na primjer, nivo 8 predstavlja kvalifikacije doktora znanosti/nauka, a na nivou 4 nalaze se kvalifikacije tehničara.

Vrsta kvalifikacija (Type of qualifications) – označava grupu kvalifikacija koje pripadaju jednom nivou/razini, a ovisi o kreditnim bodovima, obrazovnom i poslovnom sektoru, uvjetima pristupanja, kao i daljnjim mogućnostima za napredovanje.

Vrste kvalifikacija u sistemima stručnog obrazovanja i obuke (SOO) u BiH nalaze se na nivoima: 2, 3, 4 i 5. Više različitih vrsta kvalifikacija mogu se nalaziti na istom nivou, ali jedna te ista vrsta kvalifikacija može biti isključivo na jednom nivou. Npr., na nivou 5 nalaze se dvije vrste kvalifikacija: majstor i specijalist.

Elementi i karakteristike elemenata.

Klasa kvalifikacija (Class of qualifications) – označava grupu kvalifikacija s obzirom na status i ulogu na tržištu rada i nastavka obrazovanja, a neovisno o vrsti kvalifikacija. Klasa kvalifikacija može biti: cjelovita i djelomična.

Kad se stvore prilike za uvođenje klasa kvalifikacija, takva praksa bi mogla omogućiti fleksibilnost obrazovanja i poticaj cjeloživotnog učenja u obrazovnim sistemima u BiH.

Cjelovita kvalifikacija (Full qualification) – je kvalifikacija koja samostalno ispunjava formalne uvjete za zapošljavanje i/ili nastavak formalnog obrazovanja.

Primjer cjelovite kvalifikacije su uobičajene kvalifikacije, npr. agroturistički tehničar. Takve kvalifikacije same po sebi, bez povezivanja s drugim kvalifikacijama imaju pristup barem jednom dijelu tržišta rada.

Djelomična kvalifikacija (Partial qualification) – je rezultat procesa ispitivanja jedne ili više jedinica ishoda učenja cjelovite kvalifikacije i ona samostalno **ne** ispunjava formalne uvjete za zapošljavanje i/ili nastavak formalnog obrazovanja.

Djelomična kvalifikacija je dio cjelovite kvalifikacije i/ili dodatak cjelovitoj kvalifikaciji. Primjeri obrazovanja za stjecanje takvih kvalifikacija su kratki tečajevi i obuke, najčešće odraslih već zaposlenih. U cilju stvaranja fleksibilnih obrazovnih sistema i poticanja cjeloživotnog učenja dobro je razviti sustav djelomičnih kvalifikacija te oblike njihovog stjecanja. Primjeri mogu biti obuke za pružanje prve pomoći, obuke za poslovno komuniciranje, obuke za specifična programiranja u IT sektoru, i slično. Kao pristup takvim obukama potrebno je udovoljiti uvjetima, kao što je: završena osnovna škola, završena bilo koja srednja škola, ili završeno visoko obrazovanje, a ponekad i s naznakom točno određene struke.

1.4. Standardi i procesi

Ovdje se uvode sljedeći standardi i procesi:

- Standard zanimanja;
- Standard kvalifikacije;
- Cjeloživotno učenje;
  - Formalno obrazovanje;
  - Neformalno obrazovanje;
  - Informalno učenje;
  - Inkluzivno obrazovanje;
- Vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja;
- Osiguranje kvalitete.

Standard zanimanja (Occupational Standard) je popis svih poslova koje pojedinac obavlja u određenom zanimanju i popis kompetencija potrebnih za njihovo uspješno obavljanje.

Standard nekog zanimanja je dokument koji se sastoji od nužnih i osnovnih sadržaja o nekom zanimanju, uključujući i dovoljno podataka za izradu odgovarajućeg ili više odgovarajućih standarda kvalifikacije. Primjer standarda zanimanja nalazi se u prilogu ovog priručnika.

Standard kvalifikacije (Qualification Standard) je standard koji određuje uslove za sticanje javne isprave o određenoj kvalifikaciji. Uključuje sve podatke potrebne za određivanje nivoa, kreditnih bodova i profila kvalifikacije i podatke potrebne za osiguranje kvaliteta standarda kvalifikacije.

Standard neke kvalifikacije je dokument koji određuje sve nužne sadržaje neke kvalifikacije bez obzira na škole u kojoj se stječe takva kvalifikacija. Takav dokument može se koristiti kao podloga za razvoj nastavnih planova i programa, kao i za druge potrebe, kao što su bolje razumijevanje kvalifikacija. U sistemima stručnog obrazovanja i obuke standardi kvalifikacija razvijaju se na osnovi standarda zanimanja. Standard neke kvalifikacije može se shvatiti i kao dokument kojim se definira naziv kvalifikacije. Primjer standarda kvalifikacija je u prilogu ovog priručnika.

Cjeloživotno učenje (Lifelong Learning) podrazumijeva povezivanje formalnog obrazovanja, neformalnog obrazovanja i informalnog učenja kako bi se stekle mogućnosti za stalno unapređenje kvaliteta življenja.

Cjeloživotno učenje uključuje sve oblike učenja tijekom života pojedinca. Iako se intenzivno koristi u novije vrijeme, ovaj koncept nije novi. Ljudi su i do sada stalno učili u cilju stvaranja veće konkurentnosti sebe samih, ali i svojih tvrtki i društva u cjelini. U današnja vremena ovaj se pojam ističe jer se globalizacijom dodatno povećava konkurencija pa manje razvijene zemlje i zemlje u razvoju moraju dati veći napor u učenju cijelog života. Štoviše, EU je uvela i ključne kompetencije koje su važne za uspješno cjeloživotno učenje.

Pojam cjeloživotnog učenja nije važan samo da bi se istaknula potreba učenja tokom cijelog života, već da se pokaže važnost različitih oblika učenja kao i njihove komparativne prednosti jednog u odnosu na drugi. Jedni oblici učenja se bolje i brže prilagođavaju potrebama pojedinaca, tržišta rad i društva u cjelini, dok je kod drugih istaknutije osiguranje kvalitete.

Svi oblici obrazovanja, odnosno učenja, korisni su za pojedinca i društvo i ne isključuju jedno drugo. Znanja, vještine i kompetencije se razlikuju, između ostaloga, i po svojoj važnosti, odnosno relevantnosti za pojedince i društvo. Neka znanja, vještine i kompetencije su dugotrajno zanimljiva pojedincima i društvu, čak i stotinama godina. Neke specifične grupe znanja, vještine i kompetencija mogu biti zanimljiva za društvo vrlo kratko, možda nekoliko godina ili čak i kraće. Uglavnom je to slučaj za znanja, vještine i kompetencije koja se odnose na moderne tehnologije. Često je slučaj u današnja vremena da kad određena znanja, vještine i kompetencije u IT sektoru nastanu i dožive ogroman interes na tržištu rada da relativno brzo i prestane interes.

Formalno obrazovanje (Formal Education) je učenje koje usmjerava nastavnik, koje se stiče u obrazovnim institucijama, a prema nastavnim planovima i programima odobrenim od nadležnih obrazovnih vlasti i koje se završava odgovarajućom javnom ispravom.

Formalno obrazovanje je obrazovanje koje je organizacijski vrlo složeno. Procesi osiguranja kvalitete izrade i donošenja programa do početka nastave je dugotrajno. Formalno obrazovanje više se fokusira na znanja, vještine i kompetencije za koje je interes dugotrajniji te koja predstavljaju temelj za stjecanje drugih novih znanja, vještina i kompetencija.

Svi procesi, uključujući provjeru stjecanja predviđenih ishoda učenja (ispiti, projekti, eseji, itd.) i osiguranje kvalitete općenito, su ključni dio formalnog obrazovanja. Formalno obrazovanje se organizira u ovlaštenim ustanovama u skladu s odobrenim programom, što uključuje provjeru i ocjenjivanje stečenih ishoda učenja.

Neformalno obrazovanje (Nonformal Education/Learning) je organizovan proces učenja i obrazovanja usmjeren prema usavršavanju, specijalizaciji i dopunjavanju znanja, vještina i kompetencija prema posebnim programima koje izvode organizatori obrazovanja i obuke (redovne škole, centri za obuku, kompanije, agencije i slično).

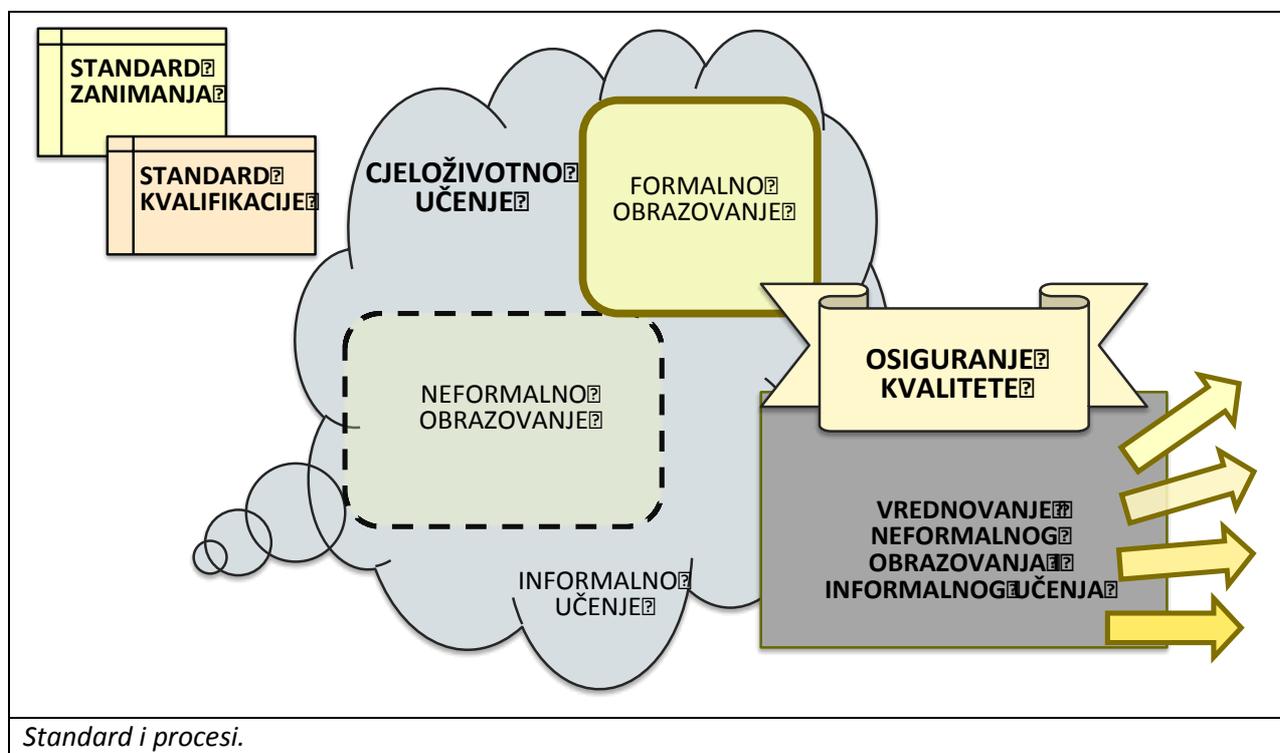
Neformalno obrazovanje predstavlja organizirane aktivnosti učenja, ali nije pod prihvaćenim sistemom osiguranja kvalitete. Programi pod kojima se provodi organizirano obrazovanje nisu prošli vrednovanje u skladu s prihvaćenim sistemom osiguranja kvalitete pa time ne postoji javno prihvaćena garancija da su predviđeni ishodi učenja zaista stečeni.

Neformalno obrazovanje je izuzetno korisno obrazovanje i nema smisla pretvarati ga u formalno obrazovanje. Time bi se izgubila vrijednost i prednost koju neformalno obrazovanje ima u odnosu na formalno obrazovanje – a to je brzina prilagođavanja različitim potrebama tržišta rada i potrebama pojedinaca i društva. Primjer takvih učenja mogu biti tečajevi u IT tehnologiji za neka specifična programiranja i slično.

Informalno učenje (Informal Learning) je spontano učenje i sticanje znanja i vještina svakodnevnim aktivnostima.

U odnosu na neformalno obrazovanje, informalno učenje predstavlja učenje pojedinca koje je još prilagodljivije različitim potrebama pojedinca, tržišta rada i društva općenito. Svakodnevnim učenjima na radnom mjestu i/ili bilo kojim drugim aktivnostima svi pojedinci uče. Informalno učenje ima svoje vrijednosti upravo jer je neorganizirano i ima smisla da se odnosi na stjecanje ishoda učenja koji su zanimljivi na tržištu rada i/ili drugim potrebama upravo tada kad se provodi takvo učenje.

Vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja (Validation of Non-formal and Informal Learning) označava niz postupaka radi ocjenjivanja stečenih kompetencija neformalnim obrazovanjem ili informalnim učenjem, uključujući izdavanje potvrde nadležne ustanove, u skladu sa unaprijed definisanim i prihvaćenim kriterijumima i standardima.

Svi oblici obrazovanja, odnosno učenja, omogućavaju pojedincima stjecanje mnogih znanja, vještine i kompetencije. Svi tako stečeni ishodi učenja pojedincima daju veće mogućnosti, stvaraju ih konkurentnijima u različitim područjima.

Nakon što se ishodi učenja koje je neka osoba postigla ispitaju i ocijene od strane ovlaštene obrazovne ustanove, pojedincu se dodjeljuje javna isprava o stečenim ishodima učenja, odnosno kvalifikaciji.

Osiguranje kvaliteta (Quality Assurance) označava sistem i postupke koji se primjenjuju radi očuvanja dogovorenih standarda proizvoda i usluga i njihovog stalnog unapređenja.

Europski kvalifikacijski okvir za cjeloživotno učenje daje principe, standarde i smjernice za sisteme osiguranja kvalitete za kvalifikacije koje se stječu u zemljama koje se povezuju na EQF, a ishodi učenja predstavljaju ključni dio.

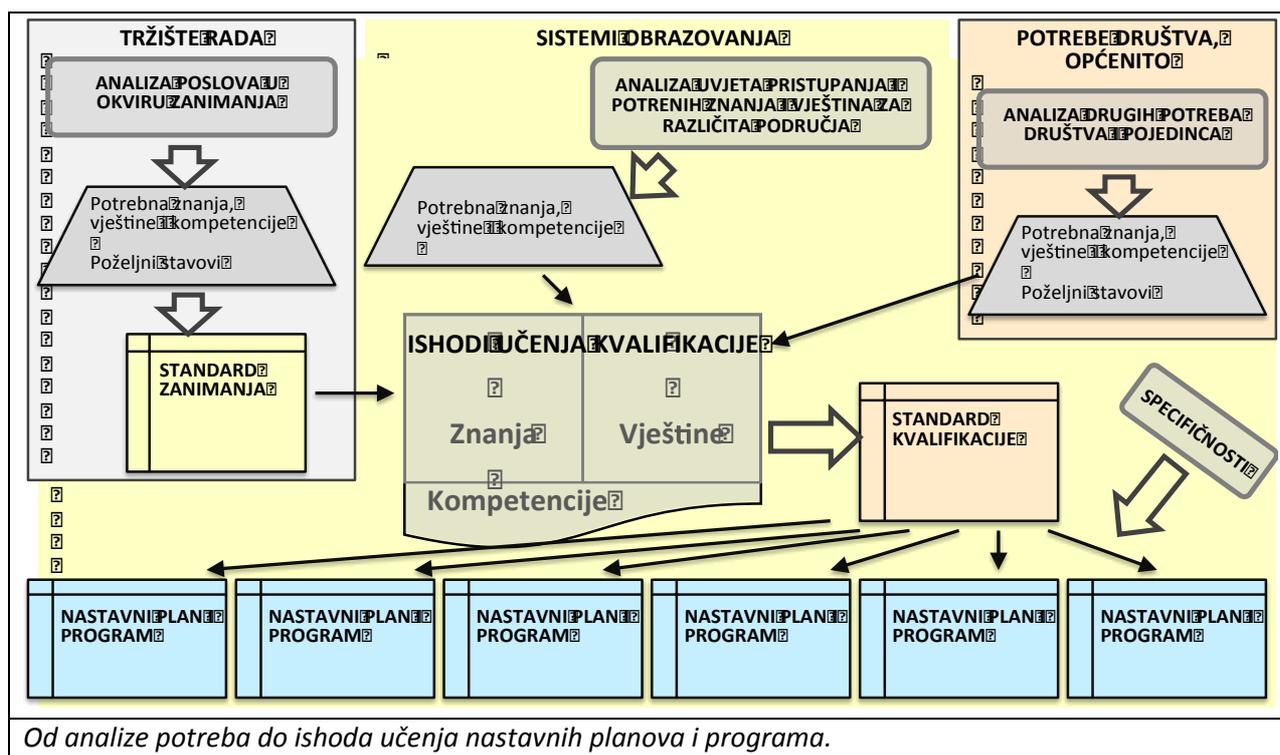
Sve kvalifikacije koje se preko kvalifikacijskih okvira u pojedinim zemljama povezuju na EQF moraju biti osigurane poštujući principe kako je navedeno u prilogu IV EQF preporuka. Principi uključuju: primjenu ishoda učenja u razvoju kvalifikacija, pouzdano ispitivanje i ocjenjivanje u skladu sa standardima koji su povezani s dogovorenim ishodima učenja; mehanizme poboljšanja; učesnike u svim procesima; samoevaluaciju i vanjsku evaluaciju; povezanosti s unutrašnjim upravljanjima i odgovornosti prema dodjeli kvalifikacija koje imaju EQF nivo; mjerljive standarde i smjernice; prikladne resurse; redovitu vanjsku evaluaciju tijela koja provode osiguranje kvalitete; te javno dostupne elektroničke rezultate evaluacije.

2. Ishodi učenja

Ishodi učenja su temeljni elementi bilo koje kvalifikacije pa im je važno ozbiljno pristupati prilikom razvoja kvalifikacija. Do ishoda učenja koji se predviđaju stjecati u okviru nastavnih planova i programa dolazi se počevši s analizama potreba tržišta rada u okviru zanimanja, predviđenih interesa nastavka obrazovanja te drugih potreba društva i pojedinca koji mogu biti specifični. Na sljedećoj ilustraciji prikazani su koraci kojima se dolazi do ishoda učenja koje učenici stječu u okviru obrazovne ustanove.

Kao što je već navedeno, ishodi učenja opisuju što učenici znaju, razumiju i mogu obavljati nakon završenog procesa učenja, a definiraju se kroz znanja, vještine i kompetencije.

Gornja jednostavna i jasna definicija ishoda može postati složena kada se razmišlja o detaljima koje treba koristiti za definiranje razumljivih ishoda učenja te kako ih povezati s kriterijima i postupcima ispitivanja i ocjenjivanja. Ishode učenja treba definirati tako da budu korisni. Definirani ishodi učenja s previše detalja mogu zbunjavati. S druge strane, ako su ishodi učenja previše generički definirani, uopćeni, tada tako definirani ishodi učenja postaju besmisleni. To znači da je vrlo važno uredno definirati ishode učenja koji se uklapaju sa svrhom, iz kojih se mogu odrediti sve važne karakteristike kvalifikacija, uključujući njihovu relevantnost za tržište rada, dalje potrebe učenja ili druge potrebe pojedinca ili društva.

2.1. Ishodi učenja u različitim kontekstima

Ishodi učenja se koriste u različitom kontekstu i za različite svrhe. Na primjer, mogu se koristiti – u obrazovnom kontekstu i kontekstu tržišta rada. U obrazovnom kontekstu, ishodi učenja se koriste za standarde kvalifikacija, nastavne planove i programe, te jedinice ishoda učenja ili module.

U kontekstu tržišta rada, ishodi učenja se ugrađuju u standarde zanimanja, oglašavanje poslova, ugovore o radu kao i različite elemente u sistemima zapošljavanja. Nivo detalja, stil i hijerarhija izraza ishoda učenja zavisi od konteksta koji čine da se ishodi učenja uklapaju u svrhu.

Svrha ishoda učenja u standardima zanimanja je u lakšem definiranju i razumijevanju ključnih grupa poslova te njihovu povezanost s potrebnim znanjima, vještinama i kompetencijama za dato zanimanje. U okviru tržišta rada, ishodi učenja su korisni kao osnova za definiranje radnih praksi, cjeloživotnog učenja, zapošljavanja, itd. Standardi zanimanja obično određuju profesionalne aktivnosti koje pojedinci trebaju izvoditi, te koja znanja, vještine i kompetencije trebaju imati za tu svrhu.

U nastavnim planovima i programima ishodi učenja definiraju što će uspješni učenici moći raditi nakon učenja. Ishodi učenja usmjeravaju učenike i nastavnike u procesu nastave i učenja i izboru metodologije učenja. U nastavnim planovima i programima ishodi učenja objašnjavaju nastavnicima, učenicima i roditeljima što se od učenika očekuje da će znati, razumjeti i moći raditi nakon uspješnog završetka programa. Cilj je postići ishode učenja koji trebaju biti sadržani u okviru nastavnih predmeta, modula, kao i na nivou nastavnih planova i programa.

Ishodi učenja na nivou planova i programa opisuju što se od učenika očekuje da zna i da može raditi nakon završetka cijelog programa. Zbog toga se takvi ishodi učenja pišu šire tako da se uzmu u obzir svi

ishodi učenja koji se povezuju sa svim modulima u okviru plana i programa. Oni su hijerarhijski iznad ishoda učenja na nivou modula (ili predmeta).

2.2. Opravdanost uvođenja ishoda učenja

Ishodi učenja su korisni za mnoge procese u kvalifikacijskim sistemima, kao što su – bolje razumijevanje i priznavanje kvalifikacija iz drugih zemalja, bolje povezivanja s potrebama tržišta rada, potpora obrazovanju i učenju, ispitivanju i ocjenjivanju, te osiguranju kvalitete.

Kada imamo priliku čitati uredno definirane ishode učenja, tada nivo složenosti te profil kvalifikacija, odnosno sektor i disciplina, postaju jasniji i razumljiviji. Ishodi učenja daju bolje informacije o relevantnosti kvalifikacija na tržištu rada. Partneri na tržištu rada vrlo često nisu stručnjaci u procesima obrazovanja i osposobljavanja, didaktike ni pedagogije, ali bez obzira na to oni će bolje razumjeti što mogu očekivati od polaznika kada se njihova postignuća izražavaju korištenjem ishoda učenja.

Jasno definirani ishodi učenja daju potporu prilagođavanju odgovarajućih metoda poučavanja i osposobljavanja kako bi se olakšalo postizanje ishoda učenja. Ishodi učenja motiviraju nastavnike da duboko razmišljaju o tome što trebaju postići u svojim aktivnostima.

Uz brojne druge praktične potencijalne prednosti, ishodi učenja omogućuju i u procesima ispitivanja i ocjenjivanja da postanu transparentniji i prikladniji svojoj svrsi, jer ishodi učenja upućuju točno na to kakve bi aktivnosti učenika trebalo ispitivati i ocjenjivati. Različite vrste aktivnosti zahtijevaju različite oblike ispitivanja. Vrlo važan aspekt ishoda učenja je jasno usklađivanje s ispitivanjima i ocjenjivanjima. Osim za podučavanje i učenje, ishodi učenja su svojevrsna zajednička referenca za ispitivanje. Odgovarajuće metode i postupci ispitivanja koriste se za provjeru postizanja ishoda učenja. Usklađivanje ishoda učenja, poučavanja i ispitivanja pomaže da cjelokupno iskustvo učenja bude koherentnije, transparentnije i značajnije za učenike i sve ostale učesnike u procesu. To izravno olakšava provođenje unutarnjeg i vanjskog sistema osiguranja kvalitete. Osiguranje kvalitete je transparentnije i učinkovitije ako se temelji na ishodima učenja.

2.3. Karakteristike ishoda učenja

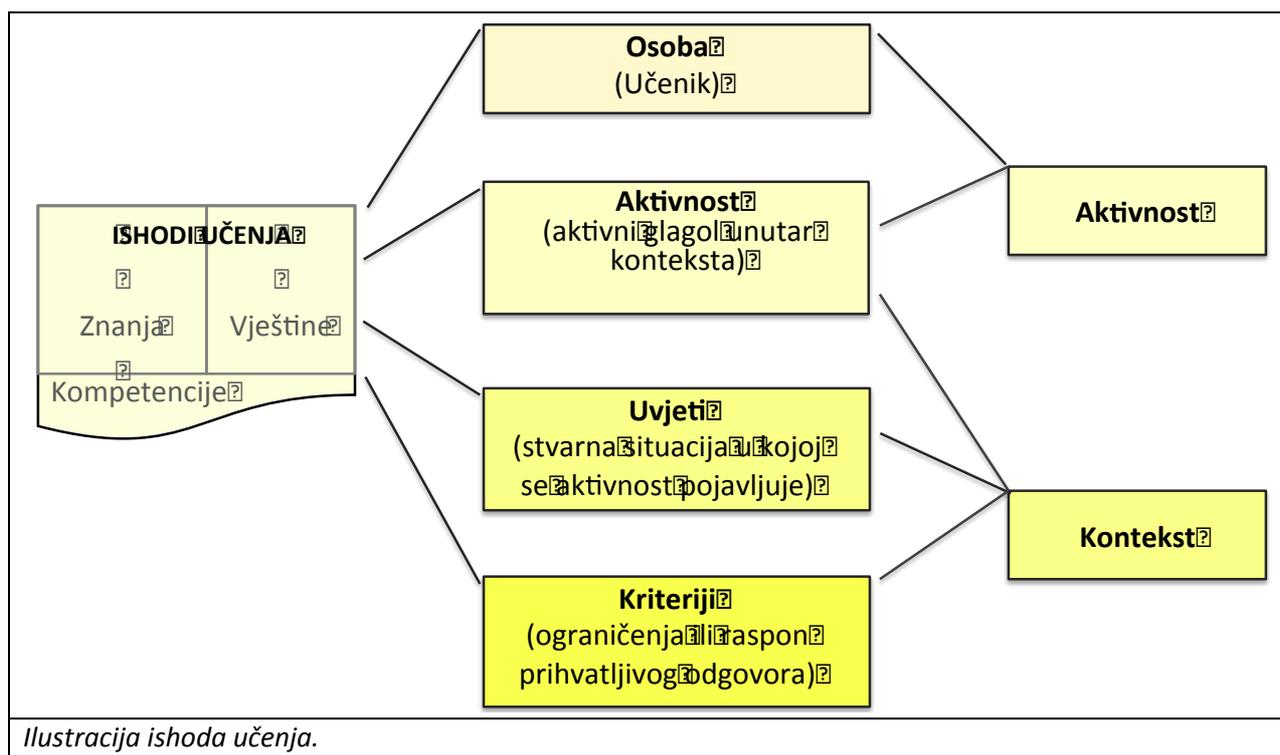
Ishodi učenja pružaju jasnu sliku uspješnosti koju učenici očekuju da će imati nakon učenja. Između ostalog, dobro definirani ishodi učenja trebaju biti specifični, a ono što je najvažnije – mjerljivi.

Ishodi učenja imaju 4 glavne komponente:

- **Osoba** – učenik, osoba na koju se odnosi;
  - Na primjer, "Učenik će ...".
- **Aktivnost** – vidljiv aktivni glagol unutar konteksta kako bi se opisalo što će učenik moći učiniti kao rezultat učenja. Upotreba aktivnog glagola je važna jer razjašnjava što će učenik učiniti kako bi pokazao relevantna znanja, vještine i kompetencije. Ti glagoli mogu biti: "popisati", "objasniti", "identificirati", itd. Glagoli koje treba izbjegavati su: "znati", "razumjeti", "povećati svijest", "učiti" i sl., jer to nisu lako mjerljivi glagoli ili se odnose na ulazne aktivnosti ili su

općeniti. Ova komponenta mora biti vidljiva i mjerljiva. Ovdje pomaže pitanje: "Što učenik treba učiniti?";

- Na primjer, "Učenik će moći objasniti osnovne karakteristike CNC strojeva ...";
- **Uvjeti** u kojima se provodi aktivnost – određuje stvarni okoliš ili situaciju u kojoj će se aktivnost pojaviti. Može se odnositi na trajanje, mjesto i druge uslove (npr. visinske, klimatske, geografske, itd.). Stanje također može identificirati alate, postupke, materijale, pomagala ili objekte koji će se koristiti za obavljanje zadatka. Važno je znati što se daje, a što ne; koje su varijable; koji su alati osigurani; i u kojem okolišu ili situaciji mora ponašanje biti izvedeno. Ovdje pomaže pitanje: "Pod kojim uvjetima učenici pokazuju što su naučili, što mogu obavljati?";
  - Na primjer, "Učenik će moći objasniti ... bez korištenja priručnika ...".
- **Kriteriji** – opisuju granice ili raspon prihvatljivog odgovora, odnosno aktivnosti. Navodi se standard za prihvatljivu izvedbu (trajanje, točnost, proporcija, kvaliteta, itd.). Dobro definirani ishodi učenja ukazuju na prirodu (u kontekstu ili standardima) izvedbe potrebne kao dokaz da je učenje postignuto, obrađujući neka od sljedećih pitanja: "Koliko?", "Koliko brzo?", "Koliko dobro?", "Koliko često?", itd. Ovdje pomaže pitanje: "Koliko dobro treba biti prikazano to što je učenik naučio i izvježbao?";
  - Primjeri: "Učenik će moći objasniti ... provjeravanjem grafikona u zadanom vremenskom razdoblju".

Kombiniranjem navedenih komponenti moguće je imati dobro definirane ishode učenja. Često, pri pisanju ishoda učenja neke komponente nisu izričito navedene. Npr. vrlo često nisu izričito navedeni: "kriteriji" i "uvjeti", ali i "osoba". Primjer ishoda učenja u kojem nisu izričito navedeni "kriteriji" niti "osoba" (ali se svejedno podrazumijevaju) je kako slijedi:

- "Izračunati standardnu devijaciju za dani skup podataka"
  - Osoba je: "Učenik"
  - Aktivnost je: "izračunati standardnu devijaciju"

- Uvjeti su: "Dani skup podataka"
- Kriteriji su: "Izračunata standardna devijacija je točna".

Gore navedene četiri komponente dobro definiranih ishoda učenja vrlo se često kombiniraju samo u dva dijela:

- Aktivnost, koja uključuje ili podrazumijeva osobu i aktivni glagol,
- Kontekst, što integriira uvjete, kriterije te kontekst za koju se veže aktivnost.

Primjeri dobro definiranih ishoda učenja su dani u dodatku ovog priručnika.

3. Karakteristike kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke

3.1. Koncept kvalifikacije

Kao što je na početku ovog priručnika već napisano, termin kvalifikacije definira se kao formalni naziv za rezultat procesa procjene i vrednovanja, koji je dobijen kad ovlaštena ustanova odredi da je pojedinac ostvario ishode učenja prema predviđenim standardima. Ova definicija služi kao osnova za zajedničko razumijevanje u kontekstu provedbe EQF-a. Međutim, pojam "kvalifikacije" u europskim zemljama međusobno se razlikuje od zemlje do zemlje u odnosu na izvore, stupanj detalja, oblike i strukturu. Razlike u definiranju ne pojavljuju se samo između različitih zemalja, već i s obzirom na različita područja obrazovanja i osposobljavanja te među institucijama i ekspertima unutar zemalja. Ta različita shvaćanja vidljiva su kroz opise kvalifikacija u različitim literaturama.

Ishodi učenja definiraju se unutar kvalifikacija, ali također i unutar manjih grupa ishoda učenja – modula, predmeta i jedinica ishoda učenja. Jedinica ishoda učenja je najmanji dio standarda kvalifikacije. Modul predstavlja nekoliko dobro povezanih predmeta u nastavnim planovima i programima te je podloga za mobilnost učenika u slučajevima kada je to moguće³.

Analizom strukture i složenosti ishoda učenja kao glavnog sadržaja kvalifikacija, moguće je definirati osnovne karakteristike kvalifikacija u sistemima stručnog obrazovanja i obuke u BiH:

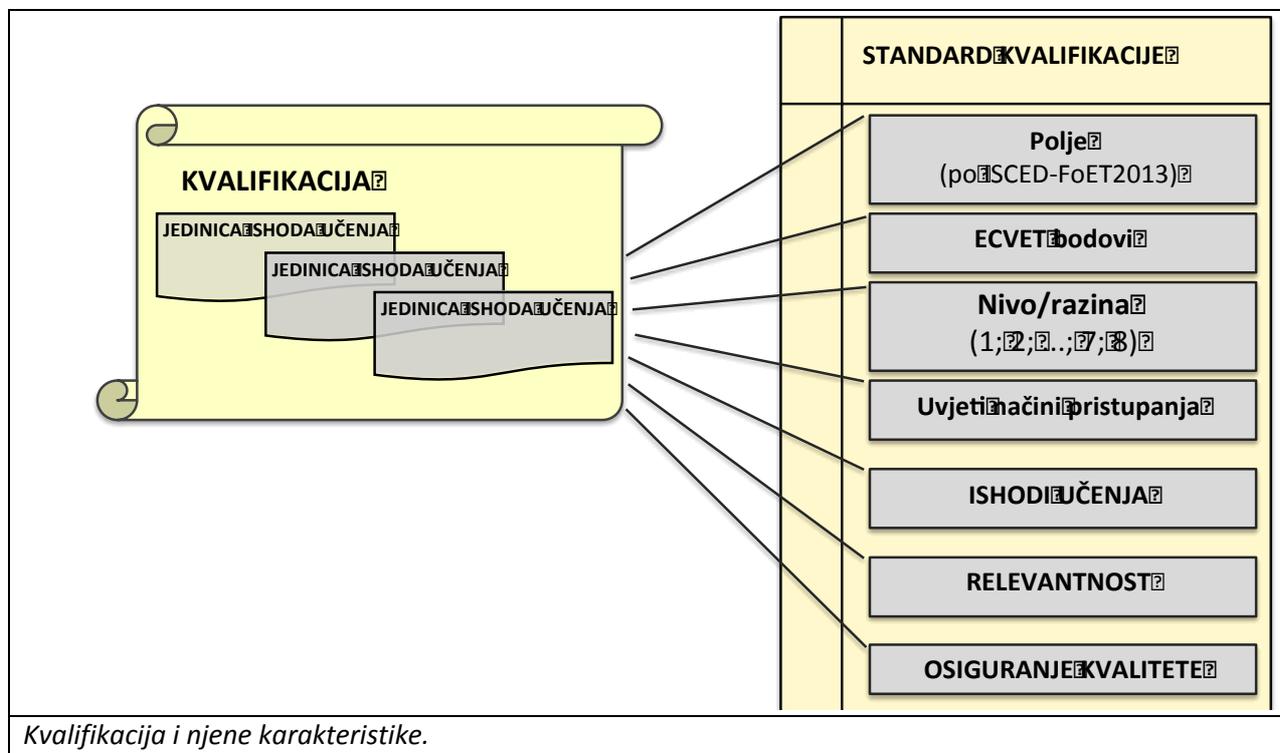
- Polje po ISCED FoET2013 (ISCED Fields of Education and Training 2013). Ovim se instrumentom klasificiraju i organiziraju područja i polja obrazovanja. Npr., matematika ima šifru 0541, a smještena je u uže područje "054, Matematika i statistika", koja je dalje smještena u područje "05, Prirodne znanosti, matematika i statistika";
- ECVET bodovi;
- Nivo/razina;
- Uvjeti/načini pristupanja.

Među navedenim osnovnim karakteristikama, jedna od njih – nivo/razina – pojavljuje se kao vrlo važna karakteristika u svim kvalifikacijskim okvirima. Ipak, sve osnovne karakteristike jednako su važne za sve učesnike u procesu za razumijevanje kvalifikacije.

---

³ U praksi, termin modul koristi se kao element koji je sastani dio predmeta, tj. manji od predmeta.

Nivo je relativno novi koncept, koji se uvodi u mnogim zemljama u svijetu, pa tako i u BiH. Nivo označava složenost stečenih ishoda učenja pojedine kvalifikacije. ECVET bodovi označavaju ukupnu količinu (obim) postignutih ishoda učenja.

Jedan od glavnih alata za klasifikaciju kvalifikacija u obrazovnim sistemima su vrste kvalifikacija. Vrste kvalifikacija dalje omogućavaju klasifikaciju kvalifikacija po nivoima.

3.2. Vrste kvalifikacija u sistemima stručnog obrazovanja i obuke

Vrste kvalifikacija u sistemima stručnog obrazovanja i obuke u BiH određuju se na osnovu sljedećih karakteristika kvalifikacija, i to:

- ECVET bodovi;
- Nivo/razina;
- Uvjeti/načini pristupanja;
- Nastavak obrazovanja/prohodnost.

U skladu s gore navedenim karakteristikama definiraju se sljedeće vrste kvalifikacija sistemima stručnog obrazovanja i obuke u BiH za nivoe od 2 do 5:

Nivo	Vrsta kvalifikacije u sistemima stručnog obrazovanja i obuke
2	Pomoćni radnik / nisko kvalificirani radnik
3	Kvalificirani radnik

4	Tehničar
5	Majstor
	Specijalist

Kako se sve kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke klasificiraju i po vrstama kvalifikacijama, tada pojam – vrste kvalifikacija – postaje također jedna od karakteristika kvalifikacija, kao što je to nivo. Vrsta kvalifikacije postaje vrlo važna karakteristika kvalifikacija jer daje informaciju o većini osnovnih karakteristika kvalifikacija te o generičkom dijelu naziva kvalifikacija. Može se uočiti da za nivoe stručnog obrazovanja i obuke (od 2 do 5) samo na nivou 5 postoje dvije vrste kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke – majstor i specijalist. Ostali nivoi imaju samo po jednu vrstu kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke. Pored kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke na nivou 4, postoje još kvalifikacije iz općeg i umjetničkog obrazovanja.

U sljedećim tablicama daju se glavne karakteristike navedenih vrsta kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke.

VRSTA KVALIFIKACIJE STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE (TYPE OF VET QUALIFICATIONS)	
1. Naziv vrste kvalifikacija (Name of the type of qualifications)	Pomoćni radnik / nisko kvalificirani radnik
2. ECVET bodovi (ECVET)	30-60 ECVET
3. Razina/nivo (Level)	2
4. Uvjeti/načini pristupanja (Entry routes)	Završeno osnovno obrazovanje
5. Mogućnost nastavka obrazovanja (Possibility for further education)	Nema po osnovi ove vrste kvalifikacije. Srednješolsko 3-godišnje i 4-godišnje obrazovanje na osnovi završene osnovne škole

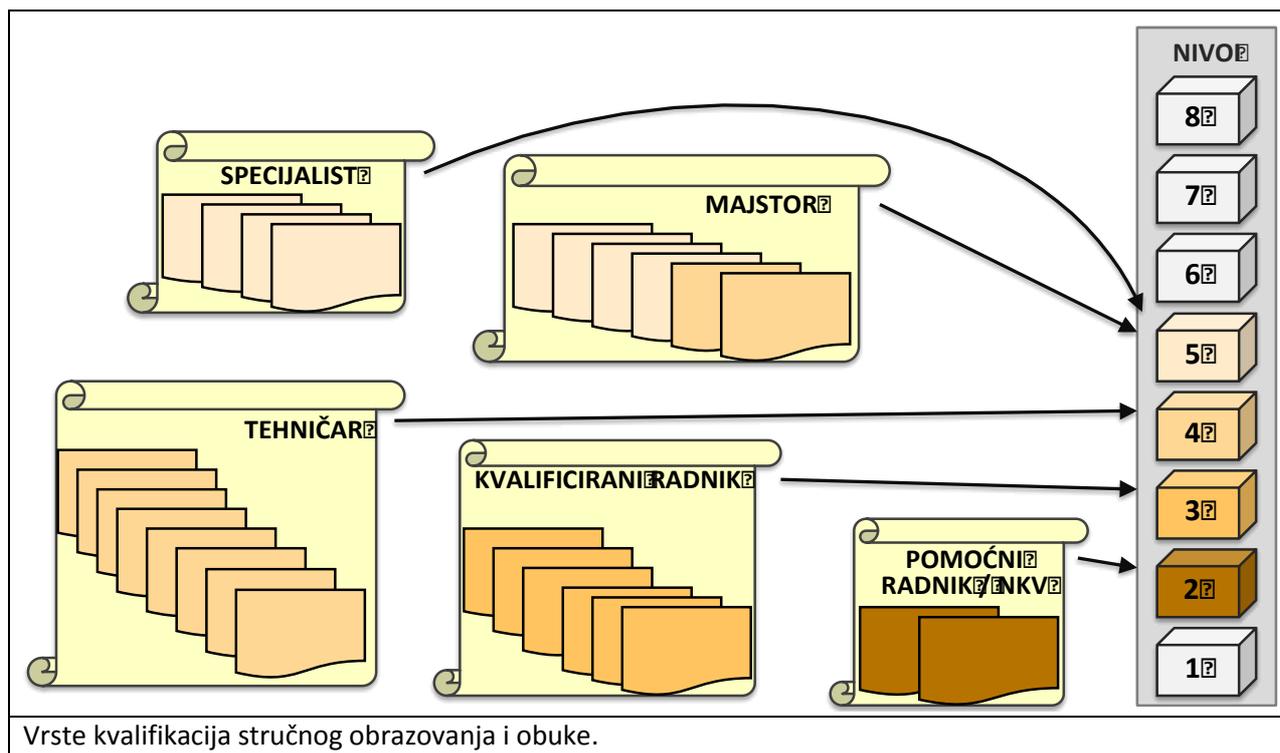
VRSTA KVALIFIKACIJE STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE (TYPE OF VET QUALIFICATIONS)	
1. Naziv vrste kvalifikacija (name of the type of qualifications)	Kvalificirani radnik
2. ECVET bodovi (ECVET)	180 ECVET
3. Razina/nivo (Level)	3
4. Uvjeti/načini pristupanja (Entry routes)	Završeno osnovno obrazovanje (Completed elementary education)
5. Mogućnost nastavka obrazovanja (Possibility for further education)	Obrazovanje za kvalifikaciju majstora na nivou 5, uz uvjet najmanje 2 godine radnog iskustva unutar profesije; Programi dokvalifikacije za tehničare

VRSTA KVALIFIKACIJE STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE (TYPE OF VET QUALIFICATIONS)	
1. Naziv vrste kvalifikacija (name of the type of qualifications)	Tehničar
2. ECVET bodovi (ECVET)	240 ECVET
3. Razina/nivo (Level)	4
4. Uvjeti/načini pristupanja (Entry routes)	Završeno osnovno obrazovanje
5. Mogućnost nastavka obrazovanja (Possibility for further education)	Visoko obrazovanje na nivou 6, te nivo 7 za integrirane programe; Obrazovanje za specijaliste na nivou 5, uz uvjet najmanje 1 godine radnog iskustva unutar profesije

VRSTA KVALIFIKACIJE STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE (TYPE OF VET QUALIFICATIONS)	
1. Naziv vrste kvalifikacija (name of the type of qualifications)	Majstor
2. ECVET bodovi (ECVET)	180 ECVET
3. Razina/nivo (Level)	5
4. Uvjeti/načini pristupanja (Entry routes)	Stečena kvalifikacija na nivou 3, uz uvjet najmanje 2 godine radnog iskustva unutar profesije
5. Mogućnost nastavka obrazovanja (Possibility for further education)	Programi dokvalifikacije, na osnovi kvalifikacije na nivou 3

VRSTA KVALIFIKACIJE STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE (TYPE OF VET QUALIFICATIONS)	
1. Naziv vrste kvalifikacija (name of the type of qualifications)	Specijalist
2. ECVET bodovi (ECVET)	120 ECVET
3. Razina/nivo (Level)	5
4. Uvjeti/načini pristupanja (Entry routes)	Stečena kvalifikacija na nivou 4, uz uvjet najmanje 1 godine radnog iskustva unutar profesije
5. Mogućnost nastavka obrazovanja (Possibility for further education)	Visoko obrazovanje na nivou 6, te nivo 7 za integrirane programe, na osnovi stečene kvalifikacije na nivou 4

Svaka cjelovita kvalifikacija pripada točno jednoj od navedenih vrsta kvalifikacija obrazovnih sistema u BiH. Djelomične kvalifikacije pobliže se ne objašnjavaju u ovom priručniku, a predlaže se da se uvedu u daljem radu.

4. Metodologija i procesi razvoja kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke

Relevantnost i kvalitet kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke su ključni za izgradnju konkurentnosti pojedinaca i društva te za održivu zapošljivost te je važno u razvoj kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke uključiti sve učesnike u procesu. Standardi kvalifikacija su dokumenti koji se razvijaju i koriste kao podloga za osiguranje kvalitete i relevantnosti kvalifikacija.

Obrazac standarda kvalifikacija za kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke, razvijenih u skladu sa potrebama nadležnih obrazovnih vlasti u BiH, omogućava dosljednost i pomaže da se različite grupe kvalifikacija lakše razumiju te lakše koriste, od učenika, roditelja do poslodavaca, institucija i tijela za osiguranje kvalitete te ustanova za obrazovanje koja djeluju u obrazovnim sistemima u BiH, do međunarodnih i inozemnih učesnika u procesu. Obrazac standarda kvalifikacije je prikazan u drugom dijelu ovog priručnika.

Standard neke kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke je dokument koji određuje sve nužne elemente neke kvalifikacije. Takav dokument koristiti se kao podloga za razvoj nastavnih planova i programa, kao i za bolje razumijevanje kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke u obrazovnim sistemima u Bosni i Hercegovini i u međunarodnim okvirima.

U sistemima stručnog obrazovanja i obuke standardi kvalifikacija razvijaju se na osnovi standarda zanimanja. Standard neke kvalifikacije može se shvatiti i kao dokument kojim se definira i zaštićuje određeni naziv kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke, npr., elektrotehničar. Više o standardima kvalifikacija nalazi se u drugom dijelu ovog priručnika.

Standard nekog zanimanja je dokument koji se sastoji od nužnih i osnovnih sadržaja o nekom zanimanju, uključujući podatke za izradu odgovarajućeg ili više odgovarajućih standarda kvalifikacija. Standardi zanimanja uključuju podatke o ključnim poslovima i potrebnim znanjima, vještinama i kompetencijama, kao i poželjnim stavovima koje pojedinci trebaju imati za obavljanje različitih poslova tog zanimanja. Standardi zanimanja postoje u svim EU zemljama, ali svaka zemlja ima vlastiti stil i način prikazivanja takvih standarda. Obrazac za prikaz zanimanja omogućava lakše razumijevanje za različite korisnike, od poslodavaca, zaposlenika, šefova kadrovskih službi, nastavnika do studenata.

Kao i za standard kvalifikacija, tako je i standard zanimanja više opisan u sljedećem dijelu ovog priručnika.

Određena kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke dobiva svoj smisao i kompletan sadržaj kroz provedbu odgovarajućih nastavnih planova i programa u obrazovnim ustanovama u obrazovnim sistemima u BiH. Nastavni planovi i programi su ključni elementi u sistemu kvalifikacija, a trebaju se zasnivati na dogovorenim standardima kvalifikacija.

Ključni elementi za osiguranje relevantnosti i kvalitete su:

- Standardi zanimanja (SZ);
- Standardi kvalifikacija (SK);
- Nastavni planovi i programi (NPP).

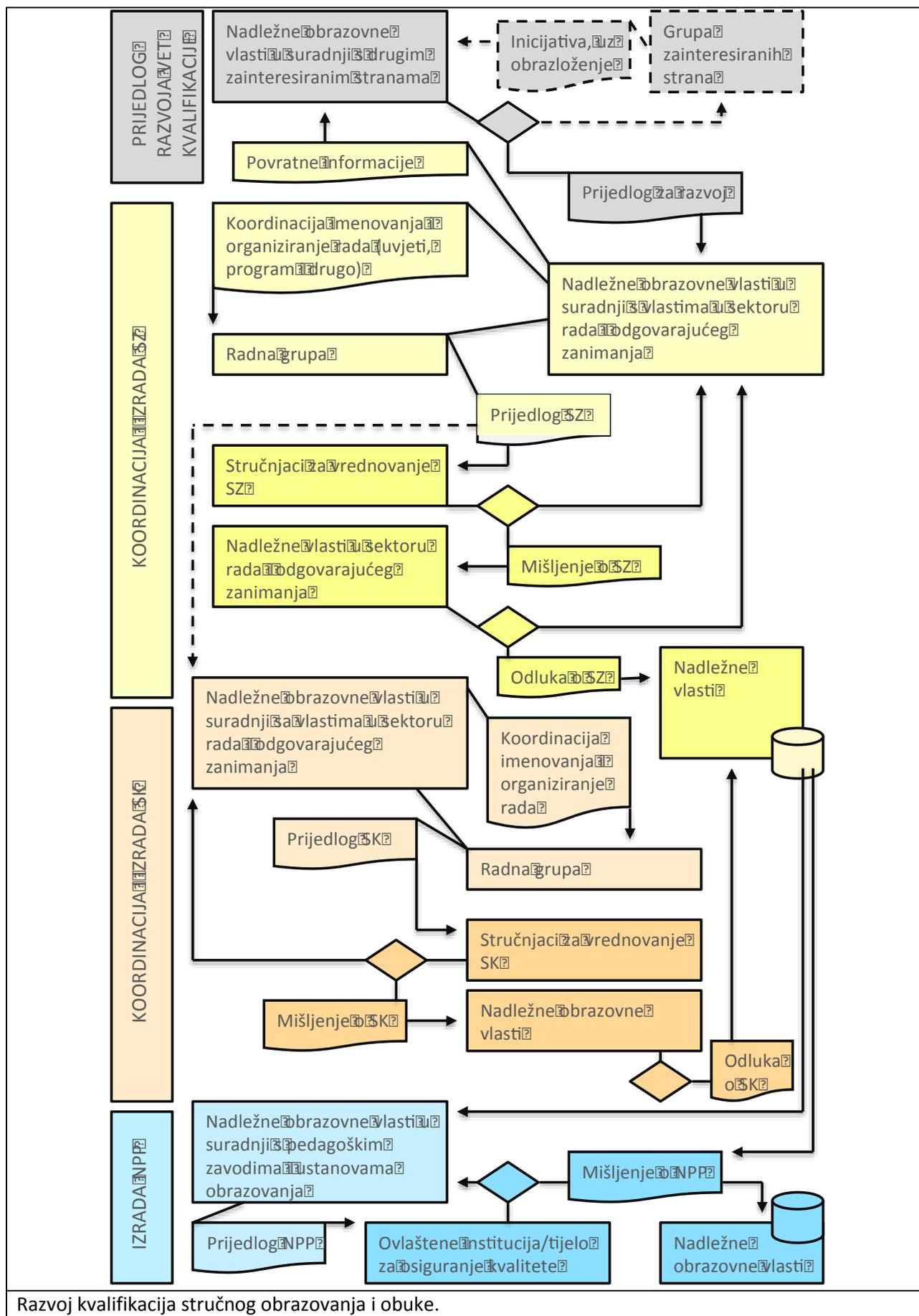
Ključni elementi: standardi zanimanja, standardi kvalifikacija i nastavni planovi i programi su navedeni kako slijedi:

PROCESI	INSTITUCIJE/TIJELA	UVJETI
Prijedlog razvoja nove kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke – SZ, SK i NPP-ova	<ul style="list-style-type: none"> • Inicijativu za razvoj nove kvalifikacije mogu uputiti učesnici u procesu u skladu s nadležnostima, i važećim procedurama za pokretanje razvoja nove kvalifikacije, preko nadležnih obrazovnih vlasti 	<ul style="list-style-type: none"> • Postojanje obrazovnih ustanova koji bi provodili programe za stjecanje takvih kvalifikacija, te obrazloženje potrebe za kvalifikacijom stručnog obrazovanja i obuke
Koordinacija izrade odgovarajućih prijedloga SZ i SK	<ul style="list-style-type: none"> • Nadležne obrazovne vlasti u suradnji s nadležnim vlastima u sektoru rada i odgovarajućeg zanimanja. Nadležne obrazovne vlasti mogu, u proces koordinacije, uključiti i druge relevantne institucije. 	<ul style="list-style-type: none"> • Formalni prijedlog za razvoj kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke
Izrada prijedloga SZ	<ul style="list-style-type: none"> • Predstavnici odgovarajućih nadležnih vlasti u sektoru rada i odgovarajućeg zanimanja u suradnji s predstavnicima poslodavaca vezano za odgovarajuća zanimanja, predstavnicima nadležnih obrazovnih vlasti, te drugim relevantnim učesnicima u procesu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Predstavnici trebaju biti stručnjaci u svom sektoru kako bi mogli aktivno sudjelovati u izradi SZ, a prijedlog njihovog imenovanja u koordinaciji s obrazovnim vlastima

	Nadležne obrazovne vlasti mogu, u procesu izrade uključiti i druge relevantne institucije.	
Vrednovanje prijedloga SZ	<ul style="list-style-type: none"> • Predstavnici nadležnih vlasti u sektoru rada i odgovarajućeg zanimanja, predstavnici poslodavaca vezano za odgovarajuća zanimanja, predstavnici nadležnih obrazovnih vlasti, nezavisni stručnjaci te predstavnici drugih relevantnih učesnika u procesu 	<ul style="list-style-type: none"> • Izrađen prijedlog SZ • Imenovanje predstavnika za vrednovanje
Usvajanje prijedloga SZ	<ul style="list-style-type: none"> • Nadležne obrazovne vlasti 	<ul style="list-style-type: none"> • Pozitivno mišljenje stručnjaka u procesu vrednovanja SZ
Registracija i objava SZ	<ul style="list-style-type: none"> • Registraciju SZ provode nadležne obrazovne vlasti • Nadležne obrazovne vlasti će, nakon usvajanja i objave, odnosno provedene svoje procedure, MCP-u BiH dostaviti linkove web stranica na kojima su objavljeni SZ od strane nadležnih obrazovnih vlasti, a za potrebe objave na web stranici MCP-a BiH ili adekvatnoj web stranici predviđenoj za tu namjenu • Nadležne obrazovne vlasti mogu dostaviti MCP-u BiH na objavljivanje i SZ 	<ul style="list-style-type: none"> • Odluka nadležnih obrazovnih vlasti
Izrada prijedloga SK	<ul style="list-style-type: none"> • Predstavnici nadležnih obrazovnih vlasti u suradnji s odgovarajućih nadležnih vlasti u sektoru rada i odgovarajućeg zanimanja, predstavnicima poslodavaca vezano za odgovarajuća zanimanja, te drugim relevantnim učesnicima u procesu. Nadležne obrazovne vlasti mogu, u procesu izrade uključiti i druge relevantne institucije. 	<ul style="list-style-type: none"> • Izrađen odgovarajući prijedlog SZ • Predstavnici trebaju biti stručnjaci u svom sektoru kako bi mogli aktivno sudjelovati u izradi SK, a prijedlog njihovog imenovanja u koordinaciji s obrazovnim vlastima
Vrednovanje prijedloga SK	<ul style="list-style-type: none"> • Predstavnici nadležnih obrazovnih vlasti i odgovarajućeg zanimanja, predstavnici poslodavaca vezano za odgovarajuća zanimanja, nezavisni stručnjaci te predstavnici drugih relevantnih učesnika u procesu 	<ul style="list-style-type: none"> • Izrađen prijedlog SK • Imenovanje odgovarajućih stručnjaka
Usvajanje prijedloga SK	<ul style="list-style-type: none"> • Nadležne obrazovne vlasti 	<ul style="list-style-type: none"> • Pozitivno mišljenje stručnjaka u procesu

		vrednovanja SK
Registracija i objava SK	<ul style="list-style-type: none"> • Registraciju SK provode nadležne obrazovne vlasti • Nadležne obrazovne vlasti će, nakon usvajanja i objave, odnosno provedene svoje procedure, MCP-u BiH dostaviti linkove web stranica na kojima su objavljeni SK od strane nadležnih obrazovnih vlasti, a za potrebe objave na web stranici MCP-a BiH ili adekvatnoj web stranici predviđenoj za tu namjenu • Nadležne obrazovne vlasti mogu dostaviti MCP-u BiH na objavljivanje i SK 	<ul style="list-style-type: none"> • Odluka nadležnih obrazovnih vlasti
Izrada prijedloga NPP	<ul style="list-style-type: none"> • Nadležne obrazovne vlasti u suradnji s pedagoškim zavodima ili drugim ovlaštenim tijelima i obrazovnim ustanovama te drugim učesnicima u procesu 	<ul style="list-style-type: none"> • Izrađen odgovarajući prijedlog SK
Vrednovanje prijedloga NPP	<ul style="list-style-type: none"> • Ovlaštene institucije/tijela za osiguranje kvalitete nadležnih obrazovnih vlasti u skladu s odgovarajućim SK 	<ul style="list-style-type: none"> • Izrađen prijedlog NPP • Registriran odgovarajući SK
Usvajanje i objavljivanje NPP	<ul style="list-style-type: none"> • Nadležne obrazovne vlasti 	<ul style="list-style-type: none"> • Pozitivno mišljenje ovlaštene institucije/tijela za osiguranje kvalitete nadležnih obrazovnih vlasti

Navedeni procesi prezentirani su sljedećom shemom.

Kada nastupi vrijeme za reviziju standarda zanimanja i standarda kvalifikacija, isti procesi se pokreću automatski jednu godinu prije isteka roka za reviziju.

**DIO II. SMJERNICE ZA
RAZVOJ STANDARDA ZANIMANJA, STANDARDA KVALIFIKACIJA I
NASTAVNIH PLANOVA I PROGRAMA U STRUČNOM OBRAZOVANJU I
OBUCI**

1. Uvod u proces razvoja standarda zanimanja i standarda kvalifikacija

U ovom dijelu priručnika objašnjavaju se obrasci koji su potrebni za transparentnu klasifikaciju kvalifikacija i zanimanja te za unapređenje kvalifikacija:

- Obrazac standarda zanimanja i
- Obrazac standarda kvalifikacija.

Standardima zanimanja obuhvaćena su potrebna znanja, vještina i kompetencije, kao i poželjni stavovi, koje pojedinci trebaju postići za izvršavanje ključnih poslova na radnom mjestu. Standardi zanimanja definiraju i ključne poslove koje pojedinci obavljaju na radnim mjestima unutar odgovarajućeg zanimanja. Ovi standardi se fokusiraju na ono šta pojedinci uobičajeno rade na odgovarajućim radnim mjestima, kako to rade i koliko dobro to trebaju raditi. Standardi zanimanja daju podlogu za povezivanje tržište rada i obrazovanja.

Jednostavan i transparentan obrazac za standarde zanimanja omogućava lakše razumijevanje tržišta rada od strane različitih korisnika – poslodavaca, voditelja kadrovskih službi, zaposlenika, nastavnika, učenika i roditelja pa time i bolju podlogu za razvoj tržišta rada i obrazovanja. Između ostaloga, standardi zanimanja čine dobru osnovu za razvoj kvalifikacija, posebno za kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke, kako bi te kvalifikacije bile relevantnije, tj. bolje povezane s potrebama i razvojem tržišta rada.

Oba obrasca, i za standard zanimanja i standard kvalifikacija, imaju sličnu glavnu strukturu. Standardi zanimanja sastoje se od:

- Osnovnih karakteristika (naziv, šifra, struka, međunaroda klasifikacija, nivo potrebnih kvalifikacija);
- Ključni poslovi te potrebna znanja, vještine i kompetencije (opis zanimanja, grupa poslova /ključni poslovi /aktivnosti, potrebna znanja, vještine i kompetencije, i poželjni stavovi);
- Relevantnost zanimanja (potrebe na tržištu rada);
- Osiguranje kvalitete (članovi ekspertne grupe, predlagatelji, web-stranica na kojoj je odluka o usvajanju, rok do kada se standard zanimanja treba ponovno evaluirati);
- Dodatne informacije (specifična zakonska regulativa, rizici i radni uvjeti, specifični zahtjevi).

Standardi kvalifikacija sastoje se od:

- Osnovne karakteristike (naziv, polje, ECVET bodovi, razina/nivo, uvjeti/načini pristupanja);
- Ishodi učenja (znanja, vještine, kompetencije, kriteriji ispitivanja i ocjenjivanja ishoda učenja, jedinice ishoda učenja i ECVET bodovi);
- Relevantnost kvalifikacije (potrebe na tržištu rada, nastavak obrazovanja/prohodnost, druge potrebe);
- Osiguranje kvalitete (članovi ekspertne grupe, predlagatelji, web-stranica na kojoj je odluka o usvajanju, rok do kada se standard kvalifikacije treba ponovno evaluirati, nadležne vlasti i vanjsko osiguranje kvalitete).

Standard kvalifikacije je dokument koji daje osnovu za razvoj nastavnih planova i programa na transparentan, jednostavan i odgovoran način. Nastavni planovi i programi mogu unositi dodatne specifične sadržaje u odnosu na nužne koje propisuje odgovarajući standard kvalifikacije.

Obrasci standarda zanimanja i standarda kvalifikacija su prikazani dalje u tekstu ovog priručnika. Primjeri standarda zanimanja i standarda kvalifikacija su u prilogima ovog priručnika.

STANDARD ZANIMANJA		STANDARD KVALIFIKACIJE
<p>1. OSNOVNE KARAKTERISTIKE</p> <p>1.1 Naziv zanimanja</p> <p>1.2 Sifra zanimanja</p> <p>1.3 Struka ili područje zanimanja</p> <p>1.4 Međunarodna klasifikacija</p> <p>1.5 Nivo potrebnih kvalifikacija</p>	↔	<p>1. OSNOVNE KARAKTERISTIKE</p> <p>1.1 Naziv kvalifikacije</p> <p>1.2 Polje po SCED-FoET2013</p> <p>1.3 CVET bodovi</p> <p>1.4 Razina/nivo</p> <p>1.5 Uvjeti/načini pristupanja</p>
<p>2. KLJUČNI POSLOVI I POTREBNA Z, V, K</p> <p>2.1 Opis zanimanja</p> <p>2.2 Grupa poslova i ključni poslovi/aktivnosti</p> <p>2.3 Potrebna Z, V, K</p> <p>2.4 Poželjni stavovi koji se odnose na zanimanje</p>	↔	<p>2. SHODIŠĆENJA</p> <p>2.1 Shodišćenja (Z, V, K)</p> <p>2.2 Kriteriji ispitivanja i ocjenjivanja shodišćenja</p> <p>2.3edinice shodišćenja i CVET bodovi</p>
<p>3. RELEVANTNOST ZANIMANJA</p> <p>3.1 Potrebna tržišta</p>	↔	<p>3. RELEVANTNOST KVALIFIKACIJE</p> <p>3.1 Potrebna tržišta</p> <p>3.2 Nastavak obrazovanja/prohodnost</p> <p>3.3 Druge potrebe</p>
<p>4. OSIGURANJE KVALITETE</p> <p>4.1 članovi ekspertne grupe</p> <p>4.2 Predlagatelji</p> <p>4.3 Web-stranica na kojoj je odluka usvajanja objavljena</p> <p>4.4 Rok kojeg treba evaluirati</p>	↔	<p>4. OSIGURANJE KVALITETE</p> <p>4.1 članovi ekspertne grupe</p> <p>4.2 Predlagatelji</p> <p>4.3 Web-stranica na kojoj je odluka usvajanja objavljena</p> <p>4.4 Rok kojeg treba evaluirati</p> <p>4.5 Nadležne vlasti u odjelu kvalifikacije</p> <p>4.6 Vansko siguranje kvalitete</p>
<p>5. DODATNE INFORMACIJE</p> <p>5.1 Specifična zakonska regulativa za zanimanje</p> <p>5.2 Rizici i radni uvjeti</p> <p>5.3 Specifični zahtjevi</p>		

Glavna struktura obrazaca standarda zanimanja i standarda kvalifikacije.

2. Razvoj standarda zanimanja

Predstavnici ključnih učesnika u procesu izrade standarda zanimanja su stručnjaci u odgovarajućem sektoru na tržištu rada i obrazovanja. Sudjelovanje stručnjaka za ishode učenja u vrednovanju prijedloga standarda zanimanja pomaže razumijevanju i boljem korištenju standarda zanimanja od strane obrazovnih ustanova te drugih korisnika u sistemu stručnog obrazovanja i obuke.

Osiguranje kvalitete standarda zanimanja ostvaruje se uključenjem svih ključnih učesnika u procesu – poslodavaca, privrednih komora, nadležnih obrazovnih vlasti, nadležnih vlasti za rad kao i za odgovarajući sektor, te predstavnika obrazovnih ustanova. Znanja, vještine i kompetencije koje se navode u standardima zanimanja trebaju razumjeti svi učesnici u procesu.

2.1. Metodologija razvoja standarda zanimanja

Ključni koraci u efiksanom razvoju standarda zanimanja su:

1. Identifikacija i definiranje zanimanja;
2. Sakupljanje informacija o zanimanju;

3. Identifikacija ključnih partnerskih institucija i stručnjaka u skladu s njihovim mogućim interesima u pogledu zanimanja;
4. Identifikacija ključnih poslova bitnih za zanimanje (grupe poslova, ključni poslovi, aktivnosti);
5. Izrada popisa potrebnih znanja, vještina i kompetencija, analiza svake grupe poslova (ili detaljnije), te popisa poželjnih stavova u okviru zanimanja ako su potrebni;
6. Popunjavanje obrasca standarda zanimanja;
7. Vrednovanje standarda zanimanja od strane stručnjaka i eventualne preporuke za dalje unapređenje;
8. Usvajanje standarda zanimanja i registracija.

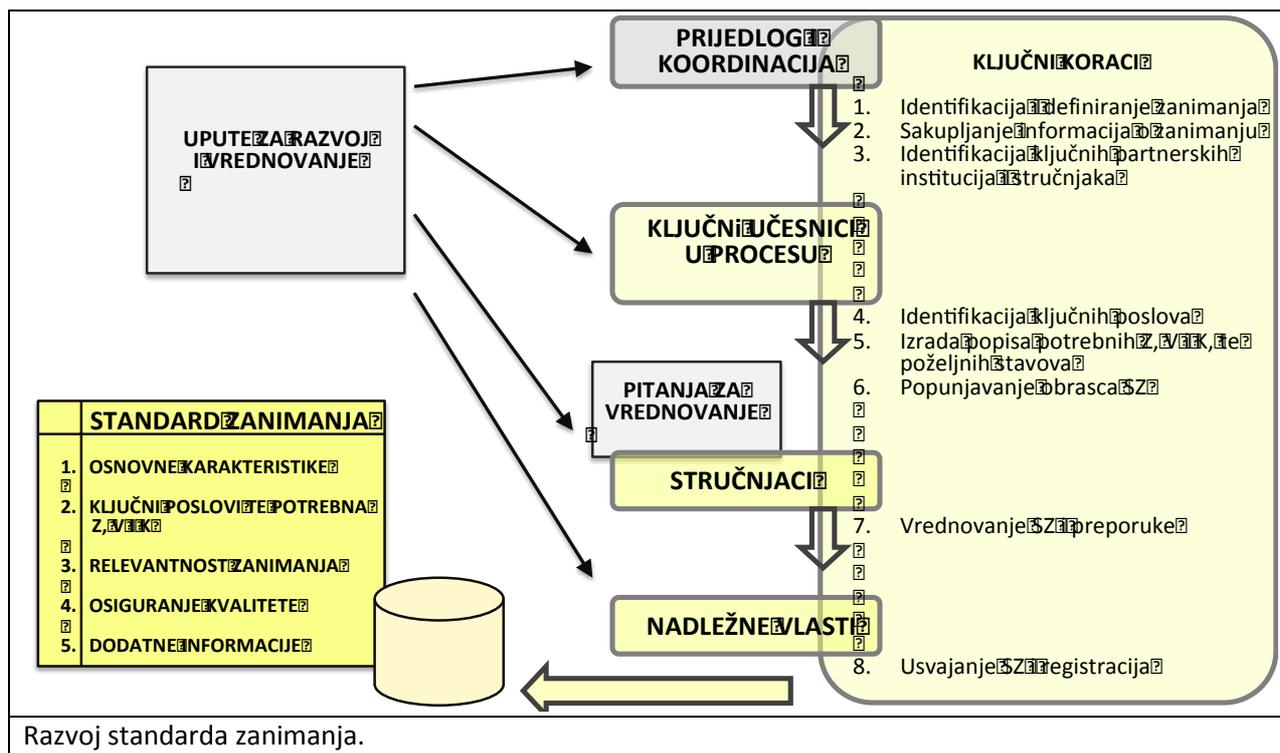
Pitanja na koja treba odgovoriti pri vrednovanju predloženog standarda zanimanja:

1. Uključenost stručnjaka koji predstavljaju ključne učesnike u procesu? Shvaćaju li učesnici u procesu svoju ulogu u razvoju i vrednovanju standarda zanimanja? Je li pripremljena dokumentacija o zanimanju, na primjer, opis posla, klasifikacija zanimanja, međunarodna klasifikacija i dokumentacija (ISCO)? Jesu li pripremljeni razgovori i radionice s fokus-grupama (stručnjaci kao predstavnici ključnih učesnika u procesu)? Jesu li organizirana promatranja na poslovima u okviru zanimanja, upitnik i konferencije i njihove analize? Jesu li dokumenti, metodologija i drugi resursi pripremljeni za rad?
2. Opravdanost uvođenja standarda zanimanja (SZ-3), tj. razvijanje odgovarajuće kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke (SZ, SK i odgovarajuće NPP)?
  - SZ-3.1: Je li zanimanje relevantno za tržište rada u BiH? Koja je dobrobit od uvođenja standarda? Postoje li već slični standardi zanimanja?
3. Ključni poslovi i potrebna znanja, vještine i kompetencije (SZ-2)?
  - SZ-2.1 Je li opis zanimanja jasno definiran i raspravljen sa stručnjacima?
  - SZ-2.2-2.4 Jesu li jasno napisane grupe poslova, ključni poslovi i aktivnosti, bitnih za zanimanje? Jesu li usklađena znanja, vještine i kompetencije s grupama poslova? Jesu li navedena potrebna specifična i međusektorska znanja, vještina i kompetencije? Ukoliko je potrebno, jesu li napisani poželjni stavovi? Jesu li uredno definirana potrebna znanja, vještine i kompetencije?
4. Jasan zapis osnovnih karakteristika (SZ-1)?
  - SZ-1.1 Je li naziv zanimanja jasno napisan i raspravljen od strane stručnjaka iz relevantnih učesnika u procesu? Postoji li drugi standard zanimanja koji koristi isti naziv?
  - SZ-1.2-1.3 Je li šifra zanimanja jasno određena? Je li struka, odnosno područje zanimanja, uredno navedena?
  - SZ-1.4 Je li napisana veza s međunarodnom klasifikacijom?
  - SZ-1.5 Je li nivo potrebnih kvalifikacija napisan i opravdan potrebnim znanjima, vještinama i kompetencijama (SZ-2.3)?
5. Elementi osiguranja kvalitete (SZ-4)?
  - SZ-4.1 Jesu li napisana imena i prezimena svih stručnjaka angažiranih u razvoju SZ, uključujući njihove institucije?
  - SZ-4.2-4.3 Jesu li predlagatelji jasno navedeni? Je li navedena web-stranica i funkcionira li?
  - SZ-4.4 Je li opravdan navedeni rok do kada SZ treba biti evaluiran? Treba li biti kraći ili dulji?
6. Ukoliko je potrebno, jasnoća dodatih informacija (SZ-5)?
  - SZ-5.1 Je li navedena specifična zakonska regulativa koja se odnosi na zanimanje?
  - SZ-5.2 Jesu li rizici i radni uvjeti jasno navedeni, ukoliko je potrebno?

- SZ-5.3 Ukoliko je potrebno, jesu li navedeni bilo koji drugi specifični zahtjevi zanimanja?

Za razvoj i vrednovanje standarda zanimanja koristiti sljedeće upute:

- 1.1 Naziv zanimanja – zapisati naziv koji je razumljiv i jedinstven.
- 1.2 Šifra zanimanja – u skladu za standardima koji se koriste u BiH (ISCO klasifikacija).
- 1.3 Struka (ili područje zanimanja) – u skladu za standardima koja se koriste u BiH.
- 1.4 Međunarodna klasifikacija – koristiti ISCO klasifikaciju.
- 1.5 Nivo potrebnih kvalifikacija – za kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke navesti odgovarajući nivo od 2 do 5.
- 2.1 Opis zanimanja – kratko opisati specifičnosti zanimanja. Po mogućnosti koristiti ESCO opis za isto ili slična zanimanja.
- 2.2 Grupa poslova / ključni poslovi / aktivnosti – zapisati sve grupe poslova, po mogućnosti 5 do 10 grupa poslova. Za svaku grupu poslova navesti ključne poslove te za svaki ključni posao navesti aktivnosti. Nije potrebno navoditi detalje pojedinih specifičnih radnih mjesta unutar zanimanja, već zajedničke poslove za sva takva radna mjesta unutar odgovarajućeg zanimanja.
- 2.3 Potrebna znanja, vještine i kompetencije – zapisati znanja, vještine i kompetencije za svaku grupu poslova. Zapis potrebnih znanja, vještina i kompetencija treba biti u skladu s uobičajenim zahtjevima definiranja ishoda učenja.
- 2.4 Poželjni stavovi koji se odnose na zanimanja – navesti poželjne stavove koje bi pojedinci trebali imati u okviru zanimanja, ako je potrebno.
- 3.1 Potrebe na tržištu rada – ukratko opisati stanje na tržištu rada kao i predviđanja za budućnost.
- 4.1 Članovi ekspertne grupe – navesti imena i prezimena svih pojedinaca i njihovih institucija koji su sudjelovali u izradi prijedloga.
- 4.2 Predlagatelji – navesti instituciju ili više njih koji su formalno predložili razvoj standarda zanimanja. To može biti jedno ili više različitih nadležnih vlasti, ustanova za obrazovanje, poslodavci i drugi partneri.
- 4.3 Web-stranica na kojoj je odluka o usvajanju SZ objavljena – navesti web-stranicu.
- 4.4 Rok do kojeg SZ treba evaluirati – navesti rok koji nije kraći od 5 niti dulji od 10 godina.
- 5.1 Specifična zakonska regulativa za zanimanje – u slučaju kada je to ključno, navesti specifičnu zakonsku regulativu vezano za ovo zanimanje. Navesti naziv regulative i službene oznake.
- 5.2 Rizici i radni uvjeti – u slučaju kada je to ključno, navesti specifične rizike i radne uvjete. To se može odnositi na vremenske, prostorne i sve druge okvire ključne za zanimanje.
- 5.3 Specifični zahtjevi – u slučaju kada je to potrebno – nevesti druge specifične zahtjeve.

2.2. Obrazac standarda zanimanja

STANDARD ZANIMANJA (OCCUPATIONAL STANDARD)	
1. OSNOVNE KARAKTERISTIKE (BASIC CHARACTERISTICS)	
1.1 Naziv zanimanja (Name of the occupation)	
1.2 Šifra zanimanja (Code of the occupation)	
1.3 Struka (ili područje zanimanja) (Occupation family)	
1.4 Međunarodna klasifikacija (International classification)	
1.5 Nivo potrebnih kvalifikacija (Level of required qualifications)	
2. KLJUČNI POSLOVI TE POTREBNA ZNANJA, VJEŠTINE I KOMPETENCIJE (KEY TASKS AND REQUIRED KNOWLEDGE, SKILLS AND COMPETENCE)	
2.1 Opis zanimanja (Description of the occupation)	
2.2 Grupa poslova / ključni poslovi / aktivnosti (Group of tasks / key tasks / activities)	2.3 Potrebna znanja, vještine i kompetencije (Required knowledge, skills and competence)

2.4 Poželjni stavovi koji se odnose na zanimanje <i>(Desirable attitudes related to the occupation)</i>	
3. RELEVANTNOST ZANIMANJA <i>(RELEVANCE OF THE OCCUPATION)</i>	
3.1 Potrebe na tržištu rada <i>(Labour market needs)</i>	
4. OSIGURANJE KVALITETE <i>(QUALITY ASSURANCE)</i>	
4.1 Članovi ekspertne grupe <i>(Expert group members)</i>	
4.2 Predlagatelji <i>(Proponents)</i>	
4.3 Web-stranica na kojoj je odluka o usvajanju standarda zanimanja objavljena <i>(Web-page of the decision on adoption of the occupational standard)</i>	
4.4 Rok do kojeg standard zanimanja treba evaluirati <i>(The deadline by which the OS should be reviewed)</i>	
5. DODATNE INFORMACIJE <i>(ADDITIONAL INFORMATION)</i>	
5.1 Specifična zakonska regulativa za zanimanje <i>(Specific regulations for the occupation)</i>	
5.2 Rizici i radni uvjeti <i>(Risks and working conditions)</i>	
5.3 Specifični zahtjevi <i>(Specific requirements)</i>	

3. Razvoj standarda kvalifikacija

Uključivanje svih učesnika u procesu u razvoj standarda kvalifikacija je izuzetno važno.

Ključni potencijal standarda kvalifikacija je u davanju transparentnih standarda i smjernica za razvoj nastavnih planova i programa za stjecanje kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke koja je definisana tim standardom kvalifikacija. Standard kvalifikacije koristi se i za vrednovanja prijedloga nastavnih planova i programa. Stoga je važno osigurati kvalitetu standarda kvalifikacija, što je moguće uključivanjem svih ključnih učesnika u procesu u kreiranju ideje, konzultiranju, razvoju, vrednovanju i primjeni standarda kvalifikacija.

Poslodavci se trebaju brinuti o relevantnosti ishoda učenja za tržište rada, njihovoj povezanost s određenim standardima zanimanja te za opću razumljivost standarda kvalifikacija. Različite nadležne vlasti, učenici i roditelji trebaju se brinuti za djelotvornost, održivost i transparentnost osiguranja kvaliteta. Svi se trebaju pobrinuti da se ishodi učenja dobro povežu s kriterijima ispitivanja i ocjenjivanja, te za pridruživanje ECVET bodova.

Svi ishodi učenja trebaju biti razumljivi svim učesnicima u procesu.

Standardi kvalifikacija bit će relevantni i dobro primljeni samo ako su sve relevantne učesnike u procesu bile ispravno uključene od početka i ako su u potpunosti razumjele sadržaj koji su razvijali.

3.1. Metodologija razvoja standarda kvalifikacija

Ključni koraci u efiksanom razvoju standarda kvalifikacija su:

1. identificiranje uloge i potrebe kvalifikacije. Uloga kvalifikacije može biti kombinacija zapošljavanja, daljeg obrazovanja ili drugih interesa pojedinaca i društva.
2. Sakupljanje svih relevantnih dokumenata i informacija o kvalifikaciji stručnog obrazovanja i obuke i bitnim elementima (standardima zanimanja, sličnim postojećim nastavnim planovima i programima, relevantnim strategijama, relevantnim istraživačkim analizama, itd.). Postoje različite tehnike za prikupljanje informacija o kvalifikaciji. To obuhvaća pregled baza podataka o – opisima radnih mjesta, standardima zanimanja iz drugih zemalja, opisima tehnoloških procesa, strategijama, istraživanjima prognoza za tržište rada i sadašnjih potreba. Dotano pregledima baza podataka, potrebno je učestvovati na konferencijama, razgovorima, upitnicima, itd.
3. Identificiranje ključnih partnerskih institucija i stručnjaka u skladu s njihovim mogućim interesima u pogledu kvalifikacije i koordinirati njihov rad. Vrlo je važno obučiti predstavnike učesnika u procesu i pripremiti sve što je potrebno za njihov rad (sve dokumente, metodologiju, itd.).
4. Razvoj ishoda učenja kombiniranjem različitih tehnika i u partnerstvu sa učesnicima u procesu (pregled dokumentacije, razgovori i upitnik, događaji s fokus-grupama, predstavljanje i razgovori na konferencijama, itd.). Treba izraditi tabelu koja daje odnos između ukupnih ishoda učenja i jedinica ishoda učenja.
5. Popunjavanje obrasca standarda kvalifikacija.

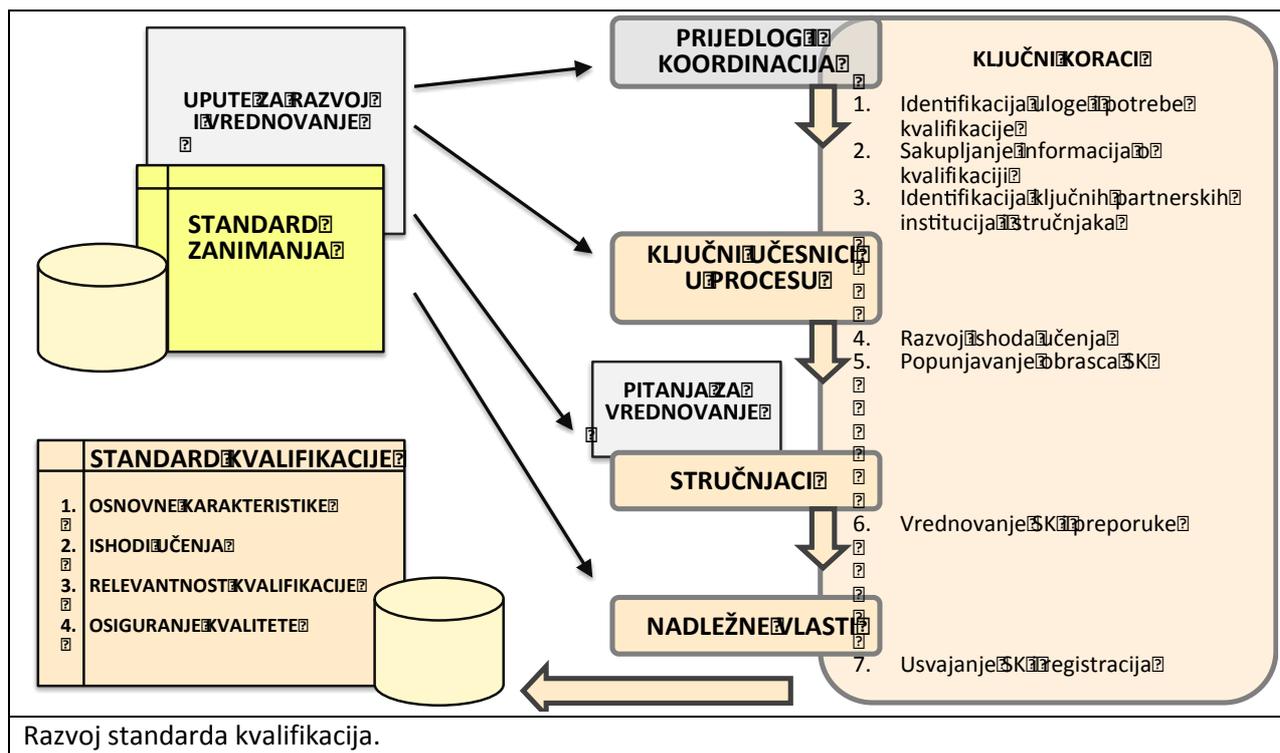
6. Vrednovanje standarda kvalifikacija od strane sektorskih stručnjaka i stručnjaka za ishode učenja i preporuke za dalje unapređivanje, odnosno mišljenje o standardu kvalifikacije.
7. Usvajanje standarda kvalifikacije i registracija.

Pitanja koja su korisna za vrednovanje predloženog standarda kvalifikacija:

1. Uključenost stručnjaka iz institucija učesnica u procesu? Koji su posebni uvjeti u pogledu kvalifikacije? Jesu li učesnici u procesu dobro uravnoteženi? Shvaćaju li učesnici u procesu svoju ulogu u razvoju i vrednovanju standarda kvalifikacije? Jesu li svi dokumenti, metodologija i drugi resursi pripremljeni za rad?
2. Relevantnost kvalifikacije (SK-3)?
  - SK-3.1: Ima li kvalifikacija relevantnost na tržištu rada? Koja su zanimanja u fokusu? Postoji li poseban standard zanimanja, ili ih ima više koji su relevantni za ovu kvalifikaciju?
  - SK-3.2: Je li kvalifikacija relevantna za daljnje obrazovanje? Postoji li poseban program, ili ima više programa za daljnje obrazovanje, uključujući i visoko obrazovanje?
  - SK-3.3: Ima li drugih uloga relevantnih za pojedince i društvo i jesu li opravdani?
3. Ishodi učenja definirani (SK-2)?
  - SK-2.1: Jesu li svi ishodi učenja uredno definirani? Jesu li svi ishodi učenja uredno organizirani u kategorije u skladu sa deskriptorima nivoa (znanja, vještine, kompetencije)? Jesu li svi ishodi učenja povezani s predviđenim jedinicama ishoda učenja? Jesu li su svi ishodi učenja testirani u odnosu na deskriptore nivoa na određeni nivo, i jedan nivo više i jedan nivo niže? Jesu li svi ishodi učenja dobro povezani s ishodima učenja koje standardi zanimanja zahtijevaju, i/ili s uvjetima pristupanja daljnjeg obrazovanja i drugim ulogama kvalifikacije? Jesu li ključne kompetencije uključene, ili nisu potrebne?
  - SK-2.2: Jesu li kriteriji ispitivanja i ocjenjivanja prilagođeni navedenim ishodima učenja?
  - SK-2.3: Jesu li svi ishodi učenja dobro organizirani u jedinice ishoda učenja? Jesu li ECVET bodovi određeni za svaku grupu ishoda učenja?
4. Osnovne karakteristike (SK-1)?
  - SK-1.1: Je li naziv kvalifikacije uredan? Je li generički dio naziva povezan s određenom vrstom kvalifikacije? Prikazuje li naziv transparentno nivo kvalifikacije?
  - SK-1.2: Je li navedeno polje u skladu s ISCED FoET2013?
  - SK-1.3: Jesu li ECVET bodovi jasno određeni?
  - SK-1.4: Je li nivo određen u skladu s ishodima učenja i deskriptorima nivoa?
  - SK-1.5: Jesu li uvjeti pristupanja jasno navedeni?
5. Elementi osiguranja kvalitete (SK-4)?
  - SK-4.1: Imena i prezimena svih stručnjaka angažiranih u izradi napisani u SK-u, uključujući njihove ustanove?
  - SK-4.2: Jesu li predlagatelji jasno navedeni?
  - SK-4.3: Je li web-stranica navedena i funkcionira?
  - SK-4.4: Je li opravdan navedeni rok do koga standard kvalifikacije treba biti evaluiran?
  - SK-4.5: Jesu li navedene nadležne vlasti za dodjelu kvalifikacije?
  - SK-4.6: Je li nevedeno vanjsko osiguranje kvalitete, institucije i procesi?

Za razvoj i vrednovanje standarda kvalifikacije koriste se sljedeće upute:

- 1.1 Naziv kvalifikacije – zapisati naziv koji je razumljiv i jedinstven. Generički dio koristiti u skladu s vrstom kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke (npr. tehničar, majstor, specijalist).
- 1.2 Polje po ISCED-FoET2013 – navesti polje u skladu s tablicom ISCED-FoET2013.
- 1.3 ECVET bodovi – navesti ECVET bodove u skladu s definicijom ECVET bodova te u skladu s vrstom kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke.
- 1.4 Razina/nivo – Za kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke, navesti jedan nivo od 2 do 5, u skladu s vrstom kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke.
- 1.5 Uvjeti/načini pristupanja – navesti uvjete pristupanja, a u skladu s vrstom kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke.
- 2.1 Ishodi učenja (znanja, vještine, kompetencije) – zapisati skupna znanja, vještine i kompetencije u skladu s pravilima definiranja ishoda učenja.
- 2.2 Kriteriji ispitivanja i ocjenjivanja ishoda učenja – navesti odgovarajuće kriterije za ispitivanje i ocjenjivanje, uključujući kriterije za institucije, potrebnu opremu i druge uvjete, kriterije za ispitivače, njihove specifične kvalifikacije. Navesti i oblike ispitivanja te po mogućnosti i druge detalje ispitivanja i ocjenjivanja.
- 2.3 Jedinice ishoda učenja i ECVET bodovi – nabrojati obvezne skupove ishoda učenja uz navedene ECVET bodove za svaku jedinicu. Nazivi jedinica trebaju biti razumljivi ekspertima, te trebaju imati opravdanje u navedenim ishodima učenja pod 2.2, bilo kao direktni doprinos ishodima učenja, bilo kao nužna podloga za njihovo stjecanje.
- 3.1 Potreba tržišta rada – navesti standarde zanimanja koji su relevantni za odgovarajući standard kvalifikacije. Mogu se navesti i druga zanimanja za koja navedena kvalifikacija ima povezanost.
- 3.2 Nastavak obrazovanja/prohodnost – navesti potencijalne mogućnosti daljnjeg obrazovanja, uključujući visoko obrazovanje.
- 3.3 Druge potrebe – kao relevantnost kvalifikacije, navesti i druge potrebe pojedinaca i društva. To može biti uloga spram opće informatizacije društva, odnosa prema okolišu, očuvanju energije, izgradnji društva i drugo.
- 4.1 Članovi ekspertne grupe – navesti imena i prezimena svih pojedinaca i njihovih institucija koji su sudjelovali u izradi prijedloga.
- 4.2 Predlagatelji – navesti instituciju ili više njih koji su formalno predložili razvoj standarda kvalifikacije.
- 4.3 Web-stranica na kojoj je odluka o usvajanju SK objavljena – navesti web-stranicu.
- 4.4 Rok do kojeg SK treba evaluirati – navesti rok koji nije kraći od 5 niti dulji od 10 godina.
- 4.5 Nadležne vlasti za dodjelu kvalifikacije – unijeti naziv jedne ili više nadležnih vlasti u obrazcu.
- 4.6 Vanjsko osiguranje kvalitete – navesti ovlaštene institucije za vanjsko osiguranje kvalitete nadležnih obrazovnih vlasti.

3.2. Obrazac standarda kvalifikacije

STANDARD KVALIFIKACIJE (QUALIFICATION STANDARD)	
1. OSNOVNE KARAKTERISTIKE (BASIC CHARACTERISTICS)	
1.1 Naziv kvalifikacije (generički i specifični dio) <i>(title of the qualification; generic and subject specific)</i>	
1.2 Polje po ISCED FoET2013 <i>(Field in ISCED FoET2013)</i>	
1.3 ECVET bodovi <i>(ECVET)</i>	
1.4 Razina/nivo <i>(Level)</i>	
1.5 Uvjeti/načini pristupanja <i>(Entry requirements)</i>	
2. ISHODI UČENJA (LEARNING OUTCOMES)	
2.1 Ishodi učenja (znanja, vještine, kompetencije) <i>(Learning outcomes (knowledge, skills, competences))</i>	

2.2 Kriteriji ispitivanja i ocjenjivanja ishodi učenja <i>(Learning outcomes assessment criteria)</i>	
2.3 Jedinice ishoda učenja i ECVET bodovi <i>(Units of learning outcomes and ECVET)</i>	
3. RELEVANTNOST KVALIFIKACIJE <i>(RELEVANCE OF THE QUALIFICATION)</i>	
3.1 Potrebe na tržištu rada <i>(Labour market needs)</i>	
3.2 Nastavak obrazovanja/prohodnost <i>(Further education/progression)</i>	
3.3 Druge potrebe <i>(Other needs)</i>	
4. OSIGURANJE KVALITETE <i>(QUALITY ASSURANCE)</i>	
4.1 Članovi ekspertne grupe <i>(Expert group members)</i>	
4.2 Predlagatelji <i>(Proponents)</i>	
4.3 Web-stranica na kojoj je odluka o usvajanju standarda kvalifikacije objavljena <i>(Web-page of the decision on adoption of the qualification standard)</i>	
4.4 Rok do kojeg standard kvalifikacije treba evaluirati <i>(The deadline by which the QS should be reviewed)</i>	
4.5 Nadležne vlasti za dodjelu kvalifikacije <i>(Competent authorities for awarding the qualification)</i>	
4.6 Vanjsko osiguranje kvalitete <i>(External quality assurance)</i>	

4. Razvoj nastavnih planova i programa

Po završetku razvoja standarda zanimanja i standarda kvalifikacija moguće je pripremiti kvalitetan nastavni plan i program za stjecanje kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke. Nastavni planovi i programi određuju detalje o načinu na koji će se ostvariti stjecanje odgovarajuće kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke, a u skladu s odgovarajućim standardom kvalifikacije.

U procesu razvoja nastavnih planova i programa module je potrebno razvijati grupiranjem jedinica ishoda učenja koji su navedeni u odgovarajućem standardu kvalifikacija. Moduli se dalje razrađuju i ostvaruju u nastavi kroz odgovarajuće predmete ovisno o mogućnostima u obrazovnim ustanovama. Nastavni planovi i programi uključuju detalje o didaktičkim sredstvima i nastavnicima koji su potrebni za provedbu nastavnih planova i programa.

Obrazac nastavnih planova i programa ne razrađuje se u ovom priručniku već je prepušteno svakoj nadležnoj obrazovnoj vlasti da razvije i koristi svoj obrazac. Međutim, ovim se priručnikom navode ključni elementi nastavnih planova i programa u sistemima stručnog obrazovanja i obuke za njegovo uspješno provođenje.

Vrednovanje prijedloga nastavnih planova i programa provode ovlaštene institucije/tijela za osiguranje kvalitete nadležnih obrazovnih vlasti, a usvajanje i objavljivanje nastavnih planova i programa provode nadležne obrazovne vlasti.

U procesu vrednovanja nastavnih planova i programa, ovlašteno tijelo nadležnih obrazovnih vlasti za osiguranje kvalitete u sistemima stručnog obrazovanja i obuke posebno treba provjeravati:

- Općeobrazovne obvezne i izborne sadržaje;
- Obvezne, izborne i fakultativne sadržaje koji su specifični za odgovarajuću kvalifikaciju stručnog obrazovanja i obuke;
- Kreditne bodove i trajanje pojedinih dijelova nastavnog plana i programa (modula i predmeta);
- Materijalne uvjete i nastavnike koji su potrebni za provedbu nastavnog plana i programa;
- Ishode učenja po modulima, odnosno predmetima, njihovo povezivanje s programskim ishodima učenja te ispitivanjem i ocjenjivanjem učenika;
- Predviđene metode obrazovanja i podučavanja po modulima i predmetima, uključujući okruženje, načine stjecanja predviđenih ishoda učenja i odgovarajuću literaturu.

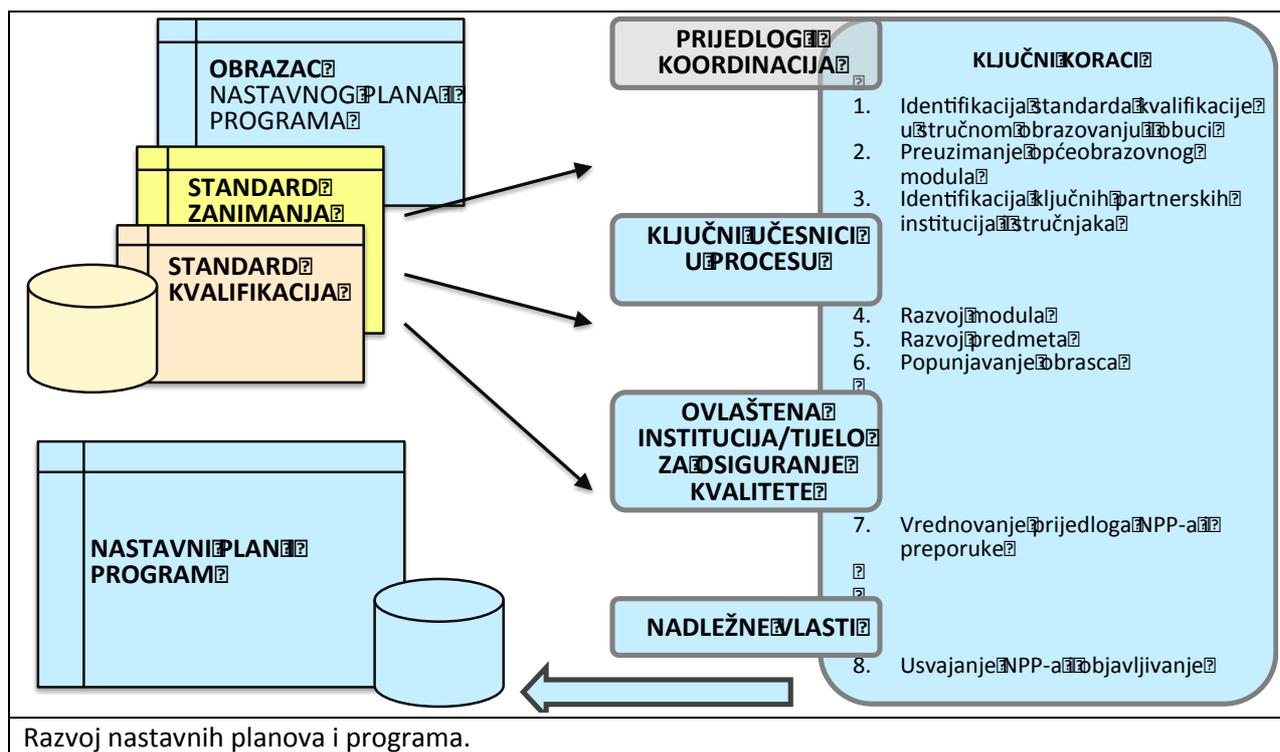
Ovlaštene institucije/tijela za osiguranje kvalitete nadležnih obrazovnih vlasti mogu angažirati stručnjake iz sistema stručnog obrazovanja i obuke, visokog obrazovanja te odgovarajuće poslodavce ili druge stručnjake s tržišta rada za provedbu procesa vrednovanja nastavnih planova i programa. To mogu biti isti eksperti koji su bili uključeni u razvoj i vrednovanje odgovarajućih standarda kvalifikacija i standarda zanimanja.

Nadležne obrazovne vlasti usvajaju i objavljuju nastavne planove i programe.

4.1. Ključni koraci razvoja nastavnih planova i programa

Ključni koraci u efiksnom razvoju nastavnih planova i programa u stručnom obrazovanju i obuci su:

1. Identifikacija standarda kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke za koju se razvija nastavni plan i program;
2. Preuzimanje općeobrazovnog modula;
3. Identifikacija ključnih partnerskih institucija i stručnjaka;
4. Razvoj modula na osnovi jedinica ishoda učenja u odabranom standardu kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke;
5. Razvoj predmeta unutar razvijenih modula te definiranje nastavnih sredstava i potrebnih kvalifikacija nastavnika za predmete. Detaljnija razrada ishoda učenja po predmetima i povezivanje s ispitom i ocjenjivanjem;
6. Popunjavanje odgovarajućeg obrasca nastavnih planova i programa;
7. Vrednovanje prijedloga nastavnih planova i programa od strane ovlaštenih institucija/tijela za osiguranje kvalitete nadležnih obrazovnih vlasti i preporuka za daljnje unapređivanje, odnosno davanje mišljenja o nastavnom planu i programu;
8. Usvajanje nastavnog plana i programa i objavljivanje.

4.2. Ključni elementi nastavnih planova i programa

Ključni elementi nastavnih planova i programa za stjecanje kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke su:

- **Opći dio**, koji prikazuje – cilj i trajanje obrazovanje, zaokružene ishode učenja nakon uspješnog završetka programa, uvjete upisa i završetka obrazovanja, te relevantnost stečene kvalifikacije na tržištu rada;

- **Nastavni plan**, kojim se ukratko prikazuju – predmeti organizirani u odgovarajuće module s odgovarajućom satnicom nastave i kreditnim bodovima:
  - Općeobrazovni modul, s obveznim i izbornim predmetima;
  - Posebni moduli stručnog obrazovanja i obuke, obvezni i izborni (treba biti uključen praktični rad koji se provodi u obrazovnoj ustanovi i/ili odgovarajućim firmama);
  - Fakultativni moduli, po mogućnosti;
- **Nastavni program**, kojim se prikazuju – sadržaji o svim predviđenim modulima i predmetima
  - Naziv, cilj, ishodi učenja, nastavne cjeline, metode i oblici rada i učenja, ispiti i ocjenjivanje, literatura;
- **Materijalni uvjeti i okruženje za učenje**, kojim se opisuju – obrazovne ustanove i druge institucije koje sudjeluju u procesu obrazovanja i obučavanja, te nužni uvjeti u opremi i prostoru za svaki predviđeni predmet;
- **Nastavnici** za svaki predmet te njihove kvalifikacije koje ih kvalificiraju za nastavu iz odgovarajućih predmeta.

**DIO III. SMJERNICE ZA
VREDNOVANJE NEFORMALNOG OBRAZOVANJA I INFORMALNOG
UČENJA**

1. Uvod u vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja

U današnjem svijetu koji se mijenja i postaje sve složeniji za pojedince je vrlo važno da trajno prilagođavaju i stežu nova znanja, vještine i kompetencije kroz različite oblike obrazovanja i učenja kako bi se mogli nositi s izazovima s kojima se suočavaju na poslu i životu općenito. U mnogim slučajevima veliki dio ishoda učenja koje su pojedinci stekli neformalnim obrazovanjem i informalnim učenjem ostaje javno neprepoznat, a u mnogim slučajevima neprepoznat čak i od strane samih pojedinaca koji posjeduju ta znanja, vještine i kompetencije. To često dovodi do nedovoljnog uključivanja pojedinaca u razvoj društva. Tako se ne izgrađuje motivacija za daljnjim uključivanjem u različite oblike cjeloživotnog učenja. Stoga je važno ishode učenja, koje mladi i odrasli stežu tijekom svog života u neformalnim obrazovanjem i informalnim učenjem, prikazati transparentnijima s mogućnošću da budu provjereni i ocjenjeni te u konačnici kroz javne isprave prepoznati i po potrebi svrstani u kvalifikacijski okvir.

Formalno obrazovanje predstavlja samo jedan oblik cjelokupnog učenja pojedinca. Drugi oblici učenja, neformalno obrazovanje i informalno učenje, ne predstavljaju niže ili manje vrijedne oblike učenja. Naprotiv, neformalno obrazovanje i informalno učenje često su ključni za izgradnju pojedinaca, nužni i izuzetno vrijedni. Vrlo često su upravo znanja, vještine i kompetencije stečene neformalnim obrazovanjem i informalnim učenjem ključni za održivo zapošljavanje pojedinaca i njegovu konkurentnost u odnosu na druge ljude. Vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja, odnosno znanja, vještina i kompetencija koja su stečena kroz neformalna obrazovanja i informalna učenja, stvaraju dodatnu vrijednost i poticanje cjeloživotnog učenja. Vrednovanje i javno priznavanje tako stečenih ishoda učenja potiče pojedince na dodatna učenja čime se još više pojačava njihova konkurentnost.

Neformalno obrazovanje i informalno učenje imaju svoje specifične vrijednosti upravo zato što su drugačiji od formalnog obrazovanja. U takve vrijednosti spadaju, na primjer – izuzetno visoka prilagodljivost potrebama tržištu rada kao i različitim potrebama pojedinaca. Napominjemo da nije dobro ako svi pojedinci koji su stjecali neke ishode učenja kroz neformalno obrazovanje i informalno učenje uvijek imaju interes proći kroz cjelovitu provjeru i ocjenjivanje stečenih ishoda učenja te dodjelu javne isprave o uspješnom stjecanju. Ako je u nekim slučajevima to zaista takav slučaj da svi pojedinci koji pohađaju neformalna obrazovanja i uče kroz informalne oblike učenje, onda to može biti jasan indikator da se proces vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja nije dobro uveo te je potrebno njegovo hitno reformiranje.

U Osnovama kvalifikacijskog okvira u BiH, cjeloživotno učenje, te formalno obrazovanje, neformalno obrazovanje i informalno učenje definirani su na sljedeći način:

- **Cjeloživotno učenje** podrazumijeva povezivanje formalnog, neformalnog obrazovanja i informalnog učenja kako bi se stekle mogućnosti za stalno unapređenje kvaliteta življenja.
- **Formalno obrazovanje** je učenje što ga usmjerava nastavnik ili instruktor, koje se stiče u obrazovnim institucijama, a prema nastavnim planovima i programima odobrenim od nadležnih obrazovnih vlasti i koje se završava odgovarajućom javnom ispravom.
- **Neformalno obrazovanje** je organiziran proces učenja i obrazovanja usmjeren prema usavršavanju, specijalizaciji i dopunjavanju znanja, vještina i kompetencija prema posebnim

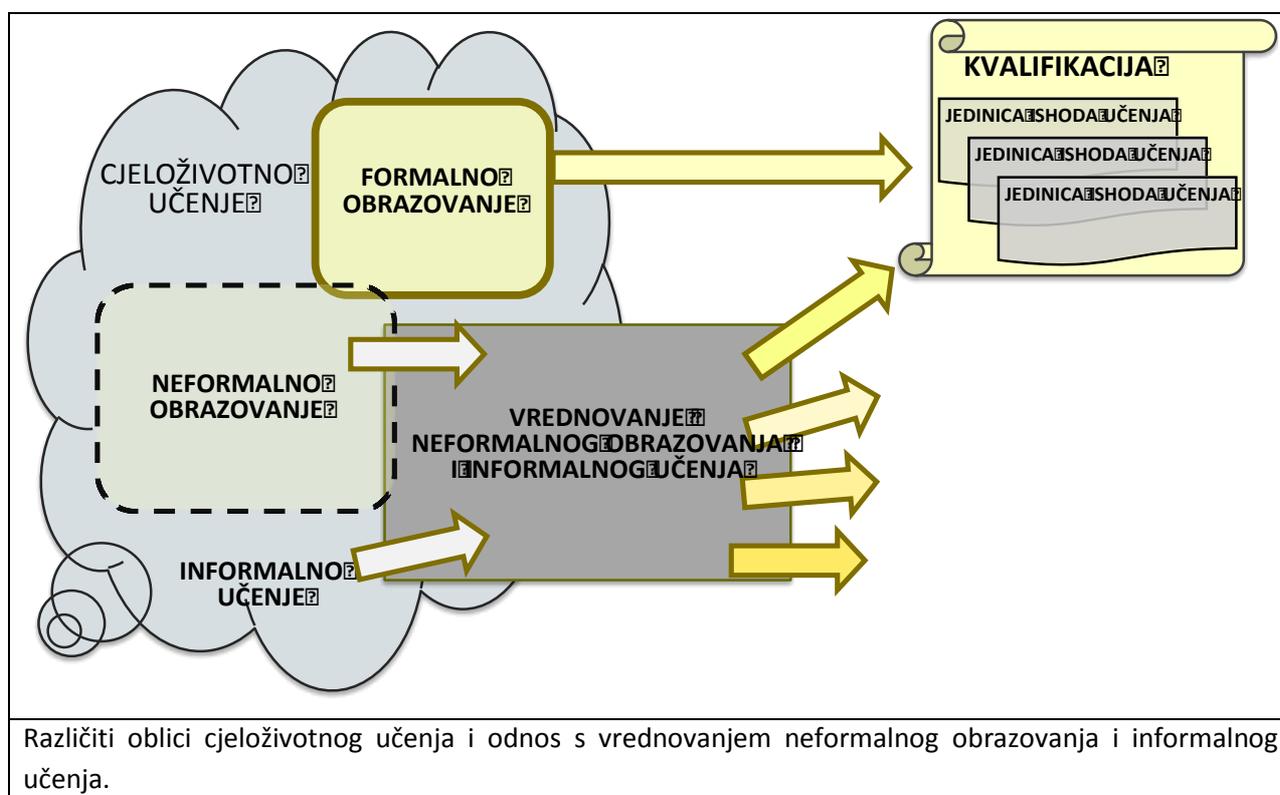
programima koje izvode organizatori obrazovanja i obuke (redovne škole, centri za obuku, kompanije, agencije i slično).

- **Informalno učenje** je spontano učenje i sticanje znanja i vještina svakodnevnim aktivnostima.

Iako vrlo relevantno i korisno, za razliku od formalnog obrazovanja, neformalno obrazovanje i informalno učenje sama po sebi ne dovode do kvalifikacija koje se potvrđuju nekom javnom ispravom.

Da bi se potaknulo cjeloživotno učenje, kao proces bez kojeg nije moguće imati niti zadržati konkurentnost u globaliziranom svijetu, uvodi se proces vrednovanja znanja, vještina i kompetencija koja su pojedinci stekli neformalnim obrazovanjem i informalnim učenjem koji, ovisno o interesima pojedinaca, može i ne mora dovesti do kvalifikacija za koje se dobije javna isprava. Vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja definira se kao – niz postupaka radi ocjenjivanja stečenih kompetencija neformalnim obrazovanjem ili informalnim učenjem, uključujući izdavanje javne potvrde ovlaštene ustanove u skladu s unaprijed definiranim i prihvaćenim kriterijima i standardima.

Naglašavamo da za vrednovanje i priznavanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja nije potrebno neformalno obrazovanje i informalno učenja pretvarati u formalno obrazovanje kako bi se postiglo vrednovanje i priznavanje ishoda učenja koji su se stekli na takve načine. Za pojedince koji su stekli ishode učenja na takve načine i koji iz nekog razloga imaju potrebu dokazivati usvojenost određenih ishoda učenja u obliku javnih ispita, tada se to može omogućiti za te pojedince kroz jasne postupke i kriterije za provjeru u odgovarajućim institucijama.

Svi oblici obrazovanja, odnosno učenja, omogućavaju pojedincima stjecanje mnogih znanja, vještine i kompetencija. Svi tako stečeni ishodi učenja pojedincima daju veće mogućnosti, stvaraju ih konkurentnijima u različitim područjima.

Nakon što se ishodi učenja, koje je neka osoba postigla, provjere i ocjene od strane ovlaštenih ustanova (ispitnih centara), pojedincu se može, ali i ne mora, dodijeliti javna isprava o stečenim ishodima učenja, odnosno kvalifikaciji.

Vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja uključuje niz povezanih aktivnosti, među kojima se nalazi i ispitivanje, odnosno provjeravanje stečenih znanja, vještina i kompetencija.

Ispitivanje stečenih znanja, vještina i kompetencija može imati više funkcija, kao što su:

- Potvrđivanje uspješnog učenja pojedinca u odnosu na dogovorene ishode učenja;
- Identificiranje potrebnog daljnjeg učenja kako bi se u konačnici moglo potvrditi da su postignuti svi dogovoreni ishodi učenja u skladu s odgovarajućim standardom kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke;
- Utvrditi koja druga učenja je imao pojedinac, a da nisu bila unaprijed definirana kao obvezna;
- Potvrditi uspješnost identificiranih učenja pojedinca za potrebe profesionalnog razvoja.

Ispitivanje je ključni dio koji se povezuje s procesom vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja. Povjerenje u sistem vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja duboko je povezano uz pouzdanost procesa ispitivanja stečenih ishoda učenja pojedinaca kroz neformalno obrazovanje i informalno učenje. U slučajevima kada je valjanost ispitivanja upitna, tada će povjerenje u cjelokupni proces vrednovanja biti također upitan, tj. u svaki njegov dio, od principa, kriterija i svih postupaka vezanih uz vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja.

Da bi cjelokupni proces vrednovanja bio pouzdan, nužno je da odgovarajući principi, kriteriji i postupci budu transparentni i pod mehanizmima osiguranja kvalitete. Proces ispitivanja mora biti nepristran kako bi se izbjegli svi mogući oblici sukoba interesa.

Mogući oblici ispitivanja u procesu vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja su:

- Dijagnostički;
- Sumativni.

Dijagnostičko ispitivanje omogućava utvrđivanje jesu li pojedini ishodi učenja stečeni ili nisu. Ovaj oblik ispitivanja nema za cilj dodjelu ocjene već usmjeravanje pojedinca za daljnje postupanje. Ovaj oblik ispitivanja utvrđuje ishode učenja koje pojedinac ima i koji mu nedostaju u odnosu na dogovorene standarde. Ovakav oblik ispitivanja treba omogućiti pojedincima kroz tzv. samo-ispitivanje na web-portalima ili slično.

Sumativno ispitivanje daje cjelovitu ocjenu nakon učenja. To se obično odrađuje kroz zadatke, pitanja i slično. Sumativnim ispitivanjem određuje se je li pojedinac pokazao odgovarajuća znanja, vještine i kompetencije ili nije. Sumativno ispitivanje je jedno od ključnih načina ispitivanja unutar procesa vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja, ali naravno i unutar formalnog obrazovanja.

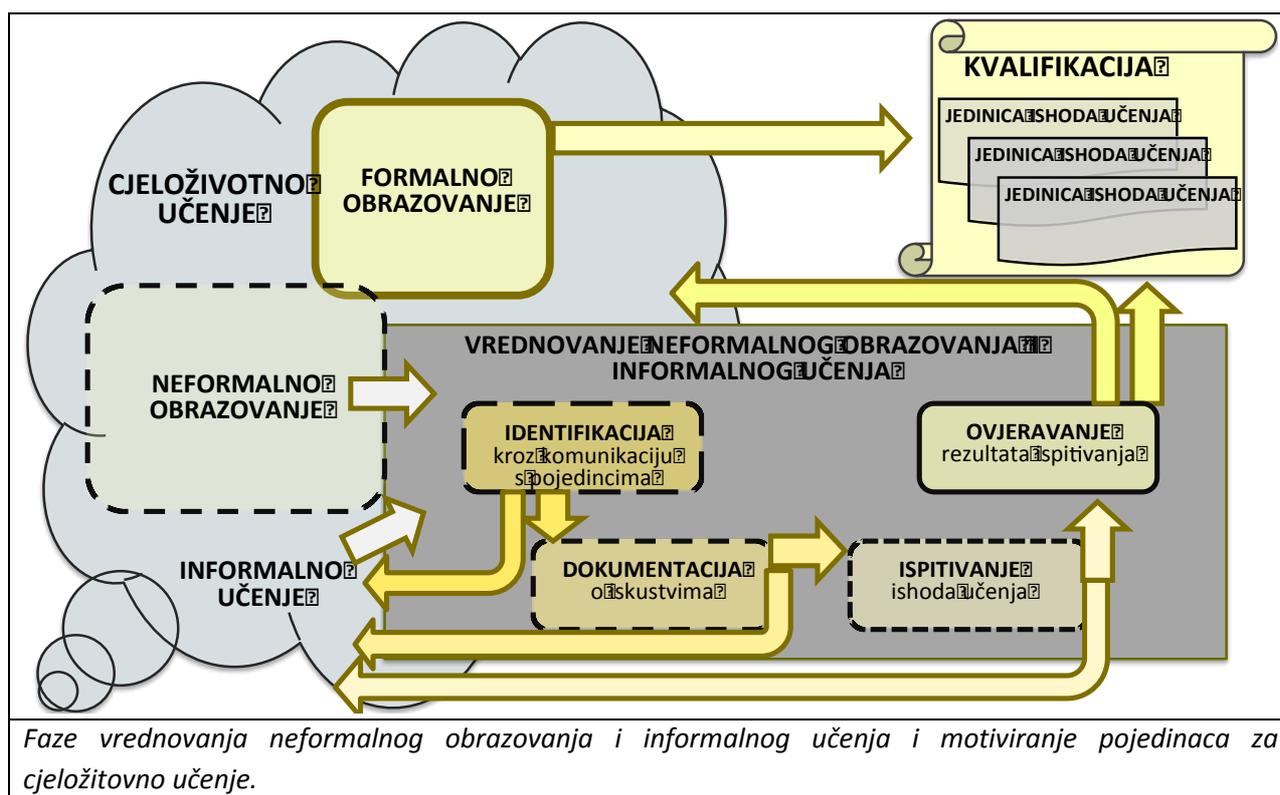
Vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja označava skup procesa koji se u novije vrijeme uvode u mnogim zemljama u Europi i svijetu, ali se često različito shvaćaju i različito provode u

praksama. U raspravama na temu vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja treba uočiti ključne razlike u razumijevanjima i praksama između različitih stručnjaka, institucija pa i zemalja.

Postoje određene razlike koje se predlažu EU preporukama i smjernicama [7,8] u odnosu na UNESCO smjernice [9] za sisteme vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja. UNESCO smjernice proces vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja fokusiraju na konačni cilj, a to je – javna potvrda da je pojedinac stekao odgovarajuće ishode učenja u odnosu na dogovorene standarde kroz unaprijed definiranu metodologiju ispitivanja.

EU preporuke predviđaju proces koji ima isti konačni cilj, a to je ispitivanje pojedinca i utvrđivanje je li stekao odgovarajuće ishode učenja od strane ovlaštene institucije. Dodatno tome, EU preporuke imaju šire značenje jer definiraju niz od četiri faze vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja, a to su:

- IDENTIFIKACIJA kroz razgovor o iskustvima i učenjima pojedinca;
- DOKUMENTACIJA kojom se navedena iskustva pokazuju jasnijima;
- Formalno ISPITIVANJE jesu li navedena iskustva zaista prisutna;
- OVJERAVANJE/POTVRĐIVANJE rezultata formalnog ispitivanja, što može voditi do djelomične ili cjelovite kvalifikacije.

EU preporukama se predlaže da se u fokus postavi interes pojedinca na način da se navedene faze vrednovanja mogu koristiti pojedinačno ili u kombinaciji ovisno od interesa pojedinca, a ne isključivo cjelovito do konačnog ovjeravanja javnom ispravom. Na taj se način EU preporukama ističe i potiče cjeloživotno učenje kao ključna trajna aktivnost za razvoj konkurentnosti pojedinca i društva općenito, a ne dodjela samo i isključivo javne isprave o ishodima učenja koji su stečeni neformalnim obrazovanjem i informalnim učenjem.

Stoga za pojedince, tržište rada i društvo općenito u Bosni u Hercegovini treba iskoristiti ovaj proces vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja kao jedan od ključnih alata za motiviranje pojedinaca za trajnim cjeloživotnim učenjem.

Navedene faze vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja potrebno je povezati sa sistemima osiguranja kvalitete kao i kvalifikacijskim okvirom.

2. Analiza praksi u drugim zemljama

Analizom iskustava u drugim zemljama uočava se da u mnogim slučajevima pojedinci i različite učesnike u procesu sve više razumiju vrijednost cjeloživotnog učenja te posebno kada se vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja poveže s mehanizmima osiguranja kvalitete i kvalifikacijskim okvirom.

U aneksu se prikazuju osnove procesa vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja u nekoliko zemalja, ne ulazeći u detalje takvih procesa.

3. EU preporuke o vrednovanju neformalnog obrazovanja i informalnog učenja

U cilju poticanja cjeloživotnog učenja svih građana zemalja u Europskoj Uniji (EU), uključujući neformalno i informalno učenje, EU je pozvala sve članice da izgrade sisteme za vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja do 2018. godine. Preporuke Europske Unije dale su poticaj suradnji između EU zemalja i potpori izgradnji vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja u svim zemljama EU.

Na osnovi EU preporuka [7], Cedefop je publicirao EU smjernice [8], koje su pisane za pojedince i institucije koje su nadležne za pokretanje, razvoj, provedbu i funkcioniranje procesa vrednovanja neformalnog i informalnog učenja. Prve EU smjernice razvijene su 2009. godine. Nakon analize procesa vrednovanja u EU zemljama, nove smjernice su objavljene 2015. godine.

EU preporuke predlažu uvođenje ključnih faza u procesu vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja kako bi svi zainteresirani pojedinci imali što veću korist od procesa vrednovanja, uzimajući te faze izdvojeno ili u međusobnim kombinacijama.

Faze vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja koje se definiraju u EU preporukama su:

- IDENTIFIKACIJA kroz razgovor o iskustvima pojedinaca, odnosno o ishodima učenja koje su pojedinci stekli kroz neformalno obrazovanje i informalno učenje;
- DOKUMENTACIJA kojom se navedena iskustva i stečeni ishodi učenja kroz neformalno obrazovanje i informalno učenje pokazuju jasnijima;
- Formalno ISPITIVANJE navedenih iskustava pojedinaca, odnosno stečenih ishoda učenja kroz neformalno obrazovanje i informalno učenje;

- OVJERAVANJE/POTVRĐIVANJE rezultata formalnog ispitivanja stečenih ishoda učenja kroz neformalno obrazovanje i informalno učenje, što može voditi do cjelovite ili djelomične kvalifikacije.

EU preporuke definiraju principe koji se trebaju primjeniti u procesu vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja:

- Vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja je povezano s kvalifikacijskim okvirima pojedinih zemalja te s EQF-om;
- Informacije i smjernice o korisnosti i mogućnostima procesa vrednovanja, kao i relevantnim procedurama, dostupne su pojedincima i organizacijama;
- Ugrožene skupine, uključujući nezaposlene pojedince i one koji su u rizicima gubljenja zaposlenja, posebno imaju korist od procesa vrednovanja jer vrednovanje može povećati njihovo sudjelovanje u cjeloživotnom učenju i pristup tržištu rada;
- Pojedinci koji su nezaposleni ili u rizicima nezaposlenosti, u skladu sa zakonskim okvirima, podliježu provjeri svojih znanja, vještina i kompetencija unutar razumnog vremena nakon identificiranja potreba, idealno unutar 6 mjeseci;
- Proces vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja je podržan prikladnim smjernicama i savjetovanjima, koji su dostupni;
- Transparentni sistemi osiguranja kvalitete su u skladu s postojećim sistemima osiguranja kvalitete daju potporu pouzdanim, valjanim, vjerodostojnim metodama i alatima ispitivanja;
- Organiziranje obuke za razvoj profesionalaca koji su uključeni u vrednovanje za različite učesnike u procesu;
- Kvalifikacije, ili gdje je to primjenjivo za dijelove kvalifikacija, koje se dobiju kroz proces vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja u skladu su sa dogovorenim standardima, koji su ili isti ili ekvivalentni sa standardima za kvalifikacije koje se dobiju kroz programe formalnog obrazovanja;
- Upotreba transparentnih alata, kao što je Europass i Youthpass, potiču se za dokumentaciju o ishodima učenja;
- Postojanje sinergije između procesa vrednovanja i kreditnih sistemima u formalnog obrazovanju, kao što su ECTS i ECVET.

EU preporuke promoviraju uključivanje različitih učesnika u procesu u provedbi procesa vrednovanja, kao što su poslodavci, sindikati, privredne komore, obrtničke komore, institucije koje su uključene u priznavanje kvalifikacija, zavodi za zapošljavanje, organizacije mladih, obrazovne ustanove i građanske udruge.

Primjeri pitanja koja se raspravljaju u EU smjernicama su:

- Svrha procesa vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja, te kako se odgovara na različite interese pojedinaca;
- Koraci za koordiniranje pomoći i usmjeravanja pojedinaca i ustanova;
- Koordiniranje, usmjeravanje i savjetovanje pojedinaca, te stvaranje koherentnog pristupa;
- Povezanost procesa vrednovanja s kvalifikacijskim okvirom, te kako to utječe na transparentnost;

- Korištenje istih standarda kao kod formalnog obrazovanja te kako to utječe na vrijednost stečenih ishoda učenja;
- Povezanost na osiguranje kvalitete i kako to utječe na pouzdanost i povjerenje;
- Koraci u obučavanju profesionalaca koji su uključeni u proces vrednovanja;
- Uloga procesa vrednovanja u obrazovnim sistemima, tržištu rada, i sektoru volontiranja;
- Korištenje i kombiniranje alata i instrumenta za identifikaciju, dokumentaciju i ispitivanje.

Pouzdanost ispitivanja stečenih ishoda učenja u formalnom obrazovanju je ključna razlika u odnosu na sve oblike neformalnog obrazovanja i informalnog učenja

Vrednovanje treba biti tako organizirano da se vidi njegova glavna svrha. Puno je više pojedinaca koje je potrebno motivirati i osvjestiti za trajno učenje i stjecanje relevantnih znanja, vještina i kompetencija bez obzira na oblike učenje i na formalno stjecanje javnih dokumenata o znanjima, vještinama i kompetencijama.

Faza identifikacije mora biti prilagođena pojedincima i njihovom širokom spektru znanja, vještina i kompetencija i oblicima učenja. Ova faza može uključivati korištenje ICT alata kojima se pojedinci samoispituju. Bez obzira na to, važni su profesionalci i njihovo savjetovanje zainteresiranih pojedinaca. Za ovu fazu, ključni su alati i metode za identifikaciju te smjernice i savjetovanje, kao i njihova koherentna integracija.

Faza dokumentacije slijedi nakon identifikacije i daje odgovarajuću evidenciju o stečenim ishodima učenja. Takva dokumentacija može biti različitog oblika, ovisno o vrstama ishoda učenja. Dokumentacija kojom se prikazuju određena iskustva nije dovoljna ako se samo nabrajaju iskustava i učenja. EU smjernicama potiče se korištenje odgovarajućih obrazaca za prikazivanje ishoda učenja koja su se stekla neformalnim obrazovanjem i informalnim učenjem.

Faza ispitivanja odnosi se na provjeru da li su ishodi učenja koje su stekli pojedinci neformalnim obrazovanjem i informalnim učenjem u skladu sa standardima ili drugim dogovorima. Ispitivanje može uključivati provjeru pisanih dokumenata ali i drugih oblika pokazatelja o stečenim ishodima učenja. Mnogi alati i metode ispitivanja u ovom procesu mogu biti isti ili slični alatima i metodama koji se koriste kod ispitivanja u formalnom obrazovanju, uz određena prilagođavanja pojedincima i karakteristikama ishoda učenja. Ispitne metode i alati mogu se kombinirati, npr. pisani testovi, praktični rad, praktična demonstracija, simuliranje i slično.

Zadnja faza procesa vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja, faza ovjeravanja, daje formalnu sliku o stečenim ishodima učenja neformalnim obrazovanjem i informalnim učenjem. Ova faza uključuje dodjelu javnih dokumenata o kvalifikaciji ili nekim njenim relevantnim dijelovima. Takvi se dokumenti mogu odnositi i na licenciranja za određene poslove. Bez obzira o kojim se slučajevima radi, kada proces vrednovanja dođe do ovjeravanja i dodjele kvalifikacije, potrebno je određeno sumativno ispitivanje ishoda učenja. Ovakvi procesi moraju biti povezani s kvalifikacijskim okvirima i organizirano kroz odgovarajuće zakonske okvire.

Jedan od temeljnih principa procesa vrednovanja odnosi se na pojedince kao središte procesa. Tu se misli da su pojedinci ti koji moraju imati taj proces u svojim rukama u smislu da određuju koje će faze

koristiti. Pojedinci trebaju biti oni koji odlučuju u kojoj fazi izlaze iz procesa. Određeni pojedinci mogu imati interes da samo identificiraju svoja znanja, vještine i kompetencije te da ih uredno zapišu u svoje životopise. Drugi mogu imati interes da to još na odgovarajući način i dokumentiraju, itd. Da bi to bilo omogućeno, privatnost pojedinaca mora biti zaštićena.

Vrednovanja se mogu provoditi u različitim okruženjima, u obrazovnim ustanovama, odgovarajućim tvrtkama, udrugama ili drugim relevantnim institucijama. Alati za ispitivanje i dokumentiranje mogu biti isti ili slični onima koji se koriste uobičajeno u formalnom obrazovanju – testovi, ispiti, dijalog, rasprava, promatranje aktivnosti, simulacije i slično. Ovisno od interesa pojedinaca, prikazivanje stečenih ishoda učenja kroz neformalno obrazovanje i informalno učenje može se ostvarivati kroz CV (životopis), izvještaji trećih osoba o ishodima učenja pojedinca, portfelj i slično.

4. Metodologija i procesi za vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja

U ovom dijelu daju se preporuke za principe, procese i institucijski okvir za vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja u BiH, u skladu s EU preporukama i smjernicama.

4.1. Principi

Prateći principe koji se prezentiraju u EU smjernicama o vrednovanju neformalnog obrazovanja i informalnog učenja te specifičnostima u BiH, predlažu se sljedeći principi za vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja u BiH:

- Pojedinci koji uče su u fokusu procesa vrednovanja
  - sve faze procesa vrednovanja naformalnog i informalnog učenja su dobrovoljne za pojedinca;
  - privatnost pojedinaca se poštuje i zaštićena je;
  - rezultat (javne isprave) procesa vrednovanja je vlasništvo pojedinaca, osim u slučajevima kada tvrtke preuzimaju potpunu potporu učenja za pojedince i imaju interes čuvanja potvrda u svojoj arhivi;
  - jednako i pošteno postupanje sa svim pojedincima;
- Proces vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja ima različitu ulogu, fokusirajući se na poticanje cjeloživotnog učenja
  - Uloge se ostvaruju kroz 4 faze – identifikacija, dokumentacija, ispitivanje i ovjeravanje;
  - Pojedinci sami odlučuju na kojoj fazi žele izići iz procesa;
  - Svi elementi procesa vrednovanja usmjereni su na motiviranje pojedinaca na cjeloživotno učenje u cilju izgradnje i očuvanja konkurentnosti i unapređenja kvalitete života;
- Informacije o procesu vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja nalaze se dostupne ljudima gdje žive, studiraju i gdje rade
  - Informacije o mogućnostima procesa vrednovanja daju se na sistematski način, uključujući uloge svih relevantnih institucija u tom procesu;
- Vođenje i savjetovanje pojedinaca je raspoloživo

- Pojedinci imaju pristup profesionalnom savjetovanju o načinima na koji proces vrednovanja mogu pomoći u rješavanju njihovih potreba i interesa;
- Pojedinci imaju potporu u prepoznavanju mogućnosti daljnjeg učenja, uključujući formalno obrazovanje;
- Vođenje i savjetovanje uključuje definiranje koristi kao i troškova za vrednovanje te savjetovanja u ispravnim izborima o vrednovanju;
- Vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenje je integriran u kvalifikacijski okvir;
  - Pojedincima je omogućeno stjecanje kvalifikacije ili njenog dijela na osnovi procesa vrednovanja ishoda učenja koja su stekli neformalnim obrazovanjem i informalnim učenjem;
- Standardi kvalifikacija, koji su opisani ishodima učenja, su podloga za proces vrednovanja
  - Ishodi učenja su definirani kroz znanja, vještine i kompetencije, a ne neke druge oblike;
  - U slučajevima kada pojedinci iskoriste sve četiri faze vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja, kvalifikacije koje se stječu u procesu vrednovanja imaju jednaku vrijednost kao i one koje se stječu formalnim obrazovanjem;
- Osiguranje kvalitete je sastavni dio procesa vrednovanja
  - Osiguranje kvalitete uključuje sve faze vrednovanja, od identifikacije do ovjeravanja;
  - Interesi svih učesnika se poštuju;
  - Postupak žalbi je dostupan pojedincima;
- Savjetnici, ispitivači i administrativno osoblje u procesu vrednovanja su eksperti koji imaju odgovarajuća znanja, vještine i kompetencije o vrednovanju
  - Savjetnici, ispitivači i administrativno osoblje koji su uključeni u proces vrednovanja redovito se obučavaju;
  - Ispitivači su eksperti u sektoru na koji se odnose ishodi učenja koja je potrebno ispitivati;
- Potpora društveno ranjivim skupinama
  - Pojedinci koji pripadaju nekim od društveno ranjivih skupina su posebno podržani kroz usluge identifikacije njihovih znanja, vještina i kompetencija;
- Potpora poduzetnicima u korištenju procesa vrednovanja
  - Poduzetnici su podržani i ohrabreni u korištenju i dokumentiranju ishoda učenja pojedinaca koji se stječu procesom vrednovanja;
- Dokumentiranje rezultata u procesu vrednovanja
  - Kvalifikacije ili njeni dijelovi opisuju se ishodima učenja uključujući korištenje kreditnih bodova, nivoa i drugih karakteristika kvalifikacijskog okvira;
  - Podržava se korištenje EU alata, kao što su Europass i Youthpass.

4.2. Procesi i institucijski okvir

U skladu s EU preporukama i smjernicama o vrednovanju neformalnog obrazovanja i informalnog učenja, predlažu se ključni procesi za vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja:

- Diseminacija i informiranja o mogućnostima vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja
  - Izrada odgovarajućih dokumenata, web-stranica i drugo o mogućnostima procesa vrednovanja;

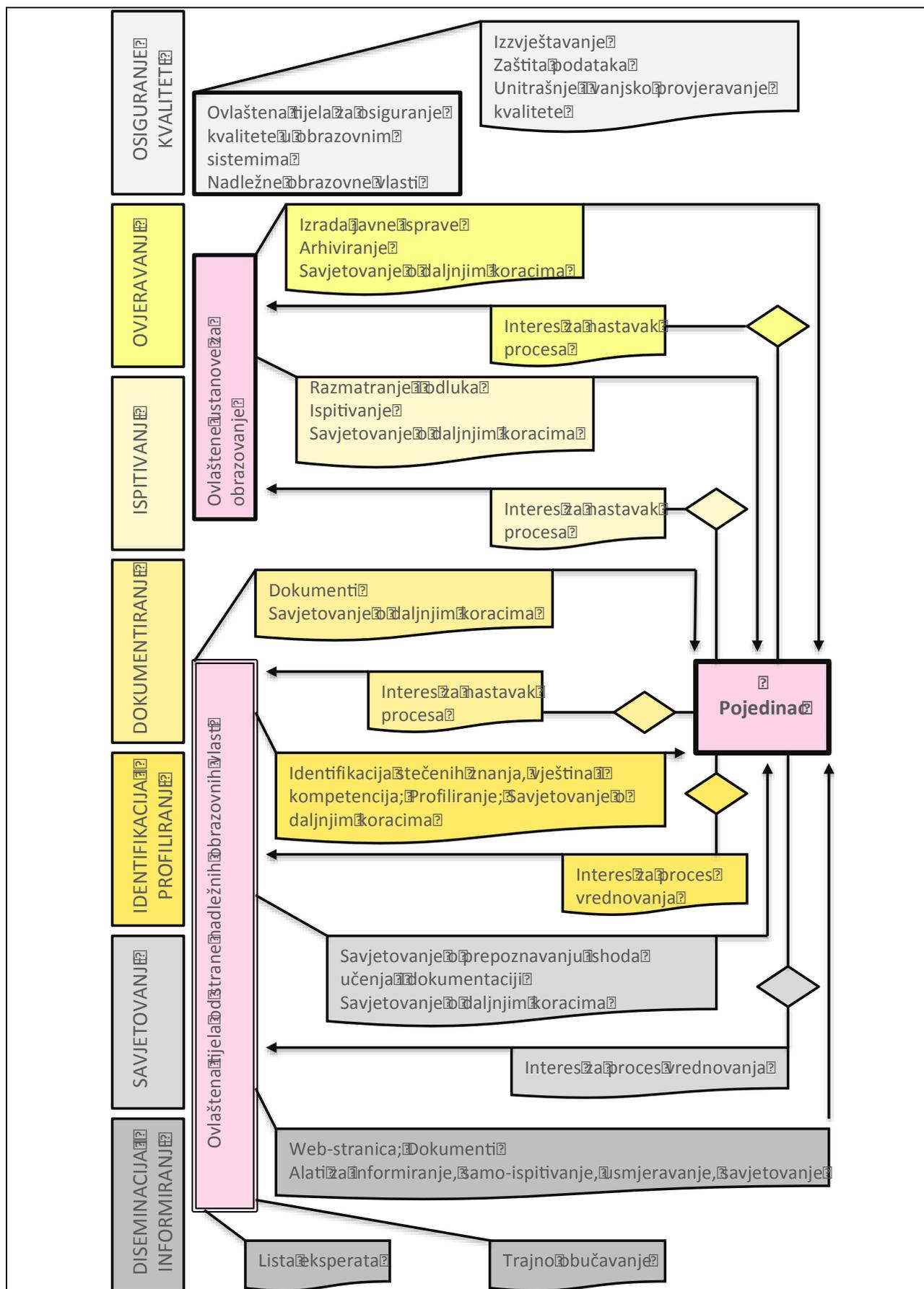
- Izrada različitih alata za informiranje, samo-ispitivanje, usmjeravanje i savjetovanje pojedinaca;
- Izrada liste eksperata s kontaktima;
- Trajno obučavanje profesionalaca savjetnika, ispitivača i administrativnog osoblja o procesu vrednovanja, obrazovnim sistemima, tržištu rada, metodama i alatima ispitivanja i slično;
- Savjetovanje pojedinaca prije ulaska u proces vrednovanja
  - Pojedince ili grupe se savjetuje kako prepoznati svoja znanja, vještine i kompetencije stečene različitim oblicima neformalnog obrazovanja i informalnog učenja, kako ih prikazati, te kako prikupiti pouzdanu dokumentaciju kojom se pokazuju stečena znanja, vještine i kompetencije;
  - U slučaju interesa pojedinaca i opravdanosti, razmatranje mogućnosti za daljnje cjeloživotno učenje, zapošljavanje ili procese vrednovanja;
- Identifikacija i profiliranje kandidata za vrednovanje
  - Stečena znanja, vještine i kompetencije kroz različite oblike neformalnog obrazovanja i informalnog učenja se identificiraju koristeći pravila definiranja ishoda učenja;
  - Profiliranje pojedinaca koristeći definiranje ishoda učenja u odgovarajućim dokumentima, npr. životopis, jezični pasoš, Europass mobilnost;
  - U slučaju interesa pojedinaca i opravdanosti, razmatranje mogućnosti za daljnje cjeloživotno učenje, zapošljavanje ili procese vrednovanja;
- Dokumentiranje pokazatelja o stečenim ishodima učenja kroz neformalna obrazovanja i informalna učenja
  - Pridruživanje pokazatelja u obliku različitih dokumenata (potvrda, filmova i slično) s definiranim ishodima učenja koje su pojedinci stekli;
  - U slučaju interesa pojedinaca i opravdanosti, razmatranje mogućnosti za daljnje cjeloživotno učenje, zapošljavanje ili proces vrednovanja;
- Ispitivanje stečenih ishoda učenja
  - Razmatranje mogućnosti ispitivanja znanja, vještina i kompetencija koja su pojedinci stekli neformalnim obrazovanjem i informalnim učenjem;
  - Odluka o mogućnostima ispitivanja;
  - Provođenje ispitivanja;
  - U slučaju interesa pojedinaca i opravdanosti, razmatranje mogućnosti za daljnje cjeloživotno učenje, zapošljavanje ili procese vrednovanja;
- Ovjeravanje uspješno ispitanih ishoda učenja
  - Izrada javne isprave o stečenim ishodima učenja, uključujući pridruživanje kreditnih bodova, nivoa i drugih karakteristika u kvalifikacijskom okviru;
  - Arhiviranje dodjeljene javne isprave kao i za formalno obrazovanje;
  - U slučaju interesa pojedinaca i opravdanosti, razmatranje mogućnosti za daljnje cjeloživotno učenje i zapošljavanje.
- Osiguranje kvalitete procesa vrednovanja i očuvanje integriteta pojedinaca
  - Izvještavanja o provedenim aktivnostima. Izvještaji trebaju uključivati:
    - broj pojedinaca koji su prolazili različite faze vrednovanja i njihovu uspješnost,
    - evaluaciju iskustava pojedinaca koji su prolazili faze vrednovanja,
    - evaluaciju iskustava profesionalaca uključenih u proces vrednovanja,
    - praćenje nastavka učenja i zapošljavanja pojedinaca, i

- evaluaciju o učinkovitosti suradnji između ustanova obrazovanja u procesima vrednovanja.
- Zaštita podataka pojedinaca;
- Unutrašnje i vanjsko provjeravanje kvalitete.

U sljedećoj tablici su navedeni procesi i institucije, odnosno tijela koja ih provode i pod kojim uvjetima ih provode:

PROCESI	INSTITUCIJE/TIJELA	UVJETI
Diseminacija i informiranje o mogućnostima VNFIL	<ul style="list-style-type: none"> • Ovlaštena tijela od strane nadležnih obrazovnih vlasti 	<ul style="list-style-type: none"> • Odobrenje nadležnih obrazovnih vlasti za rad tijela • Postojanje obučениh profesionalaca • Integriranost u sistem osiguranja kvalitete
Savjetovanje pojedinaca prije ulaska u proces VNFIL	<ul style="list-style-type: none"> • Ovlaštena tijela od strane nadležnih obrazovnih vlasti 	<ul style="list-style-type: none"> • Uredna prijava pojedinaca
Identifikacija i profiliranje kandidata za VNFIL	<ul style="list-style-type: none"> • Ovlaštena tijela od strane nadležnih obrazovnih vlasti 	<ul style="list-style-type: none"> • Uspješno savjetovanje pojedinaca o mogućnostima VNFIL-a
Dokumentiranje pokazatelja o stečenim ishodima učenja kroz NF i IF učenja	<ul style="list-style-type: none"> • Ovlaštena tijela od strane nadležnih obrazovnih vlasti 	<ul style="list-style-type: none"> • Uspješna identifikacija i profiliranje kandidata za VNFIL
Ispitivanje stečenih ishoda učenja	<ul style="list-style-type: none"> • Ovlaštene obrazovne ustanove 	<ul style="list-style-type: none"> • Odobrenje nadležnih obrazovnih vlasti za provođenje ispitivanja i ovjeravanja • Postojanje obučениh profesionalaca na ustanovi
Ovjeravanje uspješno ispitanih ishoda učenja	<ul style="list-style-type: none"> • Ovlaštene obrazovne ustanove od strane nadležne obrazovne vlasti 	<ul style="list-style-type: none"> • Uspjeh pojedinca u procesu ispitivanja
Osiguranje kvalitete procesa vrednovanja i očuvanje integriteta pojedinaca	<ul style="list-style-type: none"> • Ovlaštena tijela za osiguranje kvalitete nadležnih obrazovnih vlasti • Nadležne obrazovne vlasti 	<ul style="list-style-type: none"> • Odobrenje nadležne obrazovne vlasti za proširenje djelatnosti na procese vrednovanja • Postojanje obučениh profesionalaca

Procesi i institucijski okvir za vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja prikazani su i sljedećom shemom.

Procesi i institucijski okvir vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja.

DIO IV. VODIČ ZA KORIŠTENJE MODULA U STRUČNOM OBRAZOVANJU I OBUCI

1. Uvod u pojam modula

Modul predstavlja logički zaokruženu cjelinu funkcionalno i tematski povezanih programskih sadržaja i oblika rada koja sadrži ishode učenja i kriterije za njihovo ispitivanje i ocjenjivanje, obuhvaćajući jedan ili više predmeta, a dio je programa za stjecanje kvalifikacije.

Modul predstavlja jedan dio programa za stjecanje cjelovite kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke. Opravdanost uvođenja modula u nastavnim planovima i programima nalazi se prvenstveno u pojačavanju mobilnosti učenika i optimalnijem organiziranju stručnog obrazovanja i obuke.

Jedna od važnih karakteristika modula je usklađenost njegovog obima ili veličine s drugim modulima. To znači da je broj kreditnih bodova jednog modula (ECVET) usklađen s kreditnim bodovima ostalih modula u određenom nastavnom planu i programu kao i drugim nastavnim planovima i programima koji su u određenoj međusobnoj vezi. Npr., ima smisla dogovoriti da svi moduli unutar nekog nastavnog plana i programa ili čak sistema stručnog obrazovanja i obuke imaju broj kreditnih bodova jednak višekratniku broja 5: 5, 10, 15, 20, 30 ili 60 kreditnih bodova (ECVET).

Moduli su gradivi elementi nastavnih planova i programa, čime omogućavaju učesnicima u procesu na jednostavan i brz način prikazati osnovni sadržaj nastavnih planova i programa.

Obrazac modula obuhvaća ishode učenja i kriterije njihovog ispitivanja i ocjenjivanja. Obrazac modula ima sličnu glavnu strukturu kao i obrasci standarda zanimanja i standarda kvalifikacija, a sastoji se od:

- Osnovne karakteristike (naziv, šifra, ECVET bodovi, razina/nivo, uvjeti/načini pristupanja);
- Ishodi učenja (znanja, vještine, kompetencije, kriteriji ispitivanja i ocjenjivanja ishoda učenja);
- Osiguranje kvalitete (članovi ekspertne grupe).

Obrazac modula je prikazan dalje u tekstu ovog priručnika.

2. Obrazac modula

MODUL (<i>MODULE</i>)	
1. OSNOVNE KARAKTERISTIKE (<i>BASIC CHARACTERISTICS</i>)	
1.1 Naziv modula (<i>name of the module</i>)	
1.2 Šifra modula (<i>code of the module</i>)	
1.2 ECVET bodovi (<i>ECVET</i>)	
1.3 Razina/nivo (<i>Level</i>)	

1.4 Uvjeti/načini pristupanja (Entry routes)	
2. ISHODI UČENJA I KRITERIJI OCJENJIVANJA (LEARNING OUTCOMES AND ASSESSMENT CRITERIA)	
2.1 Ishodi učenja (znanja, vještine i kompetencije) (Learning outcomes (knowledge, skills, competences))	2.2 Kriteriji ispitivanja i ocjenjivanja ishoda učenja (Learning outcomes assessment criteria)
3. OSIGURANJE KVALITETE (QUALITY ASSURANCE)	
3.1 Članovi ekspertne grupe (Expert group members)	

3. Prednosti i načini korištenja modula

Nadležne obrazovne vlasti mogu imati različite interese za uvođenje modula u obrazovne sisteme. Neki od tih interesa mogu biti:

- Izgradnja veće fleksibilnosti u sistemima stručnog obrazovanja i obuke;
- Stvaranje sistema stručnog obrazovanja i obuke privlačnijim;
- Smanjenje ranog napuštanja školovanja;
- Pojačavanje povezanosti s potrebama na tržištu rada te brže prilagođavanje učestalim promjenama na tržištu rada;
- Olakšavanje borbe s nezaposlenošću mladih.

Fleksibilna modularna struktura nastavnih planova i programa u sistemima stručnog obrazovanja i obuke omogućava jednostavnije prilagođavanje obrazovanja potrebama na tržištu rada. Kada se stvori određena modernizacija na tržištu rada vezano za neko zanimanje, tada je za prilagodbu obrazovanja često sasvim dovoljno izvršiti izmjenu na jednom ili više modula u nastavnom planu i programu ili ih zamjeniti novim modulima. U mnogim zemljama ovaj interes je bio jedan od ključnih za izgradnju modularnog sistema stručnog obrazovanja i obuke (Njemačka, Engleska, itd.).

Nadalje, fleksibilni modularni obrazovni sistem omogućava i učenicima veće mogućnosti i prilagođavanje svojim interesima i potencijalima. Moduli omogućavaju jednostavniji prelazak iz jednog sektora u drugi, ako se učenicima pokažu zanimljivijima.

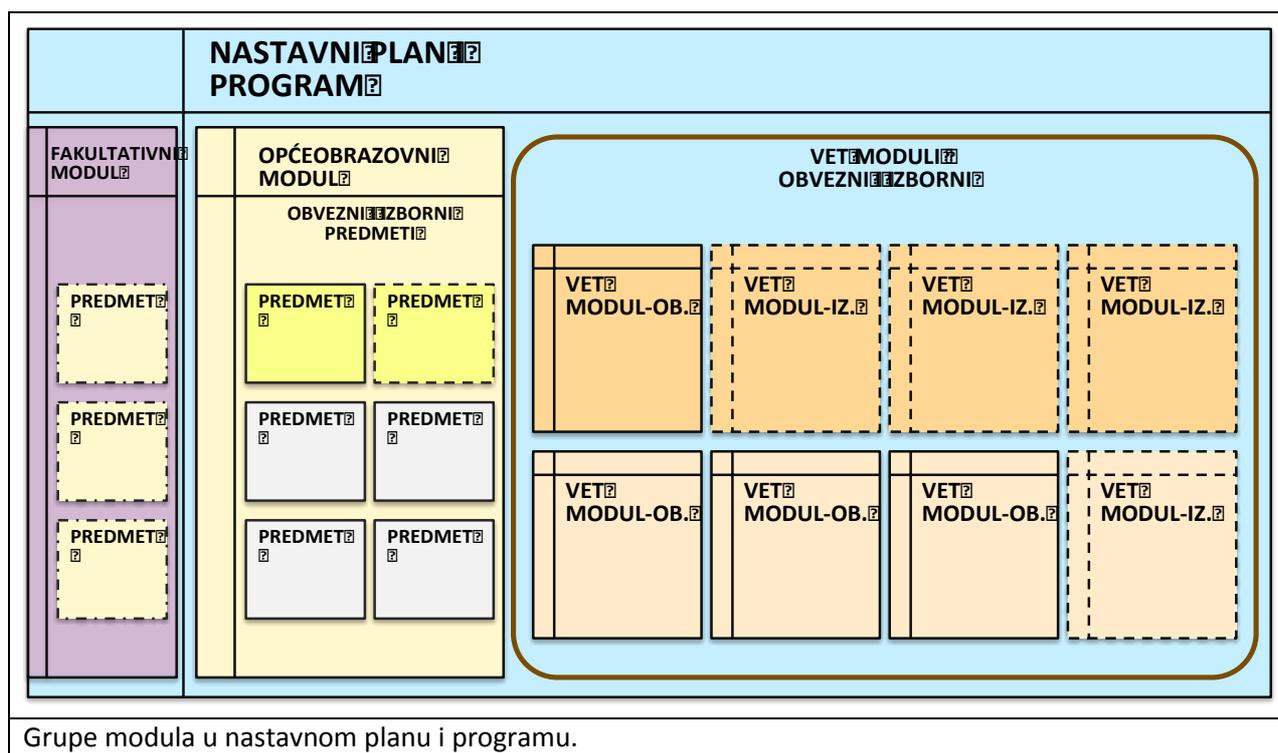
Učenici koji nisu u mogućnosti završiti cjelovite nastavne planove i programe za stjecanje kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke, modularni pristup omogućava da uspješno završe neke od predviđenih modula te dodatno izaberu nove module stvarajući koherentnu cjelinu za određene potrebe na tržištu rada. Ako se i obrazovanje odraslih dalje organizira na modularan način, ovakav pristup stvara veću motivaciju kod mladih za učenjem i trajnim stjecanjem potrebnih znanja, vještina i kompetencija kroz

cjeloživotno učenje. Ovakav pristup omogućava veću mobilnost između općeg obrazovanja i stručnog obrazovanja i obuke, stravajući stručno obrazovanje i obuku dodatno privlačnim čak i za učenike općeg obrazovanja ili studente u visokom obrazovanju.

Dodatni razlozi za uvođenje modularnog obrazovnog sistema nalaze su u interesima stvaranja transparentnosti, smanjenja troškova obrazovanja, ukupno gledano smanjenja trajanja obrazovanja za pojedince za stjecanje kvalifikacija, te lakše uvođenje dogovorenih standarda osiguranja kvalitete u sistemu stručnog obrazovanja i obuke.

Moduli, koji su sastavni elementi nastavnih planova i programa, omogućavaju stvaranje lakše slike o značenju djelomičnih kvalifikacija te poticanju cjeloživotnog učenja kod svih građana. Uvođenje ECVET kreditnih bodova u obrazovne sisteme jedva da ima većeg smisla ako se ne uvedu moduli. Moduli su elementi koji imaju najveće opravdanje za uvođenje ECVET kreditnih bodova.

Ukratko, rastuća fleksibilnost i promjenjivost tržišta rada, brza promjena tehnologija na tržištu rada zahtjeva od sistema stručnog obrazovanja i obuke da se prilagode te postanu atraktivniji i fleksibilniji za učenike. Upravo su moduli i jasno korištenje ishoda učenja, kriterija za ispitivanje i ocjenjivanje te pridruživanje ECVET kreditnih bodova jedan od ključnih faktora za održivo zapošljavanje i druge potrebe pojedinaca i društva, te uključujući cjeloživotno učenje.

U nastavnom planu i programu, moduli stručnog obrazovanja i obuke se dijele na obvezne i izborne module. Obvezni moduli odnose se na osnovne ključne sadržaje na koje se odnosi modul stručnog obrazovanja i obuke. Skup izbornih modula sadržavaju module koji su osnovni za stjecanje neke druge kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke, kao i one module koji su specijalizacija, odnosno nadgradnja obveznim ili drugim izbornim modulima stručnog obrazovanja i obuke.

Općeobrazovni modul sastoji se od obveznih i izbornih predmeta, a predstavlja jedan cjeloviti zasebni modul.

4. Korelacija između modula i drugih elemenata NPP-a i upute za korištenje modula

Kao što je već navedeno, ključni elementi nastavnih planova i programa za stjecanje kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke su:

- Opći dio nastavnog plana i programa;
- Nastavni plan, koji se sastoji od predmeta organiziranih u module
  - Općeobrazovni modul;
  - moduli stručnog obrazovanja i obuke:
    - Obvezni moduli stručnog obrazovanja i obuke;
    - Izborni moduli stručnog obrazovanja i obuke;
  - Fakultativni moduli;
- Nastavni program, koji detaljnije prikazuje sve module i predmete;
- Nastavna sredstva i okruženje za učenje;
- Nastavnici.

Moduli su elementi koji imaju sve ključne karakteristike kao što imaju i nastavni planovi i programi. Za razliku od nastavnih planova i programa, moduli su manji i predstavljaju dio jednog ili više nastavnih planova i programa. Provođenje modula može biti i samostalno, tj. izvan nekog nastavnog plana i programa koji uključuje druge module. To znači da određeni modul može biti organiziran kao zasebni nastavni plan i program koji se odnosi samo na jedan jedini modul. Cjeloviti nastavni plan i program, koji uključuje više dobro uređenih i povezanih modula omogućava stjecanje cjelovitih kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke. Samostalni moduli trebaju biti tako organizirani da ima smisla stečene ishode učenja unutar tog modula nazvati – djelomičnom kvalifikacijom.

Nastavni plan i program za stjecanje neke kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke u pravilu ima različite module stručnog obrazovanja i obuke, od kojih neki mogu biti obvezni, a drugi izborni. Obvezni moduli su neizbježno vezani uz taj nastavni plan i program. Izborni moduli imaju drugačiju vezu s nastavnim planovima i programima. Izborni moduli unutar nastavnih planova i programa međusobno konkuriraju jedan drugima. Učenik će izabrati jedan ili više izbornih modula ovisno o svojim interesima i potencijalima. To znači da ako učenici izaberu jednu grupu izbornih modula, onda ne mogu izabrati neku drugu grupu izbornih modula. Ovisno o strukturi nastavnih planova i programa, jedan ili više izbornih modula mora biti izabrano, ali ne svi od ponuđenih u nastavnom planu i programu.

Izborni moduli ne konkuriraju obveznim modulima, ali se izborni moduli mogu međusobno razlikovati s obzirom na odnos koji imaju prema obveznim modulima. Neki od izbornih modula može biti izabran bez obzira na druge izborne module, dok neki drugi samo ako je prije toga izabran točno odgovarajući izborni modul. U listi izbornih modula trebaju postajati moduli koji su složenija specijalizacija nekih obveznih i/ili izbornih modula, tj. njihova nadgradnja. Drugi skup izbornih modula mogu biti proširenje obveznih prema drugim sektorima i disciplinama.

Odnos modula s predmetima nastavnih planova i programa je jednostavan. Modul predstavlja jednu cjelinu kao dio nastavnih planova i programa, a provodi se kroz više predmeta. U cilju povećane fleksibilnosti poželjno je da jedan te isti modul, koji je dogovoren unutar sistema stručnog obrazovanja i obuke, može se realizirati u jednoj obrazovnoj ustanovi kroz jednu grupu predmeta, dok u drugoj obrazovnoj ustanovi kroz neku drugačije organiziranu grupu predmeta. Izbor predmeta koji su relevantni za odgovarajući modul ovisi o mnogim parametrima, između ostaloga i o raspoloživim nastavnicima i njihovim kvalifikacijama.

Moduli se koriste za izgradnju i provođenje fleksibilnih nastavnih planova, u kojoj jednu od ključnih uloga imaju i sami učenici, birajući izborne module u skladu sa svojim interesima i potencijalima. Moduli se koriste kao alat poticanja cjeloživotnog učenja, transparentnu izgradnju djelomičnih kvalifikacija i drugo.

Oblici korištenja modula su:

- **Razvoj nastavnih planova i programa.** Cjelovita kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke je definirana standardom kvalifikacije koji sadržava ishode učenja, uključujući jedinice ishoda učenja i kreditne bodove. Moduli su elementi nastavnih planova i programa koji se odnose na jednu ili više jedinica ishoda učenja iz standarda kvalifikacije. Unutar nekog nastavnog plana i programa za stjecanje kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke broj modula ne bi smio biti veći od desetak modula.
- **Pojačavanje fleksibilnosti stručnog obrazovanja i obuke i mobilnosti učenika.** Fleksibilnost stručnog obrazovanja i obuke i mobilnost učenika je moguća ako se moduli dobro definirani i povezani. Fleksibilnost stručnog obrazovanja i obuke je omogućena ako se nastavni planovi i programi sastoje od relevantnih izbornih stručnih modula a ne samo od obveznih, od kojih se mnogi trebaju provoditi zasebno i kroz obrazovanje odraslih te, ako je moguće, u ponudi kao izborni ili fakultativni moduli i za učenike općeg obrazovanja.
- **Poticanje cjeloživotnog učenja i osiguranje kvalitete.** Korištenje pojedinih relevantnih modula iz postojećih nastavnih planova i programa u organiziranju obrazovanja odraslih dovodi do većeg sudjelovanja odraslih u cjeloživotnom učenju. S druge strane, moduli koji se koriste za obrazovanje odraslih a provode se i kroz redovno stručno obrazovanje i obuku u okviru nastavnih planova i programa dodatno osiguravaju kvalitetu i relevantnost modula.

LITERATURA

- [1] The European Qualifications Framework for Lifelong Learning, European Commission, 2008, 2017.
- [2] ISCED, International Standard Classification of Education, [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/International_Standard_Classification_of_Education_\(ISCED\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/International_Standard_Classification_of_Education_(ISCED))
- [3] ISCO, International Standard Classification of Occupations, <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/>
- [4] S. Bergen, Qualifications – Introduction to a Concept, Council of Europe, 2007.
- [5] M. Dželalija (ed), Uvod u kvalifikacije, Vlada RH, 2011.
- [6] EQAVET, EU Recommendations, [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009H0708\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009H0708(01)&from=EN)
- [7] EU Council Recommendations on the validation of non-formal and informal learning, Official Journal of the European Union, 2012, C 398/1
- [8] European Guidelines for validating non-formal and informal learning, Cedefop, 2015
- [9] UNESCO Guidelines for the Recognition, Validation and Accreditation of the Outcomes of Non-formal and Informal Learning, UNESCO, Institute for Lifelong Learning, 2012.
- [10] Škotska. Streamlining Recognition of Prior Learning Guidelines, QAA Scotland, 2012.; My Skills, My Future, RPL Toolkit, Skills Development Scotland, 2013; Country report, UK-Scotland. 2016 update to the European inventory on validation of non-formal and informal learning, Cedefop, https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_validate_UKS.pdf
- [11] http://cthr.ca/en/resource_centre/credential_recognition/qualifications_frameworks
- [12] Recognition of Prior Learning: Quality and Assurance in Education and Training, NZQA, 1993; D. Hornblower, RPL in New Zealand: What has been, What is and What might be, Open Polytechnic of New Zealand, Working Paper, 8-02, 2002.
- [13] Country report, Austria. 2016 update to the European inventory on validation of non-formal and informal learning, Cedefop, https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_validate_AT.pdf
- [14] Country report, Croatia. 2016 update to the European inventory on validation of non-formal and informal learning, Cedefop, https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_validate_FR.pdf
- [15] Country report, Belgium-France. 2016 update to the European inventory on validation of non-formal and informal learning, Cedefop, https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_validate_BE_FR.pdf
- [16] Country report, Belgium-Flanders. 2016 update to the European inventory on validation of non-formal and informal learning, Cedefop, https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_validate_BE_NL.pdf
- [17] Country report, France. 2016 update to the European inventory on validation of non-formal and informal learning, Cedefop, https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_validate_FR.pdf

PRILOG 1. PRIMJERI ISHODA UČENJA

Primjer znanja:

- Opisuje osnovna pravila organizacije rada u preduzeću, te objašnjava načela organizacije pogona
- Poznaje osnovni rječnik, funkcionalnu gramatiku i stil, te funkcije maternjeg jezika
- Definira osnovne karakteristike pisanog jezika
- Poznaje vokabular i funkcionalnu gramatiku, intonaciju i izgovor stranog jezika
- Opisuje pravila poslovne komunikacije
- Definira vrste i strukturu troškova
- Opisuje normative utroška materijala i vremena izrade
- Poznaje normative i propise u drvenj industriji
- Poznaje osnove kvaliteta proizvoda od različitih materijala
- Poznaje osnovna pravila organizacije rada u preduzeću
- Razlikuje mjere zaštite na radu
- Definira mjere zaštite na radu i pružanja prve pomoći
- Procjenjuje sigurnost radnog mjesta
- Definiše načine zaštite okoliša

Primjer vještina:

- Koristi mjernu opremu i uređaje
- Primjenjuje uputstva za rad i tehničko-tehnološku dokumentaciju
- Čita tehničke crteže
- Izrađuje grube obradke krojenjem rezane građe
- Vrší izradu čistih obradaka kroz operacije ravnjanja, debljanja i formatizovanja
- Izrađuje konstruktivne i estetske profile na elementima (glodanjem, tokarenjem, kopiranjem)
- Vrší operacije savijanja elemenata iz masiva
- Precizno profiliše, buši i brusi drvo
- Priprema materijal za površinsku obradu kitovanjem, brušenjem, nanošenje materijala za promjenu tona i drugo
- Nanosi tečne materijale (boje, lakove i drugo) različitim tehnikama i priprema ih za sušenje u sušarama
- Završno obrađuje lakirane površine (poliranje i druge operacije)

PRILOG 2. PRIMJER STANDARDA ZANIMANJA

STANDARD ZANIMANJA (OCCUPATIONAL STANDARD)	
1. OSNOVNE KARAKTERISTIKE (BASIC CHARACTERISTICS)	
1.2 Naziv zanimanja (Name of the occupation)	Stolar (Carpenter)
1.2 Šifra zanimanja (Code of the occupation)	7522
1.3 Struka (Occupation family)	Šumarstvo i obrada drveta
1.4 Međunarodna klasifikacija (International classification)	7522
1.5 Nivo potrebnih kvalifikacija (Level of required qualifications)	3
2. KLJUČNI POSLOVI TE POTREBNA ZNANJA, VJEŠTINE I KOMPETENCIJE (KEY TASKS AND REQUIRED KNOWLEDGE, SKILLS AND COMPETENCE)	
2.1 Opis zanimanja (Description of the occupation)	Stolar obrađuje piljenu građu osušenu na standardnu vlažnost i izrađuje namještaj, građevinsku stolariju i druge proizvode za opremanje interijera. Također izrađuje proizvode od različitih vrsta pločastog materijala (iverica, MDF, furnirske ploče, panel-ploče i slično). Koristi tehnike rezanja, blanjanja, glodanja, tokarenja, bušenja i brušenja. Dodatno, provodi završno tretiranje površina sa tečnim materijalima.
2.2 Grupa poslova / ključni poslovi / aktivnosti (Group of tasks / key tasks / activities)	2.3 Potrebna znanja, vještine i kompetencije (Required knowledge, skills and competence)
Priprema i organizacija rada <ul style="list-style-type: none"> • Pripremanje radnog mjesta <ul style="list-style-type: none"> - Obezbeđuje ličnu higijenu i higijenu radnog prostora, oblači zaštitno odijelo - Priprema radno mjesto i sredstva za rad (radni materijal, mašine, pribor i alat) - Provjerava pripremu karakteristika materijala u skladu s radnim nalogom - Vršiti kvantitativnu i kvalitativnu kontrolu materijala • Pregledanje radne dokumentacije, određivanje postupka rada <ul style="list-style-type: none"> - Organizuje svoj rad i rad manje grupe - Pregleda uputstva za rad i tehnološku dokumentaciju (radni nalog, tehničko-tehnološka uputstva koja određuju vrste proizvoda, vrijeme početka po fazama, vrstu tehnološkog postupka) 	Znanja: <ul style="list-style-type: none"> • Prepoznaje materijale i njihova tehnološka svojstva te ih klasificira po vrstama, karakteristikama i međusobnim kompatibilitetima • Prepoznaje i klasificira osnovne vrste iverica, MDF-a, furnirskih ploča, panel-ploče i sličnih materijala te razlikuje njihovu primjenu Vještine: <ul style="list-style-type: none"> • Bira i provjerava ispravnost alata, mašina i uređaja u obradi materijala • Poduzima mjere za siguran rad u skladu s propisima Kompetencije: <ul style="list-style-type: none"> • Iskazuje svijest o značaju higijensko-tehničkog održavanja alata, mašina i uređaja
Operativni poslovi <ul style="list-style-type: none"> • Rukovanje mašinama u obradi masiva <ul style="list-style-type: none"> - Izrađuje grube obradke krojenjem rezane građe 	Znanja: <ul style="list-style-type: none"> • Prepoznaje materijale i njihova tehnološka svojstva te ih klasificira po vrstama, karakteristikama i međusobnim

<ul style="list-style-type: none"> - Vršiti izradu čistih obradaka kroz operacije ravnjanja, debljanja i formatizovanja - Izrađuje elemente veze po širini, po dužini, ramskim i korpusnim vezama - Izrađuje konstruktivne i estetske profile na elementima (glodanjem, tokarenjem, kopiranjem) - Vršiti operacije savijanja elemenata iz masiva • Formiranje i obrada sklopova <ul style="list-style-type: none"> - Formira sklopove - Obrađuje sklopove (profilisanje, bušenje, brušenje i drugo) • Izvođenje površinske obrade <ul style="list-style-type: none"> - Priprema površinu za površinsku obradu kitovanjem, brušenjem, nanošenjem materijala za promjenu tona i drugo - Nanosi tečne materijale (boje i lakove) različitim tehnikama i priprema ih za sušenje u sušarama - Završno obrađuje lakirane površine (poliranje i druge operacije) • Izrađivanje pločastog namještaja <ul style="list-style-type: none"> - Planira krojne liste - Koristi software za sheme krojenja i optimiziranja krojnih lista - Kroji ploče sa i bez predrezača - Kontrolira rubove - Izrađuje ležišta za konstruktivne spojeve i okove • Montiranje proizvoda <ul style="list-style-type: none"> - Postavlja okove - Kompletira proizvode - Provjerava funkcionalnost i podešava elemente proizvoda - Ugrađuje proizvode na objektima • Upravljanje CNC mašinama <ul style="list-style-type: none"> - Upravlja CNC mašinama i kontroliše njihov rad - Pokreće program, podešava mašinu i alate i predlaže promjene - Prati parametre rada mašina 	<p>kompatibilnostima</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prepoznaje i klasificira osnovne vrste iverica, MDF-a, furnirskih ploča, panel-ploče i sličnih materijala te razlikuje njihovu primjenu • Razumije tehničke ctreže i primjenjuje podatke iz tehničke dokumentacije • Pravilno imenuje i analizira alate optimalnih CAD softvera za tehničko prikazivane predmeta iz stolarske proizvodnje i sl. • Imenuje prenosne alate sa električnim pogonom , te pravilno njima rukuje • Nabroji glavne skupine dijelova prenosnih i stabilnih mašina u finalnoj obradi drveta i materijala na bazi drveta • Objasni vrste mašina za obradu drveta i materijala na bazi drveta i njihovu ulogu u obradi • Razlikuje radne alate i pravilno ih koristi • Prepoznaje osnovne domaće vrste drveta i materijale na bazi drveta (ploče od drveta) • Opiše tehnička svojstva i greške građe drveta • Imenuje i raspoznaje osnovne materijale i sortimente piljene građe • Razlikuje sortimente kvalitetne klase piljene/rezane/građe • Opisuje uslove skladištenja materijala • Objasni teoriju, vrste i značaj sušenja drveta • Navede vrste i uslove utežavanja drveta • Prepoznaje i imenuje glavne vezivne materijale za spojeve drveta i materijala na bazi drveta • Imenuje osnovne greške sušenja drveta i objasni uzrok njihovog nastanka • Nabroji, prepoznaje i objasni vrste i primjenu furnira i ploča od drveta • Objasni svojstva i primjenu tečnih materijala za završno tretiranje površina drveta i materijala na bazi drveta • Klasificira osnovne načine spojeva u drvetu • Navede optimalne spojeve i razumije čvrstoću spojeva • Formulise ergonomske uvjete za proizvode koji se koriste za opremanje enterijera stambenih i poslovnih objekata • Imenuje, prepoznaje i objasni primjenu okova za tipske proizvode od drveta i materijala na bazi drveta • Objasni teoriju obrade drveta i materijala na bazi drveta
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> • Objasni osnova i pomoćna kretanja kod mašinske obrade sa odvajanjem čestica materijala • Objasni pravila upravljanja NC i CNC mašinama • Objasni koordinatni sistem u 2D i 3D i pravilno primjenjuje vrijednosti u CAM programu • Analizira osnovne alate ručnog programiranja na NC i CNC mašinama • Objasni vidove obrade CNC mašine i koristi stručne nazive • Formulira osnovne pojmove i funkcije CAM programa (G-,T,M,F... oznake i funkcije) • Objasni strukturu CAM programa • Uporedi način obrade CNC mašinama i klasičnim mašinama • Imenuje tipske tehnološke procese u izradi proizvoda od drveta i materijala na bazi drveta • Klasificira osnovne proizvode iz grupe građevinske stolarije • Analizira tipske proizvode za opremanje objekata • Izrađuje jednostavne podprograme i programe programskim jezikom za CNC mašine • Određuje optimalne funkcije, broj obrtaja, brzinu pomaka, G-funkciju (kod) i M-funkciju • Bira optimalni alat za CNC strojeve • Imenuje i objašnjava osnovne ekonomske pojmove koji su bitni u proizvodnji i uslugama u području stolarstva • Analizira područje menadžmenta i poduzetništva za stolarske poslove i proizvodnju • Objasni strukturu tenderske ponude i završnog izvještaja • Opiše radno mjesto zanimanja stolar • Imenuje ručne radne alate stolarskog zanimanja • Prepozna osnovne mašinske radne alate • Poznaje normative i propise u drvenoj industriji • Poznaje osnove kvaliteta proizvoda od drveta i drugih materijala • Opisuje mjere zaštite na radu i pružanja prve pomoći • Procjenjuje sigurnost radnog mjesta • Opisuje načine zaštite okoliša
--	--

	<p>Vještine:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pripremi radno mjesto • Bira i provjerava ispravnost alata, mašina i uređaja u obradi materijala • Izrađuje tehničke crteže predmeta iz struke, koristeći CAD softvere • Koristi alate za prikazivanje linija, geometrijskih oblika i tijela u 2D ili 3D crtežima • Pravilno uređuje i kotira (dimenzioniše) predmete na crtežima • Printa i čuva tehničke crteže, te ih koristi za izvođenje • postupaka u tehnološkim procesima • Računa količine materijala, i izrađuje specifikacije utroška materijala • Tehničkim prikazuje predmete na skicama, crtežima i softverima za crtanje i modeliranje • Primjenjuje standarde za tehničko prikazivanje predmeta iz struke • Printa crteže, snima i distribuira elektronskim putem • Planira radne materijale i pravilno ih sortira • Ručnim alatima i prenosnim mašinama obrađuje drvo i materijale na bazi drveta • Procjenjuje kvaklitet obrade ručnim alatima i prenosnim mašinama • Montira radne alate, pomoćne i zaštitne uređaje kod stabilnih mašina • Izrađuje krojne liste i plan krojenja kod masivnog drveta i oplemenjenih ili neoplemenjenih ploša • Pravilo izvodi operacije mašinskog piljenja (rezanja), dimenzionisanja i oblikovanja elemenata, korištenjem mašina sa mehaniškim podešavanjem • Izvodi piljenje (rezanje) sa predrezačem • Izrađuje elemente spojeva sa zadovoljavajućom tačnošću na elementima od drveta i materijala na bazi drveta • Procjenjuje ili utvrđuje kvalitet postupaka u tehnološkim procesima • Montira jednostavne i složene sklopove • Obrađuje sklopove nakon montaže, na konačne mjere i oblike po redosljedu postupaka u tehničkoj dokumentaciji • Izvidi oplemenjavanje površina furnirom ili folijama • Pravilno „kantira“ rubove pločastih elemenata
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> • Manipuliše gotovim sklopovima i detaljima po radnom nalogu • Izvodi brušenje drveta, sklopova ili gotovih proizvoda • Izvodi ugradnju okova za građevinsku stolariju i namještaj • Bazira obratke na osnovne CNC mašine i uređaje ili CNC obradne centre • Akrivira program obrade elementa ili sklopova od drveta i pravilno ga primjeni na CNC mašinama • Pravi izveštaj programeru o izvršenom programu, predlaže poboljšanja <p>Kompetencije:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koristi licencirane softvere • Daje prednost prirodnim materijalima • Samostalno i kolektivno donosi odluke • Odgovorno se odnosi prema prizvodnoj dokumentaciji i sredstvima za rad • Svjestan je mogućih povreda od reznih alata na radnom mjestu • Pridržava se standarda za preciznost i kvalitet obrade • Precizno vodi evidencije • Iskazuje interes za usavršavanjem i obukama • Učestvuje u timskom radu • Racionalno se odnosi prema materijalima • Pridržava se ličnih i tehničkih mjera zaštite na radnom mjestu • Poštuje radno vrijeme
<p>Komunikacija, komercijalni i administrativni poslovi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Komunikacija <ul style="list-style-type: none"> – Komunicira sa saradnicima – Komunicira sa korisnicima usluga • Komercijalni poslovi <ul style="list-style-type: none"> – Nabavlja osnovni i potrošni materijal – Izrađuje kalkulaciju cijena proizvoda – Prodaje gotove proizvode • Administrativni poslovi <ul style="list-style-type: none"> – Popunjava izvještaje o radu – Izrađuje ponude 	<p>Vještine:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Primjenjuje normative utroška materijala • Koristi normative vremena izrade • Komunicira u pisanom i usmenom obliku • Koristi IT u komunikaciji • Vlada osnovama komunikacije na stranom jeziku • Kalkuliše troškove i izrađuje kalkulacije i ponude <p>Kompetencije:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sklonost inicijativi • Pozitivan stav prema promjenama i inovacijama
<p>Osiguravanje kvalitete, mjere zaštite na radu, očuvanje zdravlja i okoline</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kontrola kvaliteta u skladu sa standardima i normativima • Provjerava kvalitet sirovina i repromaterijala • Kontroliše kvalitet rada u svim fazama 	<p>Znanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poznaje normative i propise u drвноj industriji • Poznaje osnove kvaliteta proizvoda od drveta i drugih materijala • Opisuje mjere zaštite na radu i pružanja prve

proizvodnje <ul style="list-style-type: none"> • Kontroliše kvalitet gotovih proizvoda • Izvodi radove tako da se ne ugrožava lična sigurnost, sigurnost saradnika i okoline 	pomoći <ul style="list-style-type: none"> • Procjenjuje sigurnost radnog mjesta • Opisuje načine zaštite okoliša Vještine: <ul style="list-style-type: none"> • Poduzima mjere za siguran rad u skladu sa propisima zaštite na radu i zaštite okoline • Primjenjuje pravila rada sa štetnim i zapaljivim materijalima • Demonstrira pružanje prve pomoći Kompetencije: <ul style="list-style-type: none"> • Pridržava se ličnih i tehničkih mjera zaštite na radnom mjestu • Razvija svijest o ekologiji i pozitivno se odnosi prema zaštiti radne i životne sredine • Vodi računa o zaštiti zdravlja ljudi i okoline u skladu sa higijensko-tehničkim, protivpožarnim i drugim mjerama zaštite
2.4 Poželjni stavovi koji se odnose na zanimanje <i>(Desirable attitudes related to the occupation)</i>	Preciznost, poželjna je i sklonost korištenju računara (posebno programa za crtanje), osjećaj za prostor, te sklonost dizajnu.
3. RELEVANTNOST ZANIMANJA <i>(RELEVANCE OF THE OCCUPATION)</i>	
3.1 Potrebe na tržištu rada <i>(Needs at the labour market)</i>	Stolari se mogu zaposliti u industriji, graditeljstvu i obrtništvu. Zapošljavanje stolara moguće je u preduzećima koja se bave izradom namještaja i brodogradnjom. Stolari mogu raditi i na održavanju stambenih blokova, te u salonima namještaja kao serviseri. Velika je potražnja na tržištu rada.
4. OSIGURANJE KVALITETE <i>(QUALITY ASSURANCE)</i>	
4.1 Članovi ekspertne grupe <i>(Expert group members)</i>	
4.2 Predlagatelji <i>(Proponents)</i>	Nadležne obrazovne vlasti
4.3 Web-stranica na kojoj je odluka o usvajanju standarda zanimanja objavljena <i>(Web-page of the decision on adoption of the occupational standard)</i>	www.qfll.ba
4.4 Rok do kojeg standard zanimanja treba evaluirati <i>(The deadline by which the OS should be reviewed)</i>	5 godina od dana usvajanja
5. DODATNE INFORMACIJE <i>(ADDITIONAL INFORMATION)</i>	
5.1 Specifična zakonska regulativa za zanimanje <i>(Specific regulations for the</i>	Propisi i standardi u graditeljstvu; propisi o zaštiti na radu i zaštiti od požara; zaštita okoliša

<i>occupation)</i>	
5.2 Rizici i radni uvjeti <i>(Risks and working conditions)</i>	Posao se obavlja uglavnom u zatvorenim prostorima (tvorničke hale, obrtničke radionice). Stolari su izloženi buci, prašini i opasnostima od ozljeda. Radi se uglavnom u stojećem položaju s učestalim saginjanjem. Stolari koji rade u industriji mogu, ovisno o opsegu i organizaciji posla, raditi u više smjena.
5.3 Specifični zahtjevi <i>(Specific requirements)</i>	Za obavljanje zanimanja stolara, poželjan je zdrav mišićno - koštani sistem budući da se uglavnom radi u stojećem položaju. Također je poželjna izrazita spretnost i snaga ruku, sposobnost predočavanja i razumijevanja prostornih odnosa i dobra koordinacija vida i pokreta. Zbog velike izloženosti prašini, važan je i zdrav dišni sustav.

PRILOG 3. PRIMJER STANDARDA KVALIFIKACIJA

STANDARD KVALIFIKACIJE (<i>QUALIFICATIONS STANDARD</i>)	
1. OSNOVNE KARAKTERISTIKE (<i>BASIC CHARACTERISTICS</i>)	
1.1 Naziv kvalifikacije (<i>generički i specifični dio</i>) (<i>title of the qualification;</i> <i>generic and subject specific</i>)	Stolar (<i>Carpenter</i>)
1.2 Polje po ISCED FoET2013 (<i>Field in ISCED FoET2013</i>)	0722 Materials (glass, paper, plastic, wood)
1.3 ECVET bodovi (<i>ECVET</i>)	180
1.4 Razina/nivo (<i>Level</i>)	3
1.5 Uvjeti/načini pristupanja (<i>Entry requirements</i>)	Završena osnovna škola
2. ISHODI UČENJA (<i>LEARNING OUTCOMES</i>)	
2.1 Ishodi učenja (znanja, vještine, kompetencije) (<i>Learning outcomes (knowledge, skills, competences)</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • Znanja, vještine i kompetencije preuzete iz CCC <p>Znanja</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prepoznaje materijale i njihova tehnološka svojstva te ih klasificira po vrstama, karakteristikama i međusobnim kompatibilnostima • Prepoznaje i klasificira osnovne vrste iverica, MDF-a, furnirskih ploča, panel-ploče i sličnih materijala te razlikuje njihovu primjenu • Razumije tehničke ctreže i primjenjuje podatke iz tehničke dokumentacije • Pravilno imenuje i analizira alate optimalnih CAD softvera za tehničko prikazivane predmeta iz stolarske proizvodnje i sl. • Imenuje prenosne alate sa električnim pogonom , te pravilno njima rukuje • Nabroji glavne skupine dijelova prenosnih i stabilnih mašina u finalnoj obradi drveta i materijala na bazi drveta • Objasni vrste mašina za obradu drveta i materijala na bazi drveta i njihovu ulogu u obradi • Razlikuje radne alate i pravilno ih koristi • Prepozna osnovne domaće vrste drveta i materijale na bazi drveta (ploče od drveta) • Opiše tehničkaka svojstva i greške građe drveta • Imenuje i raspoznaje osnovne materijale i sortimente piljene građe • Razlikuje sortimente kvalitetne klase piljene/rezane/građe • Opisuje uslove skladištenja materijala • Objasni teoriju, vrste i značaj sušenja drveta

	<ul style="list-style-type: none"> • Navede vrste i uslove utežavanja drveta • Prepoznaje i imenuje glavne vezivne materijale za spojeve drveta i materijala na bazi drveta • Imenuje osnovne greške sušenja drveta i objasni uzrok njihovog nastanka • Nabroji, prepozna i objasni vrste i primjenu furnira i ploča od drveta • Objasni svojstva i primjenu tečnih materijala za završno tretiranje površina drveta i materijala na bazi drveta • Klasificira osnovne načine spojeva u drvetu • Navede optimalne spojeve i razumije čvrstoću spojeva • Formulira ergonomске uvjete za proizvode koji se koriste za opremanje enterijera stambenih i poslovnih objekata • Imenuje, prepoznaje i objasni primjenu okova za tipske proizvode od drveta i materijala na bazi drveta • Objasni teoriju obrade drveta i materijala na bazi drveta • Objasni osnova i pomoćna kretanja kod mašinske obrade sa odvajanjem čestica materijala • Objasni pravila upravljanja NC i CNC mašinama • Objašnjava koordinatni sistem u 2D i 3D i pravilno primjenjuje vrijednosti u CAM programu • Analizira osnovne alate ručnog programiranja na NC i CNC mašinama • Objašnjava vidove obrade CNC mašine i koristi stručne nazive • Formulira osnovne pojmove i funkcije CAM programa (G-, T, M, F... oznake i funkcije) • Objasni strukturu CAM programa • Uporedi način obrade CNC mašinama i klasičnim mašinama • Imenuje tipske tehnološke procese u izradi proizvoda od drveta i materijala na bazi drveta • Klasificira osnovne proizvode iz grupe građevinske stolarije • Analizira tipske proizvode za opremanje objekata • Izrađuje jednostavne podprograme i programe programskim jezikom za CNC mašine • Određuje optimalne funkcije, broj obrtaja, brzinu pomaka, G-funkciju (kod) i M-funkciju • Bira optimalni alat za CNC strojeve • Imenuje i objašnjava osnovne ekonomske pojmove koji su bitni u proizvodnji i uslugama u području stolarstva • Analizira područje menadžmenta i poduzetništva za stolarske poslove i proizvodnju • Objašnjava strukturu tenderske ponude i završnog izvještaja • Opiše radno mjesto zanimanja stolar • Imenuje ručne radne alate stolarskog zanimanja • Prepozna osnovne mašinske radne alate • Poznaje normative i propise u drvnoj industriji • Poznaje osnove kvaliteta proizvoda od drveta i drugih materijala
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> • Opisuje mjere zaštite na radu i pružanja prve pomoći • Procjenjuje sigurnost radnog mjesta • Opisuje načine zaštite okoliša <p>Vještine</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pripremi radno mjesto • Bira i provjerava ispravnost alata, mašina i uređaja u obradi materijala • Izrađuje tehničke crteže predmeta iz struke, koristeći CAD softvere • Koristi alate za prikazivanje linija, geometrijskih oblika i tijela u 2D ili 3D crtežima • Pravilno uređuje i kotira (dimenzioniše) predmete na crtežima • Printa i čuva tehničke crteže, te ih koristi za izvođenje postupaka u tehnološkim procesima • Računa količine materijala, i izrađuje specifikacije utroška materijala • Tehničkim prikazuje predmete na skicama, crtežima i softverima za crtanje i modeliranje • Primjenjuje standarde za tehničko prikazivanje predmeta iz struke • Printa crteže, snima i distribuira elektronskim putem • Planira radne materijale i pravilno ih sortira • Ručnim alatima i prenosnim mašinama obrađuje drvo i materijale na bazi drveta • Procjenjuje kvaklitet obrade ručnim alatima i prenosnim mašinama • Montira radne alate, pomoćne i zaštitne uređaje kod stabilnih mašina • Izrađuje krojne liste i plan krojenja kod masivnog drveta i oplemenjenih ili neoplemenjenih ploša • Pravilo izvodi operacije mašinskog piljenja (rezanja), dimenzionisanja i oblikovanja elemenata, korištenjem mašina sa mehaniškim podešavanjem • Izvodi piljenje (rezanje) sa predrezačem • Izrađuje elemente spojeva sa zadovoljavajućom tačnošću na elementima od drveta i materijala na bazi drveta • Procjenjuje ili utvrđuje kvalitet postupaka u tehnološkim procesima • Montira jednostavne i složene sklopove • Obrađuje sklopove nakon montaže, na konačne mjere i oblike po redosljedu postupaka u tehničkoj dokumentaciji • Izvodi oplemenjavanje površina furnirom ili folijama • Pravilno „kantira“ rubove pločastih elemenata • Manipuliše gotovim sklopovima i detaljima po radnom nalogu • Izvodi brušenje drveta, sklopova ili gotovih proizvoda • Izvodi ugradnju okova za građevinsku stolariju i namještaj • Bazira obratke na osnovne CNC mašine i uređaje ili CNC obradne centre
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> • Akrivira program obrade elementa ili sklopova od drveta i pravilno ga primjeni na CNC mašinama • Pravi izveštaj programeru o izvršenom programu, predlaže poboljšanja • Primjenjuje normative utroška materijala • Koristi normative vremena izrade • Kalkuliše troškove i izrađuje kalkulacije i ponude • Poduzima mjere za siguran rad u skladu sa propisima zaštite na radu i zaštite okoline • Primjenjuje pravila rada sa štetnim i zapaljivim materijalima • Demonstrira pružanje prve pomoći <p>Kompetencije</p> <ul style="list-style-type: none"> • Iskazuje interes za usavršavanjem • Koristi licencirane softvere • Daje prednost prirodnim materijalima • Samostalno i kolektivno donosi odluke • Odgovorno se odnosi prema prizvodnoj dokumentaciji i sredstvima za rad • Svjestan je mogućih povreda od reznih alata na radnom mjestu • Pridržava se standarda za preciznost i kvalitet obrade • Precizno vodi evidencije • Iskazuje interes za usavršavanjem i obukama • Učestvuje u timskom radu • Racionalno se odnosi prema materijalima • Pridržava se ličnih i tehničkih mjera zaštite na radnom mjestu • Poštuje radno vrijeme • Razvija svijest o ekologiji i pozitivno se odnosi prema zaštiti radne i životne sredine • Vodi računa o zaštiti zdravlja ljudi i okoline u skladu sa higijensko-tehničkim, protivpožarnim i drugim mjerama zaštite
<p>2.2 Kriteriji ispitivanja i ocjenjivanja ishodi učenja (<i>Learning outcomes assessment criteria</i>)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ispitivanje i ocjenjivanje svih stečenih ishoda učenja vrši se formativno i/ili sumativno, uključujući završni praktični rad • Ispitivanje i ocjenjivanje provodi isključivo VET ustanova (škola, centar za obrazovanje odraslih, ispitni centar) ovlaštena od strane nadležne obrazovne vlasti, koja ima razvijen sistem osiguranja kvaliteta • Ispitivanje i ocjenjivanje se obavlja u odgovarajućem prostoru i na opremi koja se koristi u praksi u okviru zanimanja stolar • Ispitivači i ocjenjivači imaju odgovarajuće kvalifikacije nastavnika, a za ispitivanja i ocjenjivanja praktičnog rada kvalifikacije stručnjaka iz prakse
<p>2.3 Jedinice ishoda učenja i ECVET bodovi (<i>Unit of learning outcomes and ECVET</i>)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Općeobrazovni modul za 3-godišnje programe, 60 ECVET • Kompjutersko crtanje i modeliranje, 6 ECVET • Mašine i uređaji, 10 ECVET • Materijali, 6 ECVET • Dizajn i konstrukcije, 10 ECVET

	<ul style="list-style-type: none"> • Tehnološki procesi u obradi materijala, 10 ECVET • Ekonomika i poduzetništvo, 4 ECVET • Praktična nastava na radnom mjestu, 74 ECVET
3. RELEVANTNOST KVALIFIKACIJE (<i>RELEVANCE OF THE QUALIFICATION</i>)	
3.1 Potrebe tržište rada (<i>Labour market needs</i>)	Ova kvalifikacija je relevantna za zanimanje stolar
3.2 Nastavak obrazovanja/prohodnost (<i>Further education/progression</i>)	Nivo 5 – majstor stolar, uz uvjet: 2 godine radnog iskustva u zanimanju stolara
3.3 Druge potrebe (<i>Other needs</i>)	Stječu i ključne kompetencije za cjeloživotno učenje
4. OSIGURANJE KVALITETE (<i>QUALITY ASSURANCE</i>)	
4.1 Članovi ekspertne grupe (<i>Expert group members</i>)	
4.2 Predlagatelji (<i>Proponents</i>)	Nadležne obrazovne vlasti
4.3 Web-stranica na kojoj je odluka o usvajanju standarda kvalifikacije objavljena (<i>Web-page of the decision on adoption of the qualifications standard</i>)	www
4.4 Rok do kojeg standard kvalifikacije treba evaluirati (<i>The deadline by which the QS should be reviewed</i>)	5 godina
4.5 Nadležne vlasti za dodjelu kvalifikacije (<i>Competent authority for awarding the qualification</i>)	Nadležne obrazovne vlasti
4.6 Vanjsko osiguranje kvalitete (<i>External quality assurance</i>)	Nadležne obrazovne vlasti i pedagoški zavodi

PRIOLOG 4. ANALIZA PRAKSI O VREDNOVANJU NEFORMALNOG OBRAZOVANJA I INFORMALNOG UČENJA U DRUGIM ZEMLJAMA

Škotska

Unutar Kvalifikacijskog okvira u Škotskoj, sistem vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja ima specifičan naziv – "Priznavanje prethodnog učenja / Recognition of Prior Learning" [10], ali ima slične karakteristike kao u nekim drugim zemljama u kojim se naziva "Vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja / Validation of non-formal and informal learning". U Škotskoj je ovaj sistem razvijen 2004. godine u suradnji sa svim ključnim učesnicima u procesu. Za bolju provedbu i razumijevanje, 2009. godine razvijene su smjernice i pomoćni alati. U smjernicama se ističu dvije ključne uloge ovog procesa – razvoj pojedinca te ispitivanje koja može rezultirati dodjelom javne isprave. U prvoj ulozi se potiče prepoznavnje stečenih znanja, vještina i kompetencija te organiziranje daljnjeg učenja pojedinca. Druga uloga je fokusirana na formalno standardizirano ispitivanje i dodjelu javne isprave o cjelovitoj ili djelomičnoj kvalifikaciji ili još manjim dijelovima kvalifikacije.

Škotski sistem vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja (odnosno "Priznavanja prethodnog učenja" kako se naziva u Škotskoj) je zasnovan na pet ključnih principa:

- usmjerenost pojedincu (uključuje dobrovoljnost izbora od strane pojedinca te savjetovanje pojedinca);
- dostupnost (uključuje informiranje pojedinaca, izgradnju svijesti o važnosti neformalnog obrazovanja i informalnog učenja i vrednovanja, jednostavnost i razumljivost procesa);
- fleksibilnost potrebama pojedinaca;
- pouzdanost i dosljednost, odnosno očuvanje povjerenja u rezultat koji se postiže vrednovanjem neformalnog obrazovanja i informalnog učenja;
- osiguranje kvalitete (povezanost sa sistemom osiguranja kvalitete u obrazovanju).

Kriteriji koji se primjenjuju kod provjere stečenih znanja, vještina i kompetencija tijekom neformalnog obrazovanja i informalnog učenja u Škotskoj su – prihvatljivost povezanosti pokazatelja s ishodima učenja koji se navode da su stečeni; potpunost pokazatelja o ishodima učenja koji su navedeni da su stečeni; vjerodostojnost pokazatelja u odnosu na pojedinca; te sadašnja vrijednost navedenih ishoda učenja.

Sistem osiguranja kvalitete procesa vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja u Škotskoj je integriran s postojećim sistemom osiguranja kvalitete u obrazovanju, a uključuje broj pojedinaca koji su uključeni u proces vrednovanja, evaluaciju stečenih iskustava pojedinaca, evaluaciju iskustava eksperata koji su uključeni u navedene procese, praćenje nastavka obrazovanja pojedinaca, te evaluaciju učinkovitosti suradnje s drugim provoditeljima obrazovanja.

Specifične slabosti sistema vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja odnose se na troškove i zahtjevnost u radu svih uključenih. Sistem vrednovanja u Škotskoj nema posebnu instituciju koja brine o vrednovanju već je sve prepušteno ustanova za obrazovanje. Škotska nema nacionalnu

strategiju niti druge zakonske dokumente kojima obvezuje ustanove na sustavno provođenje tih postupaka.

Kanada

Kanada je zemlja s iskustvom dužim od 30 godina u provedbi vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja (*Prior Learning Assessment and Recognition*) [11]. Principi koji se koriste u Kanadi su:

- dostupnost procesa vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja svim pojedincima;
- ispitivanje se odnosi na znanja i vještine koja su se stekla različitim oblicima učenja;
- vrednovanje je pravično, učinkovito i transparentno;
- pouzdanost ispitivanja, odnosno kriteriji ispitivanja su dogovoreni sa učesnicima u procesu na tržištu rada;
- valjanost metoda za ispitivanje;
- osobe koje su uključene u proces ispitivanja su posebno pripremljeni za tu zadaću;
- institucije koje provode ispitivanje imaju u ponudi različite mogućnosti za pojedince;
- jednaka vrijednost stečenih ishoda učenja kao i kod kvalifikacija koje se stječu formalnim putem;
- prenosivost ishoda učenja koji se potvrđuju procesom vrednovanja između institucija i unutar zemlje;
- vrednovanje nije obvezno već samo mogućnost za pojedince;
- dostupnost postupka žalbe za sve pojedince.

Osiguravanje kvalitete vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja u Kanadi sastoji se od dogovorenih procedura te metoda i alata ispitivanja stečenih znanja i vještina, a zasnovano je na navedenim principima.

Vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja u Kanadi ima dugu praksu, koja su se uzela u obzir pri izgradnji EU preporuka i smjernica o vrednovanju neformalnog obrazovanja i informalnog učenja u zemljama Europske unije. Iskustva u Kanadi su imala utjecaja na razvoj sistema vrednovanja u Škotskoj.

Novi Zeland

Interes za proces vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja u Novom Zelandu postoji još od 1990. godine, kada je donesena zakonska osnova za njegovo provođenje kroz razvoj Kvalifikacijskog okvira [12]. Kvalifikacijskim okvirom u Novom Zelandu svim pojedincima omogućava se da im se ispitaju znanja, vještine, stavove i vrijednosti koje su stekli kroz neformalno obrazovanje i informalno učenje.

Vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja u Novom Zelandu je integrirano u Kvalifikacijski okvir, a razvijen je na nekoliko principa:

- Proces vrednovanja je dostupan svima koji su stekli znanja, vještine, stavove i vrijednosti koje je moguće vrednovati;

- Pristup procesu vrednovanja ostvaruje se kroz institucije koje su akreditirane za taj proces;
- Smjernice i podrška pojedincima tijekom procesa vrednovanja;
- Postupci vrednovanja su takvi da osiguravaju poštenu, valjanu i konsistentnu provjeru pojedinaca;
- Potvrde o stjecanju mogu se dodjeliti samo za važeća znanja, vještine, stavove i vrijednosti bez obzira na oblike, trajanje i mjesto učenja.

Poteškoće na koje su se suočavali za vrijeme prvih godina provedbe procesa vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja u Novom Zelandu odnosio se na obuku ispitivača i drugih profesionalaca, institucijsko upravljanje i pozitivan stav učitelja prema procesu vrednovanja.

Austrija

Zadnjih nekoliko godina, Austrija je u procesu razvoja sistema za vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja [13]. U skladu sa strageijom za vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja, proces razvoja je započeo 2013. godine. Proces je snažno povezan na Strategiju cjeloživotnog učenja kao i na Austrijski kvalifikacijski okvir. U procesu razvoja sistema za vrednovanje u Austriji jednako važnu ulogu imaju i EU preporuke o vrednovanju kao i ECVET sistem. Iako je u snažnom procesu, Austrija još uvijek nije razvila sistem za vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja. U obrazovnim sistemima (stručnom obrazovanju i obuci, općem i visokom obrazovanju), ustanove za obrazovanje mogu provesti procese u kojima se može dogoditi priznavanje određenih ishoda učenja koja su pojedinci stekli neformalnim obrazovanjem i informalnim učenjem.

Različite inicijative postoje u sistemu obrazovanja odraslih i uključuju relevantne učesnike u procesu. Nacionalna strategija nastoji ponuditi podlogu i okvir za razvoj i koordinaciju postojećih iskustava i inicijativa kako bi ponudila zajednička rješenja. Jedan od općih ciljeva Strategije je da stečene kvalifikaciju kroz proces vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja imaju jednaku vrijednost kao i one koje se stječu formalnim obrazovanjem.

Hrvatska

Hrvatska je započela razvoj sistema vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja kroz razvoj i provedbu Hrvatskoga kvalifikacijskog okvira [14]. U okviru Zakona o Hrvatskom kvalifikacijskom okviru, predviđeno je donošenje pravilnika kojim se uređuju svi elementi procesa vrednovanja. Nakon dužih rasprava, Pravilnik se predviđa donijeti 2018. godine.

Postupak vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja u Hrvatskoj zasniva se na standardima kvalifikacija u kojima se jasno prikazuju ishodi učenja i uvjeti pod kojima se oni mogu stjecati.

Ideja je da postupak vrednovanja u Hrvatskoj postane dodatna motivacija za cjeloživotno učenje, uključujući sve oblike učenja, a ne samo za dodjelu javnih isprava za ishode učenja koji se stječu drugim oblicima. Izgradnja sistema vrednovanja i njegova provedba su izuzetno spori. Pojedine obra<ovne

ustanove, od škola do sveučilišta, već sada se pripremaju i grade mehanizme za provedbu procesa vrednovanja.

Sve institucije koje imaju namjeru sudjelovati u procesu vrednovanja za sve četiri faze moraju imati kompetentne stručnjake u području vrednovanja, bilo kao zaposlenike ili vanjske savjetnike.

Belgija

U Belgiji, u francuski govornom području, sistem vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja započinje razvoj od 2000-tih godina [15]. Sistem vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja razvio se najprije u okviru obrazovanja odraslih. U Belgiji postoje dvije vrste vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja – u redovnom sistemu stručnog obrazovanja i obuke, te drugi koji se odnosi na obrazovanje odraslih i visoko obrazovanje. Prvi može voditi do cjelovite kvalifikacije, a drugi do dijelova kvalifikacija. Ipak, postoji niz izazova u provedbi procesa vrednovanja – posebno kod priznavanja dodjeljenih kvalifikacija na tržištu rada.

U Belgiji, u flamanskom govornom području, sistem vrednovanja je omogućen u području rada, sporta, mladih i društveno-kulturnom radu [16]. Ovaj se proces u različitim sektorima razvijao svaki za sebe pa je došlo do različitog razumijevanja i netransparentnosti. Stoga su potrebne temeljne reforme u sistemu vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja. Takva se reforma razmatra provesti na bazi Kvalifikacijskog okvira.

Francuska

Proces vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja (u Francuskoj označen kao VAE, što znači – vrednovanje informalnog učenja koje vodi do dodjele kvalifikacije) može voditi do dodjele cijelih ili djelomičnih kvalifikacija u sistemu stručnog obrazovanja i obuke i sa svrhom profesionalne orijentacije [17]. Takav proces je moguć za sve nivoe kvalifikacija bez potrebe sudjelovanja u formalnom obrazovanju. Kvalifikacije koje se dobiju procesom vrednovanja imaju isti status kao i one koje se dobiju kroz inicijalno formalno obrazovanje. Proces vrednovanja uključuje sve faze kao što se uvode EU preporukama – identifikacija, dokumentacija, ispitivanje i ovjeravanje. Razvoj procesa vrednovanja u Francuskoj jzapočeo je istovremeno s restrukturiranjem sistema kvalifikacija te uvođenja nacionalnog registra kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke. Sve kvalifikacije koje se dodjeljuju kroz proces vrednovanja moraju biti registrirane u nacionalnom registru. Proces vrednovanja u Francuskoj je snažno povezan s politikama cjeloživotnog učenja, obučavanja i zapošljavanja.

U usporedbi s sistemima vrednovanja u drugim EU zemljama, u Francuskoj je ovaj proces već dugo u upotrebi. Svejedno, potrebno je još niz reformi kako bi sistem vrednovanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja bio dostupniji širokom spektru korisnika. Potrebno je poboljšanje u odnosu na potporu pojedincima, pojednostavljenje procedura, poboljšanje suradnje između učesnika u procesu te bolje osiguranje kvalitete.

PRIOLOG 5. OBUKA TRENERA O UNAPREĐENJU KVALIFIKACIJA STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE

1. REZULTATI OBUKE TRENERA

Predloženi rezultati obuke su:

- Materijali za daljnju obuku (prezentacije, priručnik, primjeri i zadaci) o kvalifikacijskim okvirima, ishodima učenja i kriterijima provjere, procesima vrednovanja;
- Popis odabranih pojedinaca za obuku (maksimalno oko 30 osoba za jednu obuku);
- Sadržaj obuke:
  - Osnovni pojmovi u sistemima kvalifikacija;
  - Ishodi učenja i kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke;
  - Metodologija i procesi razvoja kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke (izrada prijedloga i vrednovanje);
  - Razvoj standarda zanimanja;
  - Razvoj standarda kvalifikacija;
  - Upotreba standarda kvalifikacije i standarda zanimanja za razvoj nastavnih planova i programa;
  - Upotreba standarda zanimanja, standarda kvalifikacija i nastavnih planova i programa za ostale komponente unutarnjeg i vanjskog sistema osiguranja kvalitete;
  - Potrebe za cjeloživotnim učenjem; primjeri;
  - Formalno obrazovanje, neformalno obrazovanje i informalno učenje;
  - Pojam modula; prednosti i načini korištenja modula; korelacija s drugim elementima nastavnih planova i programa;
  - Oblici korištenja modula;
  - Vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja (ključni pojmovi, EU preporuke, metodologija, procesi i institucijski okvir za vrednovanje);
  - Didaktički pristupi i metode za eksperte/trenere (prezentacije, primjeri, pitanja i drugo);
  - Izgradnja transverzalnih kompetencija eksperata/trenera;
- Pripremljeni programi za kvalificirane trenere za daljnji rad.

2. PROGRAM OBUKE ZA TRENERE

Vrijeme	Aktivnosti
	<p>OBUKA 1: Ishodi učenja i kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 90 min: Osnovni pojmovi u sistemima kvalifikacija • 60 min: Ishodi učenja i kvalifikacije stručnog obrazovanja i obuke • 60 min: Metodologija i procesi razvoja kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke (izrada prijedloga i vrednovanje) <p>Metodologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prezentacija eksperata • Rad u grupama i parovima (pitanja, kratki projekti) • Samostalni rad (pitanja, kratki projekti)

<p>05-07.03.2018. (3 dana)</p>	<p>OBUKA 2: Osiguranje kvalitete i relevantnosti kvalifikacija stručnog obrazovanja i obuke</p> <ul style="list-style-type: none"> • 90 min: Razvoj standarda zanimanja • 90 min: Razvoj standarda kvalifikacija • 60 min: Upotreba standarda kvalifikacija i standarda zanimanja za razvoj nastavnih planova i programa, te za ostale komponente unutarnjeg i vanjskog sistema osiguranja kvalitete <p>Metodologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Presentacija eksperata • Rad u grupama i parovima (pitanja, kratki projekti) • Samostalni rad (pitanja, kratki projekti)
	<p>OBUKA 3: Cjeloživotno učenje i fleksibilnost obrazovanja</p> <ul style="list-style-type: none"> • 30 min: Potrebe za cjeloživotnim učenjem; primjeri • 60 min: Formalno obrazovanje; neformalno obrazovanje; informalno učenje • 60 min: Pojam modula; prednosti i načini korištenja modula; korelacija s drugim elementima nastavnih planova i programa • 30 min: Oblici korištenja modula • 90 min: Vrednovanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja (ključni pojmovi, EU preporuke, metodologija, procesi i institucijski okvir za vrednovanje) <p>Metodologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Presentacija eksperata • Rad u grupama i parovima (pitanja, kratki projekti) • Samostalni rad (pitanja, kratki projekti)
	<p>OBUKA 4: Misija trenera</p> <ul style="list-style-type: none"> • 300 min: Didaktički pristupi i metode za trenere (prezentacije, primjeri, pitanja i drugo); izgradnja transverzalnih kompetencija trenera; prezentacije, pitanje i odgovori <p>Metodologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Individualne prezentacije sudionika (odabir tema iz zadanog popisa; sve teme uključuju sve 3 komponente treninga) • Pitanja i odgovori
<p>05.2018.</p>	<p>Svečana dodjela potvrda za vrijeme Konferencije</p> <ul style="list-style-type: none"> • 30 min: Svečano primanje potvrde te kratke izjave <p>Metodologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Za vrijeme završne Konferencije projekta, svečana dodjela potvrda svim trenerima te pojedinačna kratka izjava svakog trenera (maksimalno 2 minute)

3. KRITERIJI ZA SELEKCIJU

Izbor kandidata za obuku zasniva se na sljedećim kriterijima:

- Aktivno sudjelovanje u QF LLL projektu, posebno u okviru radne grupe za razvoj i provedbu kvalifikacijskog okvira;
- Potpora matične institucije za obuku.

4. PROVJERA USPJEŠNOSTI

Sudionici obuke će imati sljedeće obveze:

- Formativna provjera:
  - Za vrijeme obuke aktivno sudjelovanje u rješavanju pitanja i kratkih projekata te interakcije za vrijeme plenarnog rada, grupnog rada i rada u parovima;
  - Aktivni doprinos u rješavanju postavljenih pitanja i kratkih projekata te pozitivne interakcije u radu;
- Sumativna provjera:
  - Samostalni rad za vrijeme obuke kroz pitanja i kratke projekte;
  - Priprema i prezentacija odabrane teme;
  - Odgovor na pitanja za vrijeme prezentacije (sumativna priroda provjere);
  - Odgovor na pitanja i zadatke o svim temama.

Provjera uspješosti je dizajnirana tako da svim sudionicima omogući dodatno stjecanje znanja i vještina koja su nužna za daljnju provedbu razvoja sistema stručnog obrazovanja i obuke.